

Вітальне слово ректора Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара, професора М.В. Полякова

Шановні учасники Всеукраїнської науково-практичної конференції «Урбаністичні студії: сучасний стан та перспективи розвитку»!

Дозвольте привітати вас у стінах Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара, який є визнаним лідером науки і освіти у Придніпровському регіоні. Не випадково, що саме наш університет ініціював проведення науково-практичної конференції з проблематики міських досліджень. Ще наприкінці 90-х років минулого століття на базі кафедри соціології проводилися численні емпіричні дослідження соціально-економічних проблем міста за програмою Міжнародного фонду «Відродження». При нашому університеті діє осередок Міжнародної академії наук Соціальних технологій і місцевого самоврядування, є багато науковці, які спеціалізуються на дослідженнях проблем розвитку міста і є фахівцями в галузі соціологічних, політичних, історичних, географічних та інших наук.

Конференція проводиться в доленосний період розвитку Української держави. Сьогодні наша країна переживає складні часи на шляху розбудови сучасного демократичного суспільства. Провідним напрямком розвитку українського суспільства є спрямування зусиль на покращення соціального становища населення та розбудову засад громадянського суспільства. Вагомим складником цього процесу є урбанізація, яка проходить на фоні депопуляції населення в комплексі із економічною кризою. Урбанізація спрямована на утвердження міського способу життя як феномена культури і сучасної цивілізації. Географічно цей процес зумовлює просторову концентрацію людської діяльності у містах, які відрізняються від масиву інших типів поселень вищим рівнем соціально-економічного розвитку.

Процеси урбанізації в Україні ускладнюються викликами глобалізації. Сьогодні світ переживає справжню «міську революцію», яку провідні експерти називають головною економічною трансформацією нового часу: центр ваги світової економіки зміщується на схід і південь планети, з розвиненого світу – у світ, що розвивається.

Сподіваємося, що науково-практичний характер конференції дозволить дати відповідь на багато актуальних проблем розвитку міст в сучасній Україні. Впевнений, що використання наукових досягнень в царині міських досліджень буде суттєво сприяти зниженню соціальної напруженості в регіонах, запобіганню техногенних катастроф, блокуванню ризикових ситуацій, оптимізації соціальних систем та вдосконалення управлінських зусиль.

Бажаю вам плідної праці на конференції та натхнення у науковій та практичній діяльності.

Щиро ваш,
ректор Дніпропетровського
національного університету
імені Олеся Гончара

М.В. Поляков

Привітання учасникам конференції Дніпропетровського міського голови І.І. Куліченка

**Учасникам науково-практичної
конференції „Урбаністичні студії:
сучасний стан та перспективи розвитку”**

Шановні учасники конференції !

Дніпропетровська міська рада та її виконавчий комітет щиро вітають вас з початком роботи Всеукраїнської науково-практичної конференції „Урбаністичні студії: сучасний стан та перспективи розвитку”.

Питання якості міського середовища у глобалізованому світі, формування урбаністичної культури в українському соціумі є одними з найактуальніших проблем сьогодення. Особливого значення вони набувають у контексті демократичних змін, які відбуваються в країні.

Для Асоціації міст України та рідного Дніпропетровська надзвичайно важливо отримати від науковців чіткі й конкретні рекомендації щодо пріоритетних напрямків розвитку, соціальних технологій управління та перетворення наших міст на сучасні мегаполіси європейського зразку.

Поєднання наукових порад фахівців, що беруть участь у засіданні, та практичного досвіду органів місцевого самоврядування дозволять надати цьому процесові справжнього інноваційного характеру та дієвості.

Бажаємо всім учасникам конференції плідних змістовних обговорень, нових успіхів і звершень.

З повагою

**Дніпропетровський
міський голова**

25 квітня 2014 року

І.І. Куліченко

Приветственное слово Президента Академии наук Социальных технологий и местного самоуправления профессора В.И. Патрушева

Уважаемые участники конференции!

Во втором десятилетии XXI века эффективное управление крупными городами немыслимо без социологического мониторинга, социологии города как науки и технологии. Социологическая наука Днепропетровска и Кривого Рога всегда была направлена на решение ключевых городских проблем, изучение массового сознания горожан, их потребностей, настроений, проблем общественного самоуправления, градостроения, экологической безопасности.

Днепропетровский городской социум – сложнейший живой организм. Этот организм может иметь различные социальные болезни. Задача социологов во время выявить признаки заболевания и предложить методы лечения. На первый план выступают социальная диагностика, аналитика, социальная квалиметрия, факторные модели, на основе которых проектируются для органов власти социальные технологии. Только такое включение социологии в систему городского управления на всех этапах принятия управленческих решений, их воплощения и получения социального результата может обеспечить устойчивость города, возрастание жизненных сил социума, самореализацию каждой личности. Отсюда задача Университетов готовить современные кадры социологов, способных работать в системе городского управления.

Крупной проблемой является капитализация городского потенциала, его материальных и нематериальных активов, создание рынка интеллектуальной собственности. Человеческий капитал Днепропетровска всегда был высочайшего уровня. Самое главное, на мой взгляд, обеспечить понимание того, что Днепропетровская агломерация сегодня крупнейшая в мире, ее влияние в Украине, СНГ, Европе нельзя преуменьшать. Задача конференции – сделать естественный процесс агломерирования максимально управляемым, чтобы обеспечить гармоничное развитие всей территории. Этот процесс важно связать с инновационным развитием экономики, учитывая то, что экономическая мощь городов и сел Днепропетровщины объединяет земельные, природные, производственные и трудовые ресурсы. Иными словами, нужно методом мозгового штурма всех участников конференции выявить агломерационное измерение всех сфер городской жизни, подготовить ноосферный паспорт территории, составить дорожную карту в соответствии с повесткой дня ООН устойчивого развития.

Надеюсь, что конференция обобщит имеющийся в области и за ее пределами положительный управленческий опыт и откроет перспективы социологического осмысления городских проблем. Нужно стремиться к тому, чтобы по итогам дискуссии создавались кейсы готовых решений, пригодные для применения в других агломерациях. Желаю всем участникам конференции плодотворной работы.

О.А. Безрукова

Запорізький національний технічний університет

Стан відповідальності жителів міста Запоріжжя в емпіричному вимірі

Стан та характер відповідальності включає принципи соціальної відповідальності, її об'єкти та предмети, тобто те, на кого та на що поширюється відповідальне відношення людини, та що саме входить до кола цієї відповідальності. До об'єктів відповідального відношення людини відноситься сама людина, суспільство, родина, справи, що входять до сфери діяльності та інтересів, матеріальні, природні, соціо-географічні об'єкти тощо. Стан та характер відповідальності може розглядатися стосовно окремого індивіда, певної організації, групи, певної колективістської єдності людей. Саме єдність об'єктів відповідальності об'єднує людей у групу, створює з неї колективістську спільноту. Для розуміння системи соціальної відповідальності важливо мати інформацію щодо кількісних пропорцій, ступеня поширення різних аспектів відповідальних відносин. Ці дані можна отримати шляхом емпіричного дослідження (проводилося у вересні-жовтні 2013 року у м. Запоріжжі. Вибірка районована (N = 700 чол.).

Розглянемо загальний стан відповідальності за результатами анкетного опитування. На питання: «Чи вважаєте Ви себе відповідальними за стан справ у країні?» були отримані наступні відповіді: «Так» – 18,6%, «В певній мірі так» – 39,1%, «Ні» – 42,3%. Отже, можна розглядати ці величини, як висхідні дані соціоморальної структури суспільства та міста. Звичайно, не можна повністю спиратися на вербальні оцінки та результати рефлексії. Слід більш детально проаналізувати якості груп, що створюють соціоморальну структуру міста. Поки що мова йде скоріше про ідеальну модель чи концепцію, яку слід наповнювати емпіричними даними та їх теоретичним узагальненням. Ця модель буде неповною, якщо зупинятися тільки на почуттях і не брати до уваги діяльність щодо реалізації відповідальності, а також можливості людини впливати на ситуацію, за яку вона вважає себе відповідальною. Наприклад, людина вважає себе відповідальною за дії своєї держави, але вона не в змозі реально впливати на ці дії. Така безсильна відповідальність примарна, удавана та безплідна.

Якщо спуститися з соціетального на регіональний рівень об'єкту відповідальності, то отримуємо наступні дані. Так, на питання: «Чи вважаєте Ви себе відповідальними за стан справ у своєму місті?», пункт: «Так» відмітило 17,6%. «В певній мірі, так» – 48%, «Ні» – 34,4%. Негативних відповідей відчутно менше, але менше і позитивних. Можна сказати, що гострота, або сила відповідальності зменшилася щодо регіонального об'єкту, але сумарний індекс вищого об'єкту більш абстрактний. Місто, звичайно, є конкретнішим за суспільство загалом. Суспільство – скоріше символ, узагальнюючий об'єкт ідентифікації, який має більш політичне забарвлення, тоді як місто, більш конкретний, так би мовити, об'єкт повсякденності. За-

значимо також, що на питання: «В якій мірі Вас цікавлять проблеми міста» 29,4% респондентів відповіли «дуже цікавлять», 57,6% – «цікавлять у середньому ступені» та 13% – «не цікавлять».

Відносини відповідальності якоюсь мірою можна розглядати в термінах соціології соціального обміну. Люди вважають для себе належним бути відповідальними за державу в такій же мірі, як і держава, на думку людини, є відповідальною перед своїми громадянами. Зокрема, існує чітка асиметрія або зворотна пропорція між даними про відповідальність громадян перед суспільством і відповідальності держави перед громадянами (того, як вони сприймають суб'єктивно це відношення). Так, на питання: «Якою мірою, на Ваш погляд, наша держава відповідальна або безвідповідальна перед своїми громадянами?», пункт «У цілому, відповідальна» відзначили 15%, «Певною мірою відповідальна» – 33,6%, «У цілому, безвідповідальна» – 51,3%. Як бачимо, з даних дослідження, частина респондентів знаходить свою позицію відмови від відповідальності за суспільство аргументованою тим, що держава безвідповідальна по відношенню до громадян. Іншими словами, «якщо держава не відповідає за мене, тоді і я можу бути вільним від відповідальності за суспільство, представлене державою». Класична формула: ти мені – я тобі.

Пропорції, які виявилися при відповіді на питання про відповідальність перед суспільством, стабільно зберігаються й при відповідях на питання, які є близькими за змістом. Це підтверджує стабільність виявлених співвідношень у соціоморальній структурі суспільства. Так, на питання: «Якою мірою люди навколо Вас безвідповідальні або відповідальні?», пункти «Здебільшого відповідальні» відзначили 18,1% респондентів, «Частіше відповідальні, ніж безвідповідальні» – 40,3%, «Частіше безвідповідальні, ніж відповідальні» – 33,7%, «Здебільшого безвідповідальні» – 7,7%. Як бачимо, сума третього і четвертого пунктів, які відображають міру безвідповідальності, становить трохи більше 40%. Міру відповідальності відображають відповіді на перший пункт – близько 18%. Інше – проміжна позиція помірної відповідальності.

Розглянемо пропорції в розподілі відповідальності в різних сферах (див. Табл. 1).

Таблиця 1 – Ступінь прояву відповідальності в різних сферах за суб'єктивними оцінками респондентів

Сфера прояву відповідальності	Ступінь прояву відповідальності		
	частіше висока	частіше середня	низька
У відносинах у родині, із близькими	58	34,3	7,7
У ставленні до роботи	31	51,9	17,1
Відносно справ держави	8,9	32,6	58,6
Стосовно себе, свого здоров'я	28	50,4	21,6

Як бачимо з табл. 1, найбільшу відповідальність жителі міста відчують відносно родини, близьких людей. Цей об'єкт відповідальності є навіть більше значимим, ніж власна особистість і своє здоров'я, цей пункт відсувається на третє місце. Звичайно, ці дані відображають у якійсь мірі ціннісні орієнтації. У цілому ряді досліджень цінність благополуччя близьких у людей розташовується вище, ніж власне благополуччя. На другій позиції відповідальність перед своєю роботою, що можна інтерпретувати і як відповідальність перед своєю організацією, де власне й здійснюється трудова детальність, робота. На останньому місці по ступеню відповідальності перебуває держава. Найбільш абстрактний для людини об'єкт відповідальності, найбільш далекий і той, на який досить часто люди покладають провину за своє важке становище.

Більш конкретним і ясним, а головне, надзвичайно важливим для життя об'єктом відповідальності є робота. Складовою системи відповідальності є також те, перед чим або ким відповідальна людина. Цей зв'язок є таким, що конструє відносини відповідальності й ставить людину у вільно обрану залежність від соціального оточення й інших суб'єктів відповідальних відносин. На питання: «Перед ким Ви себе вважаєте відповідальним у своїй роботі?» (можна було обрати декілька варіантів відповіді) найпоширенішим варіантом відповіді був пункт «Перед собою» – 61,3%. Це варіант індивідуалізму епохи пізнього модерну, культивованій буржуазною ідеологією. Ця позиція ставить людину в центр свого соціального світу, мобілізує на досягнення, обумовлює незалежність і внутрішню волю. У той же час, така позиція позбавляє людину колективістських почуттів, а значить і соціального капіталу.

Колективістський варіант відносин відповідальності властивий соціалістичній ментальності відображає варіант відповіді: «Перед своїми товаришами». Цьому варіанту віддає перевагу 16,3% респондентів. Найбільша частка цього варіанту відносин відповідальності властива людям старшого віку.

Наступний варіант відображає позицію конформізму, додержання законів, залежності від організаційного авторитаризму. Даний варіант позначається як відповідальність «перед начальником» і обраний 14% респондентів. Зрозуміло, що відповідальним перед керівником може бути тільки людина, яка включена в яку-небудь організаційну діяльність на правах підлеглого. Зазначена величина багато в чому залежить від частки респондентів, що працюють в організації підлеглими. Потенційно й інші респонденти можуть потрапити у відношення організаційної відповідальності, якщо в їхній життєвій траєкторії з'явиться праця в організації.

Варіант відповідальності «Перед своєю професією» відображає етику професіоналізму. Цей прояв професійної етики може бути присутнім в будь-якому типі суспільства й в будь-якій епосі. У даному дослідженні усвідомлену професійну відповідальність зазначили 13,3% респондентів.

Варіант більше властивий для традиційного суспільства – відповідальність «Перед богом» відзначили 10,6%. Це скоріше варіант протестантської етики, значимість якої для економіки переконливо розкрив М. Вебер. Серйозність свого відношення до бога продемонструвало дуже мало людей, що цілком природно для сучасного секуляризованого суспільства з ритуалістичною релігійністю інструментального типу.

І, нарешті, більш універсальний, але, проте, найбільш рідкий тип відповідального відношення – це варіант відповідальності «Перед державою», його відзначили тільки 4,4%. Крім етики громадянськості відповідальність перед державою може відображати авторитарна свідомість.

Далі, на питання: «Кого Ви вважає більше відповідальним на вашій роботі?» був отриманий наступний розподіл відповідей: «Керівництво» – 17,9%, «Рядових працівників» – 27,7%, «Рівною мірою й тих і інших» – 54,4%.

Низький рівень відповідальності перед державою, крім образи за нездатність держави забезпечити гідний добробут громадян, відображає поступове витіснення авторитарної свідомості, властивої соціалістичній епосі. Особливість тоталітарної особистості полягає також і в нездатності її взяти на себе відповідальність, у прагненні уникати відповідальності. У системі даних категорій відповідальна людина – соціально зріла особистість.

Наприкінці зазначимо, що серед респондентів вважають себе відповідальними 70,4%, «в якійсь мірі так» – 27,1%, «ні» – лише 2,1% респондентів.

Таким чином, за результатами емпіричних досліджень можна зробити висновок про відносну низьку відповідальність населення міста перед суспільством і за суспільство, що в певній мірі відображає витіснення авторитарної свідомості соціалістичної епохи. Відмова від відповідальності за суспільство є також результатом реакції людей на низький рівень, на думку населення, відповідальності держави за добробут людей. Більшість респондентів вважає себе відповідальними насамперед перед собою, що відображає відношення відповідальності, характерне для сучасного індивідуалістичного суспільства.

К.Ю. Богомаз, І.І. Мачуліна

Дніпродзержинський державний технічний університет

Соціокультурні практики населення в міському середовищі

Складні трансформаційні процеси, що відбуваються в Україні, негативно позначилися на функціонуванні складових життєвого середовища – від виробничих процесів до соціальної і культурної сфери. Розвинуте соціокультурне середовище передбачає наявність закладів сфери культури, їх повноцінне функціонування (не говорячи вже, в першу чергу, про наявність місць праці і можливості заробітку, а вже потім – можливості витрачання

грошей у сфері дозвілля і рекреації). Разом з тим, соціокультурна сфера, зокрема дозвілля є однією з домінуючих у житті людей, має важливе значення і справляє вирішальний вплив на розвиток особистості.

Сфера дозвілля в сучасному світі перетворюється в сучасну індустрію з різноманітним діапазоном послуг, що мають задовольняти індивідуальні смаки представників різних груп населення. Наявність центрів культури, закладів дозвілля в місцевості, де проживає людина, створюють передумови для залучення до участі у різних формах соціокультурних практик, сприяють повноцінному і насиченому спілкуванню, відпочинку, проведенню дозвілля.

Зрозуміло, що соціальні й матеріальні блага зосереджені переважно в міських поселеннях, і чим вони більше, тим більша концентрація цих благ. Краща розвиненість транспортної, комунікаційної мережі в урбанізованій місцевості сприяє процесам поширення масової культури, розвитку сучасних центрів розваг і відпочинку.

Так, за даними Держкомстату України, сьогодні спостерігається деяке зростання інфраструктури, наприклад, збільшується кількість театрів, музеїв. Разом з тим, маємо певне згортання соціокультурних практик, що проявляється у зменшенні кількості глядачів та відвідувань соціально-культурних послуг серед населення [1].

Звичайно, це може пояснюватися складною економічною ситуацією в країні. Разом з тим, як показують дані соціологічних досліджень, сьогодні спостерігається тенденція серед населення України, яка частково може пояснити такі зміни в соціокультурних практиках населення – це «одомашнення» дозвілля. Вчені вказують, що доместикація дозвілля є загальносвітовим трендом і частково пояснюється значним поширенням інформаційно-комунікаційних технологій, які дають змогу в домашніх умовах відпочивати, розважатися, споживати продукти культури. Перевагу при цьому отримують власники комфортного житла, обладнаного приладами для прослуховування музики, перегляду кіно, доступу до Інтернету тощо. За період 1994 – 2010 рр. в українських сім'ях зросла кількість кольорових телевізорів, стерео- і відеоапаратури, персональних комп'ютерів, мобільних телефонів, можливостей домашнього підключення до Інтернету. При чому, частка власників комп'ютера за останні вісім років зросла у сім разів [2, с. 467] (табл. 1).

Крім стрімкого зростання власників комп'ютера, моніторингові дослідження фіксують невпинне зростання кількості українських користувачів Інтернету. Переважна більшість користувачів Інтернету в Україні користуються мережею регулярно вдома, а не на роботі або в Інтернет-кафе. Якщо у 2002 році представників домашнього користування мережею становило 24,1%, то у 2011 р. – понад 85%. Як бачимо, темпи домашнього підключення Інтернету сьогодні мають дуже динамічний характер і в останні роки перевищують понад 10% приросту користувачів за рік [3, с. 538]. Безсумнівно, входження Інтернету в пересічне життя українців впливає і на видові зміни, й на якість їх соціальної діяльності. Використання Інтернету певним чином зумовлює

структурні та функціональні зміни, що стосуються і дієвої, і пізнавальної, і комунікативної, і особистісної сфер буття сучасної людини.

Таблиця 1 – Динаміка оснащеності побуту культурно-дозвіллевим інвентарем (%)

Культурний інвентар	Роки				
	1994	1998	2002	2006	2010
Кольоровий телевізор	64,7	69,3	73,9	89,7	92,8
Магнітофон, радіоприймач, програвач	58,4	58,5	56,4	55,6	47,2
Бібліотека (понад 100 книг)	30,7	22,5	20,2	22,2	18,4
Стерео-, відеоапаратура	9,9	15,1	19,7	28,2	33,7
Комп'ютер	-	-	4,7	18,5	34,9
Модний одяг	25,1	11,7	11,0	16,2	16,7
Спортивне, туристичне спорядження	17,9	12,8	14,4	5,1	6,2
Мисливське, рибальське спорядження	-	-	10,3	8,9	12,3

Через поширення Інтернету кіно, театр, перегляд спортивних змагань чи просто слухання радіо – для населення, особливо це стосується молоді, стає неактуальним. Припустимо, що життя в такому соціокультурному середовищі може відтворити в наступних поколіннях несформованість культурних запитів і смаків, апатію і незнання переваг активного культурного життя, можливостей насиченого і повноцінного проведення дозвілля тощо.

Література:

1. Офіційний сайт Державного комітету статистики. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2012/cltr_rik/cltr_u/cltr_u.
2. Скокова, Л. Структура і динаміка культурно-дозвіллевих практик населення України [Текст] / Л. Скокова // Українське суспільство. Двадцять років незалежності. Соціологічний моніторинг: У 2-х т. – Т. 1. Аналітичні матеріали / За ред. В. Ворони, М. Шульги. – К.: Ін-т соціології НАН України, 2011. – С. 458-470.
3. Бойко, Н. Інтернетизація України: прорив десятиліття [Текст] / Н. Бойко // Українське суспільство. Двадцять років незалежності. Соціологічний моніторинг: У 2-х т. – Т. 1. Аналітичні матеріали / За ред. В. Ворони, М. Шульги. – К.: Ін-т соціології НАН України, 2011. – С. 531-539.

В.А. Бойко

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара
Третя професійна революція крізь призму поколінної диференціації

Опис покоління на підставі критеріїв виділених Х. Беккером як символічної спільноти відбувається як конструювання матриці значущих символів покоління, які стають цінними для певного покоління, конструюють його ідентичності, під впливом певної історичної локалізації (лексичних конструктів, звукових, візуальних символів або значущих особистостей). Та-

ким чином за термінологією К.Маннгейма формується покоління інтелехія – «дух покоління» [1].

На підставі виділених критеріїв можливо говорити про три поколінних партерна, які є суб'єктами сучасного ринку праці, визначають його структуру задають певні тенденції розвитку.

Покоління диференціація працездатного населення дозволяє говорити, що активними суб'єктами сучасного ринку праці є представники покоління «Х» (роки народження – 1963-1983) та «Y» (роки народження – 1983-2000), але за приблизними підрахунками експертів до 2025 р. приблизно 75% працездатного населення Земної кулі будуть складати саме представники покоління «Y», таку ж тенденцію підтверджують і вітчизняні дослідники. Зазначена тенденція може призвести до повної переструктуризації сучасного ринку праці. За даними опитування керівників найбільших компаній Німеччини, яке проводилося журналом «Manager magazine» у 2012р. рівень професійних знань бакалаврів покоління «Y» оцінюється на багато нижче відносно їх попередників із покоління «Х». 42% респондентів зазначають, що для Y-ків характерно зниження здатності до критичного мислення, 52% вважають їх не готовими приймати на себе відповідальність в управлінських рішеннях, але їх конкурентоспроможність полягає у володінні іноземними мовами, комп'ютером, інтернеттехнологіями і новими медіа [2].

Аналогічні тенденції спостерігаються і в українському суспільстві. На підставі даних, отриманих в ході дослідження «Досвід працевлаштування вищих учбових закладів: погляд випускників і працедавців», проведеного Київським міжнародним інститутом соціології можна стверджувати, що представники компаній-роботодавців у покоління «Y» зазначили зниження практичної (59%) і теоретичної (36%) підготовки молодих спеціалістів, відсутність важливих для роботи навичок (32%), при цьому 72% працедавців фіксують завищені очікування по заробітній платі, 53% – перебільшені уявлення про свої здібності, 51% – завищені кар'єрні очікування [3].

Тобто ці амбітні молоді люди прагнуть одразу отримати велику зарплату, ненормований робочий день, комфортні умови роботи та швидке кар'єрне зростання. З такою ситуацією вимушені будуть рахуватися всі суб'єкти сучасного ринку праці, бо «Y»-ки, все ж таки, як кадровий ресурс мають ряд переваг. Вони лабільні, відкриті до інновацій, достатньо креативні, а це для сучасної світової економіки, для якої новаторські ідеї є більш пріоритетними за матеріальні ресурси, а новації скоріше виникають у соціальних мережах ніж у офісах є досить актуальним.

Представники покоління «Y» прагнуть свободи розпоряджатися робочим часом, мати можливість виконувати роботу не прив'язуючись до робочого місця, до однієї організації, а також застосовувати весь комплекс своїх знань і здібностей не в одній галузі, а в ряді галузей, які не обов'язково повинні перетинатися. Останній з факторів визначає зміст третьої світової

професійної революції, яка породжує новий тип робітника – транспрофесіонала.

Не зважаючи на те, що початок третьої професіональної революції було покладено ще у 70-ті роки ХХ ст., значного поширення вона набуває з появою феномена покоління «Y». Сама ідея транспрофесіоналізму репрезентується представниками вказаного покоління через практики отримання освіти і включення у трудову діяльність. Вони, «універсальні працівники», у яких вектор професійного розвитку спрямований не на отримання глибинних фундаментальних знань, а на різноманітні галузі знань для можливості використання їх в різних сферах, повинні вміти навчатися, бути спроможними до генерації ідей і саморозвитку. У такій ситуації «Y»-ки не завжди знають які безпосередньо знання та навички будуть їм у нагоді у подальшому професійному житті, тому вони і уникають в навчанні і роботі всього, що на їхню думку немає сенсу, а класичні освітні програми (друга вища освіта, курси підвищення кваліфікації та ін.) замінюються гнучкими неформальними (тренінгами, семінарами, вебінарами), які спрямовані на заповнення певних змістовних пропусків, але більшою мірою на формування м'яких навичок (soft skills), які сприяють не професійному, а особистому розвитку (навичок спілкування, презентації та само презентації, лідерства та ін.).

Література:

1. Дубин, В.Б. Поколение: смысл и границы понятия [Текст] / В.Б. Дубин; сост. Ю. Левада, Т. Шанин // Отцы и дети: Поколенческий анализ современной России. – М.: НЛО, 2005. – С.61-79.
2. Белова, С. Работа для Пеппи Длинныйчулок [Текст] // Комментарии. – 2013. – № 41. – С. 20-21.
3. Кашин, А. Соціально-економічні дослідження (Якості, яких не вистачає вишам з точки зору роботодавців) [Текст] / А. Кашин // KMIC Review. – 2012. – № 2. – С. 21-25.

С.В. Бондаренко

Донецький національний університет

Інформаційна політика міст в контексті digital дипломатії

Не дивлячись на глобалізаційні процеси, спостерігається тенденція до виокремлення територій у своєрідні та унікальні утворення, метою яких є досягнення власних політичних, економічних гуманітарних та інших цілей. Для того, щоб привернути до себе увагу, спонукати потенційних «споживачів» до конкретних дій, територіям необхідно налагодити стабільний зв'язок, бути емоційно привабливими, пропонувати через ефективну інформаційну політику максимально повне та об'єктивне знання та позитивні емоції. У сучасній політичній науці цей складний процес визначають, як брендинг територій.

Під брендингом територій слід розуміти цілеспрямовану діяльність політичних суб'єктів по створенню, корекції та просуванню позитивного об-

разу території у зовнішньому та внутрішньому політичному полі [6, с. 14]. Як зазначає Нагорняк Тетяна, у політичному просторі території можна поділити на три рівні: території глобального (мега) рівня (ЄС, ШОС, ГУАМ, БРІК), макрорівня (національні суверенітети – «держави нації») та мікрорівня (регіони та субрегіони, які співпадають з територіально-адміністративними складовими держави – міста, райони та що не співпадають, маючи історико-ментальні кордони – Донбас, Буковина, Голівуд) [6, с. 13].

Території мікрорівня, а саме міста та окремі населені пункти, можуть бути успішними брендами. Це пов'язано з тим, що бренди територій мега- та макрорівнів мають дуже складну та різномірну структуру, складні зв'язки між елементами, іноді антагоністичну та противоречиву ідентичність територіально-адміністративних одиниць. На думку Візгалова Дениса, якщо держава в чомусь помиляється, то проблеми виникають у всіх її територіально-адміністративних одиниць. Якщо окремі міста або населені пункти мають власні бренди, пряму комунікацію та емоційний зв'язок із «споживачами» - то зовнішні впливи матимуть мінімальний вплив [4].

Існують відпрацьовані інструменти та методики формування та просування територіальних брендів. Брендбудування можна побачити на всьому політичному просторі – від окремих наддержавних утворень (Митний Союз, ЄС та ін.), держав (Україна, Росія, Китай) до окремих міст (Лондон, Амстердам, Нью-Йорк, Сан-Дієго, Львів, Кам'янець-Подільський, Донецьк) [3, 2, 5]. Від масштабів просування та очікуваних результатів залежать інструменти, методи та бюджети брендингу міст. Для населених пунктів мікрорівня, у яких обмежені ресурси але є бажання просунути власний бренд та бути активними у інформаційному просторі, актуальною може стати digital дипломатія. Під digital дипломатією (електронною дипломатією, е-дипломатією, інтернет-дипломатією) в контексті брендингу території можна вважати використання сучасних он-лайн технологій для поширення об'єктивного знання про територію, налагодження комунікації із цільовими аудиторіями та закріплення з ними стійкого позитивного емоційного зв'язку, які дозволять досягти політичних, економічних, гуманітарних, військових та інших цілей. Серед піонерів digital дипломатії можна зазначити США та Велику Британію. На пострадянському просторі цей напрям набирає обертів, з 2010 року активізувалась Російська Федерація [1, с. 245]. В Україні digital дипломатія носить несистемний характер, використовується ситуативно, в рамках окремих політичних, містечьких, просвітницьких, спортивних та інших проєктів, не має відчутного впливу на досягнення політичних та економічних цілей.

Головними інструментами реалізації digital дипломатії міст є власні сайти, промоційні веб-сторінки, сторінки в соціальних мережах, різних фото, відео та аудіо сервісах. Слід зазначити, що для просування територій з обмеженими ресурсами можна використовувати умовно безкоштовні площадки та сервіси, мінімальний набір може складати сайт/блог міста або населеного

пункту на Blogspot від Google, WordPress, сторінки в соціальних мережах Facebook, Google+, ВКонтакте, Однокласники, у мікроблозі Twitter, розміщувати відео – на YouTube, потокове відео на Ustream, фото на Instagram та ін. Слід зазначити, що наявність зареєстрованих аккаунтів – це не показник ефективності та створеного бренду міста. Головне від чого залежить ефективність – це контент, закладені в нього смисли та знання про місто, яке повинне привернути увагу, підштовхнути до діалогу та активних дій, підтримати на емоційному рівні зв'язок. У разі відсутності ресурсів для роботи з професійними бренд-менеджерами та фахівцями з комунікацій, можна використовувати такий інструмент, як краудсорсінг (залучення різнорідних спільнот (митці, науковці, маркетологи, політики, громадські діячі та ін.) для вироблення спільного продукту). Цей підхід можна використовувати не лише для виробництва, а й для просування на внутрішній та зовнішній політичні ринки. Краудсорсінг може також підсилити вже наявні можливості і ресурси задіяних осіб та організацій. Прикладом такої співпраці може послужити реалізований в Донецькій області проект «Сприяння місцевому економічному розвитку та зайнятості» Німецького товариства міжнародного співробітництва (GIZ) по залученню представників органів місцевого самоврядування та місцевих громад до розробки брендів п'яти міст [7].

Можливості інформаційної політики міст (особливо малих) в контексті digital дипломатії недостатньо вивчені та популяризовані. Вони потребують системного дослідження, адаптації до українських реалій, впровадження на рівні органів місцевого самоврядування та місцевих громад. Використання інструментів digital дипломатії в рамках інформаційної політики підсилить їх присутність у глобальному просторі, надасть можливість ефективніше спілкуватись зі своїми «споживачами», зменшить «собівартість» та збільшить лаг «прибутковості» міста від використання власного бренду.

Література:

1. Бондаренко, С. Digital дипломатія і перспективи розвитку нових видів політичної комунікації у процесі брендингу територій [Текст] / С. Бондаренко // Розвиток політичної науки: європейські практики та національні перспективи: матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. студ., аспир. та мол. науковців, Чернівці, 1 березня 2013 р. – Чернівці: Букрек, 2013. – 272 с.
2. Бренд Европейского Союза – хороший пример для подражания [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.adme.ru/research/brend-evropejskogo-soyuza-horoshij-primer-dlya-podrazhaniya-j-36638/>
3. Бренд Україна [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://brandukraine.org/>
4. Визгалов, Д. Денис Визгалов о том, почему города – это лучшие бренды / Д. Визгалов [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.the-village.ru/village/city/direct-speech/139363-pryamaya-rech-denis-vizigalov-o-breninge-gorodov>
5. Крамер, А. 10 примеров успешного ребрендинга городов / А. Крамер [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://m.forbes.ru/article.php?id=188010>

6. Нагорняк, Т.Л. Брендинг територій як державна та регіональна політика: Монографія [Текст] / Т.Л. Нагорняк. – Донецьк: Вид-во «Ноулідж» (Донецьке відділення), 2013. – 367 с.

7. Проект «Сприяння місцевому економічному розвитку та зайнятості» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eep.org.ua/page/project/background/uk/>

Д.Л. Бородина

Днепропетровский национальный университет им. Олеся Гончара

**Роль креативных городских проектов в конструировании
имиджа города**

Современная социокультурная ситуация актуализирует поиск конкурентных преимуществ современных городов для их полноценного развития и продвижения на рынке территорий. Опыт построения городских бренд-стратегий последних лет показал, что развития лишь экономической сферы для привлекательности места не достаточно. Городская среда индивидуализируется, акцент смещается от глобальных экономических показателей в сторону урбанистического актора – постоянного жителя, туриста, специалиста.

Находящиеся в контексте современных урбанистических тенденций переформатирования городского пространства и развития новых креативных практик в сфере культурного потребления, занятости, досуга, социальных преобразований и активности городских акторов, современные города подвергаются переформатированию и переосмыслению своих территорий. В данном процессе принимают участие преимущественно группы «креативных» профессионалов, интеллектуалов и активных горожан, заинтересованные в подобных изменениях [1]. Социальные характеристики этих акторов, причины вовлечения в креативное преобразование города и их творческие «карьеры», особенности преобразования городской среды внедрение в ее сеть новых креативных проектов, и как следствие – появление и распространение новых форм социальной коммуникации – представляет интерес для изучения современного города в контексте конструирования его имиджа.

Создание любых креативных городских проектов операционализируется через понятие креативных пространств. Креативные пространства – это публично доступные места города, где люди могут свободно самовыражаться, обмениваться идеями, демонстрировать другим результаты своего творчества и контактировать с другими не в роли потребителя, а в роли создателя, разработчика, творца уникального продукта [2]. При этом часто наблюдается ситуация, когда урбанисты, девелоперы и «креативный класс» нацелен на редуционистское и упрощенное понимание концепции урбанизации в целом и специфики развития конкретного пространства в частности. Создавая концепцию креативного города, ее разработчики часто не берут во внимание структурные проблемы города, неравномерность распределения ресурсов по его территории либо экологическую ситуацию. Подобная цветная и красоч-

ная картинка нивелируется за счет глобальных нерешенных проблем, которые в результате и определяют специфику развития данного города и в дальнейшем – его имиджа [2].

Поэтому в ситуации развития современных городов (особенно крупных) конструирование положительного и сильного имиджа города более эффективным будет в случае разработки и внедрения локальных креативных проектов, которые изначально не позиционируются как общегородские или муниципальные, и направлены на преобразование конкретного локуса урбанизированной территории.

Подобные локальные проекты возможно концептуализировать с помощью американской социологической концепции третьего места, разработанной социологом Рэем Ольденбургом. В качестве «первого» места автор выделяет дом, «второго» – работу и рабочее место, в качестве же «третьего» – территорию, не связанную с работой или домом, но место нейтральное, многофункциональное, предназначенное преимущественно для разных форм социальной коммуникации креативных городских сообществ. Ольденбург характеризует их как структуры малого бизнеса, которые представляется возможным посещать часто и за небольшую плату. При этом важно учитывать, что для креативной коммуникации сегодня уже не достаточно таких обыденных объектов, как кафе, арендованных офисов или торговых центров. Ведь третье место призвано генерировать социальный капитал посредством межличностного общения и разработки принципиально новых концепций и идей.

В качестве альтернативы могут быть рассмотрены коворкинги, тайм-кафе (или антикафе) [3]. Так, коворкинг (буквально – совместная работа, сотрудничество) – места, где участники, оставаясь независимыми и свободными, используют общее рабочее пространство. Основными преимуществами коворкингов перед стандартными офисами и домом являются экономичность, наличие инфраструктуры, возможность налаживать связи при работе, креативная атмосфера.

Еще одной формой «третьего места» сегодня выступают тайм-кафе, или анти-кафе – вполне успешное совмещение социальной коммуникации и привычного ресторанного сервиса. Большой интерес для социологов и урбанистов сегодня представляют креативные пространства – проекты, представляющие одно или несколько зданий абсолютно различного функционального назначения – лофты, выставочные комплексы, творческие мастерские, которые представляют возможность молодым специалистам и стартаперам с минимальными затратами продвигать принципиально новые бизнес-идеи и воплощать в жизнь новейшие технологии.

Все подобные проекты представляют для города не только экономическую перспективу: благодаря развитию инновационных форм социальной коммуникации пространство города приобретает новую символическую значимость, сети городских акторов эмоционально окрашивают городскую тер-

риторию и способствуют распространению положительной информации как при реальной коммуникации, так и в виртуальном пространстве.

Именно создание коммуникационных сетей способствует конструированию положительного имиджа города. Данные проекты могут и не получить широкой известности, но благодаря своей динамичности и активному продвижению даже на локальном уровне территория приобретает новый статус, а значит – получает возможность инвестирования и поддержания со стороны муниципальных служб.

Таким образом, подводя итог, необходимо отметить, что представленные в докладе проекты являются лишь частным проявлением творческой активности, способствующей формированию целостного и положительного имиджа города. Концепция креативных городских пространств и городских проектов сегодня может быть и амбивалентной, одновременно развивая одну часть территорий, и приводя к постепенной деградации другую. Поэтому, внедрение подобных проектов в городскую среду сегодня требует дальнейшего теоретического изучения и методологических разработок со стороны урбанистов, социологов и культурологов.

Литература:

1. Ильченко, С. Креативне місто як спосіб подолання урбаністичної кризи [Текст] / С. Ильченко // Місто й оновлення. Урбаністичні студії / Представництво Фонду ім. Гайнріха Бюлля в Україні; Редкол.: С. Шліпченко, В. Тимінський, А. Макаренко, Л. Малес, І. Тищенко. – К.: ФОП Москаленко О.М., 2013. – С. 154-164.
2. Чэттертон, П. Чем вымощена дорога в креативный город? [Текст] / П. Чэттертон; пер. с англ. // Неприкосновенный запас. – 2010. – № 2. – С. 116-122.
3. Прозорова, Е. Недвижимость в новом тренде [Электронный ресурс] / Е. Прозорова. – Режим доступа: <http://expert.ru/northwest/2014/03/nedvizhimost-v-novom-trende/>

Е.В. Быцюра

Днепропетровский национальный университет имени Олеся Гончара

Секуляризация в пространстве большого города: к постановке проблемы

В современном мире, город – арена для социальных событий и изменений. Городское пространство привлекает к себе внимание с начала эпохи индустриализации, став центром экономической, политической, технологической и культурной жизни социума. В XXI веке крупные городские центры – один из главных объектов интереса для научного дискурса. Именно они сегодня являются зеркалами, которые отражают главные тенденции в жизни всего общества. В мегаполисах происходят события, важные не только для самого города, но часто – для всей страны. Город в современном мире репрезентирует эпоху постмодерна. Именно в городе наиболее ярко выражают себя процессы индивидуализации, приватизации и визуализации. Но мы бы хо-

тели обратить внимание на еще одно явление, возникшее во второй половине XX века – явление секуляризации.

Сегодня научное сообщество использует определение секуляризации, данное социологом Брайаном Вилсоном. Для него секуляризация – процесс уменьшения социальной значимости религии. Здесь не идет речь о возможном исчезновении религии из жизни общества, как утверждалось в социологическом дискурсе ранее, а только о том, что сегодня религия утрачивает свои позиции как доминирующая мировоззренческая система [2]. И социокультурное пространство большого города является показательным примером, демонстрирующим процессы секуляризации.

Что такое урбанизация? В первую очередь, она представляет собой грандиозную перемену в совместном образе жизни людей. Эта перемена произошла благодаря научно-техническим достижениям человечества. Развитие науки привело к трансформации экономики, политики, культуры. А изменения в устройстве общества привели и к изменениям в религиозности. По словам П. Радина, «нет более четкой или устойчивой корреляции, нежели соотношение между уровнем экономического развития данного общества и характером сверхъестественных существ, бытие которых постулируется племенем в целом или отдельным религиозным индивидом». Секуляризация стала естественным продолжением тех изменений, которые начались в эпоху промышленной революции.

Мир современного города – это мир плюрализма, мир свободы и личности. Харви Кокс, в своей работе «Мирской град: секуляризация и урбанизация в теологическом аспекте» рассматривает главные особенности жизни человека в так называемом «технополисе». Во-первых, человеческое существование в большом городе определяет анонимность. Вспоминая Ф.Тённиса и его фундаментальный труд «Общность и общество», мы можем утверждать, что в городе уже нет отношений на уровне «Я – Ты», где вокруг все люди – родственники, друзья или знакомые. Напротив, в большом городе мы воспринимаем человека лишь с точки зрения его функции. Человек ограничивает свои контакты до минимума для того, чтобы обозначить свою приватность и сохранить действительно ценные для него связи. Жизнь в «технополисе» разнообразна и быстротечна. Перед человеком каждый день предстает неопостижимое количество выборов, начиная от того, на какой фильм пойти сегодня вечером и заканчивая жизненными идеалами. Житель города осознал вариативность смыслов, возможность множества подходов к одной и той же проблеме. В этой ситуации традиционные религиозные представления, не допускающие плюрализма, начали рушиться. Для городских жителей менее характерны религиозные практики, их сознание в большей мере пронизано светскими ценностями и практиками, чем сознание жителей сел или даже небольших городов. Сложно теперь найти человека, для которого религия является всепоглощающей нормативной системой, дающей ответы на главные вопросы бытия. Теперь человек ищет эти ответы в себе. Секуляризация, в ка-

кой-то мере, дала человеку свободу – свободу выбирать, нести ответственность за собственные поступки.

Современный человек – прагматик. Для него жизнь – это ряд задач, а не непостижимая тайна. Наша культура – телеологическая, т.е. она ориентирована на определенные цели, а формирует эти цели человек. Поэтому и истина у нас выводится прагматически, исходя из целей и задач, которые мы поставили. Секулярный человек всецело полагается на себя и своих коллег. Он не вопрошает Церковь, священника или Бога. И дело не в том, что он не питает уважения к религии. Просто он чувствует, что вопросы, которые его занимают, относятся к другой сфере. И они не являются главными для секуляризированного жителя большого города [1, с. 33-90].

Делая вывод, хочется сказать, что процессы урбанизации и секуляризации тесно переплетены между собой. Пространство большого города сделало нас более рациональными, терпимыми к другим, иногда противоположным, точкам зрения. И секуляризация, превратившая религию в «один из выборов», лишь усилила эти тенденции.

Литература:

1. Кокс, Х. Мирской град: Секуляризация и урбанизация в геологическом аспекте [Текст] / Х. Кокс; пер. с англ. О. Боровой и К. Туровской; под общ. ред. и с примеч. О. Боровой; послесл. С. Лёзова. – М.: Изд. фирма «Восточная лит.» РАН, 1995. – 263 с.
2. Узланер, Д.А. Становление неоклассической модели секуляризации в западной социологии религии второй половины XX в. [Текст] / Д.А. Узланер // Религиоведение. – 2008. – № 2. – С. 135-148.

В.В. Вербицкая

Днепропетровский национальный университет имени Олеся Гончара

Виртуальная дипломатия как средство коммуникации в городе

Еще 10-15 лет назад понятия «виртуальное», «виртуал», «виртуальная реальность», «виртуальное пространство», «виртуальный мир» использовались, как правило, в научных и технических публикациях довольно ограниченного круга отечественных ученых и специалистов (в основном в области компьютерных технологий), хотя идея виртуального, само понятие «виртуальность» и в то время не были неологизмами для гуманитарной лексики. Ведущие отечественные исследователи в области виртуалистики были раздражены тем, что термин «виртуальная реальность» «огоульно применяется к огромной сфере очень разнородных явлений» [0, с. 53]. В последнее время же, по мнению М.М. Кузнецова [0, с. 62], понятия из области виртуальной реальности стали пригодны для любого вида дискурса.

Благодаря имеющимся на данный момент технологиям, то, что раньше требовало обязательного физического присутствия, в настоящее время имеет возможность существовать в виртуальном мире. В частности, информация и новости становятся моментально доступными, практически все события в

мире можно отслеживать в режиме реального времени. Именно поэтому, сегодня можно смело говорить о том, что виртуальное измерение прочно вошло в процесс осуществления дипломатической деятельности. Сегодня инновационные технологии не только являются вспомогательным средством классической дипломатии, но и способствуют формированию нового ее ответвления – виртуальной дипломатии.

Становление этого термина на данном этапе только набирает обороты, поэтому единого мнения, какие именно явления и процессы он охватывает, пока что не существует. Как и не существует единого понятия. А. Нечет в своей статье «Развитие виртуальной дипломатии в Украине» указывает, что «терминологическим полем виртуальной дипломатии является: сетевая дипломатия в США; цифровая дипломатия в ФРГ и Франции; кибер дипломатия в Канаде; электронная дипломатия в Великобритании» [0, с. 83].

Следует также отметить, что «в канун 2013 г. со своим видением выступил заместитель директора Департамента информации и печати МИД России Е. Пантелеев. ... Указывая на жонглирование разными определениями при обзорах рассматриваемой темы, он счел полезным предложить свою формулировку – “инновационная дипломатия”» [0, с. 12].

Однако, на наш взгляд, важна не столько сама формулировка, так как в науке рано или поздно выделится доминирующие и, впоследствии, общепринятое понятие характеризующие данное явление и процессы, сколько его смысловая нагрузка, а именно какие задачи определяют его исследователи.

Если О. Грейч в своем докладе «Виртуальная дипломатия. Дипломатия цифрового века» указывает всего лишь на три решаемых виртуальной дипломатией задачи, а именно осуществление консульской деятельности, поддержка переговорных процессов и обучение дипломатов, которые являются исключительно аспектом внешнеполитической деятельности государства [0, с. 37], то Ф. Хансон [0, с. 3] выделяет уже целых 8 «рабочих направлений» виртуальной дипломатии:

1. Управление знанием: повышение эффективности в применении знаний, накопленных в ведомствах и правительстве в целом, так, чтобы эти знания были аккумулированы и использованы должным образом для обмена ими, а также оптимально применялись для обеспечения национальных интересов за рубежом.

2. Публичная дипломатия: поддержание связей с общественностью, подключение новых инструментов коммуникаций для тщательной оценки общественного мнения, адресации ключевых посланий важным сегментам общества и воздействия на авторитетные в Сети фигуры.

3. Управление информацией: содействие объединению огромных и разнообразных информационных потоков, чтобы обеспечить доведение нужных сведений до принимающих решения властных эшелонов и лиц, а также должное реагирование на возникающие социальные и политические изменения в странах и регионах.

4. Консульское содействие: создание прямых каналов общения с пребывающими за рубежом согражданами.

5. Реагирование в чрезвычайных ситуациях: усиление возможностей ИКТ для решения возникающих проблем.

6. Свобода интернета: развитие технологий для обеспечения свободы и открытости в использовании интернета.

7. Внешние ресурсы: развитие технологий и онлайн-режимов для отслеживания и использования внешних экспертных ресурсов в реализации государственных задач.

8. Политическое планирование: обеспечение возможности эффективной координации и планирования внешней политики в государственных структурах.

Если взять за основу предложенную А. Нечетом трактовку понятия «виртуальная дипломатия» как «социальные, экономические, политические отношения, которые осуществляются с помощью электронных устройств и не предусматривают прямого контакта» [3, с. 83] и рассматривать ее в контексте 8 решаемых задач, выделенных Ф. Хансоном, то становится вполне логичным использование виртуальной дипломатии как средства коммуникации не только во внешней политике, но и в пределах города.

Так, например публичная дипломатия на уровне города благодаря виртуальному измерению становится максимально эффективной. И прежде всего это связано с возможностью быстрой передачи информации от коммуниканта к реципиенту и осуществления между ними обратной связи.

Как отмечает по этому поводу О. Зернецкая, «благодаря интернету, постепенно так сократилось пространство и время обмена информацией, а также увеличился феномен «присутствия» индивида в определенных мировых событиях, что на современном этапе динамичного развития... обществ, возникает и развивается эффект «всеприсутствия» индивида в пространстве» [7, с. 101].

В частности, благодаря городским информационным порталам (как например, gorod.dp.ua) и социальным сетям (ВКонтакте, Одноклассники, Facebook) становятся известными не только городские новости в считанные минуты, но и реакция общественности на них. При этом увеличивается прозрачность политических, социальных, экономических, культурных процессов в масштабах города, а также возможность влияния на них со стороны простого населения. В частности это возможно благодаря самоорганизации различных электоральных групп, сначала в виртуальном измерении, а затем и в реальной жизни (о чем свидетельствует молниеносная активизация сторонников Евромайдана в различных городах Украины в конце 2013 года).

Также важно отметить, что благодаря инновационным технологиям в значительной степени упрощается деятельность государственных муниципальных учреждений в кризисных ситуациях. Например, консультативная деятельность и осуществление реагирования на запросы горожан по тем или

иным вопросам, благодаря такой современной технологии как электронная почта, возможны не только в месте физического расположения учреждения, но и из любой точки города, в которой имеется доступ к всемирной паутине. Вследствие этого природные катаклизмы или социальные конфликты, которые могут помешать сотрудниками городских госучреждений находится на своих рабочих местах, становятся менее опасными для выполнения госслужбами их прямых обязанностей.

В данном контексте важно и то, что благодаря инновационным технологиям может быть произведена максимально быстрая оценка указанных выше явлений и адекватное принятие мер по их устранению благодаря быстрому взаимодействию ответственных субъектов между собой при помощи сети Internet.

Конечно, в использовании виртуальной дипломатии как средства коммуникации в пределах города имеются определенные риски. Например, такой вид коммуникации возможен только с теми представителями городской общины, кто имеет доступ к интернету и, соответственно, пока что значительная часть старшего поколения горожан автоматически оказывается «за бортом». Кроме того существует риск хакерских атак на серверы. Также в условиях масштабных природных катаклизмов, вследствие которых весь город может оказаться без электричества и доступа к всемирной паутине, такой вид коммуникации окажется малоэффективным. Однако, на наш взгляд, любые риски, если нельзя исключить полностью, то можно максимально минимизировать. И с развитием современных технологий с каждым годом это становится все более реальным.

Именно поэтому виртуальная дипломатия как средство коммуникации, на наш взгляд, скоро станет одним из лидирующих в украинских городах. И очень важно для эффективности осуществления такого вида взаимодействия между различными субъектами городской общины использовать все возможности виртуальной дипломатии.

Литература:

1. Хоружий, С.С. Род или недород? Заметки к онтологии виртуальности [Текст] / С.С. Хоружий // Вопросы философии. 1997. – № 6. – С. 55-60.
2. Кузнецов, М.М. Виртуальная реальность – техногенный артефакт или сетевой феномен [Текст] / М.М. Кузнецов // Виртуалистика: экзистенциальные и эпистемологические аспекты. – М., 2004. – С. 60-68.
3. Нечет, О.С. Розвиток віртуальної дипломатії в Україні [Текст] / О.С. Нечет // Інформаційне забезпечення транскордонного співробітництва України. Студентська студія: Матеріали І Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф. (14-15 травня 2013 р., м. Луцьк): в 2 т. / за заг.ред. Митко А.М. – Т. 2. – Луцьк: СЛУ імені Лесі Українки, 2013. – С. 81-86.
4. Кулик, С.А. «Электронная дипломатия». Начало: Аналитический доклад [Электронный ресурс] / С.А. Кулик; Ин-т современного развития, 2013. – Режим доступа: <http://www.insor-russia.ru/files/EDiplomacy.pdf>

5. Grech, O. Virtual Diplomacy. Diplomacy of the Digital Age [Electronic resource] / O. Grech. – University of Malta, 2006. – Regime to access: [http://www.diplomacy.edu/sites/default/files/23082010104529%20Grech%20\(Library\).pdf](http://www.diplomacy.edu/sites/default/files/23082010104529%20Grech%20(Library).pdf).

6. Fergus, H. Revolution @State: The Spread of eDiplomacy [Text] / Hanson Fergus // Lowy Institute, 2012. – 165 p.

7. Зернецька, О. Трансформації віртуального простору та парадигми впливу мас-медійних дискурсів [Текст] / О. Зернецька, П. Зернецький // Політ. менеджмент. – 2005. – № 3 (12). – С. 100-107.

О.В. Гилюн

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

Зміни в освітніх мотиваціях студентів-першокурсників

В останні десятиліття основні характеристики студентської молоді зазнали значних змін, що зумовлено, перш за все, трансформацією всього українського суспільства. Освітньо-професійні орієнтації абітурієнтів та студентів також змінюються.

Знання про те, як різні групи першокурсників вибирали вуз і спеціальність для свого навчання нині дуже важливі і для адміністрації, і для педагогів університету. Вони необхідні для коригування профорієнтаційної діяльності, поліпшення роботи приймальної комісії, для вжиття заходів щодо зменшення труднощів, з якими стикаються багато студентів в перші місяці свого навчання. Адже для ефективного навчання у вузі студент повинен бути зацікавленим у придбанні знань, умінь і навичок. Така зацікавленість починає формуватися ще на етапі вибору молодими людьми конкретного вузу, майбутньої спеціальності і фіксується у відповідних мотивах.

Динаміка мотивів вибору освіти, ставлення до вищої освіти, яку відслідковують українські соціологи уже декілька десятиліть, показує істотні зміни в уявленнях та цінностях студентської молоді. Ці зміни відображають трансформацію ролі освіти в сучасному світі. Освіта, головним чином вища, позиціонується сьогодні в суспільній свідомості як важливий механізм відтворення суспільного інтелекту і випереджаючого розвитку людини. Крім того, суспільством вже усвідомлено, що рівень освіти людей безпосередньо пов'язаний з їх зайнятістю і прибутками.

Один з провідних мотивів – наявність диплома для досягнення успіху в житті, як формальний чинник, що фіксувався в опитуваннях 1990-х років, втрачає свою популярність. Так, мотив «отримати диплом про вищу освіту» серед причин вступу до Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара, відзначили 26% опитаних восени 2012 року студентів-першокурсників (методом роздавального анкетування з застосуванням квотно-типової вибірки було опитано 380 студентів першого курсу ДНУ). Зростає значення мотиву «інтерес до професії», але домінуючі позиції займають економічні та престижні мотиви. «Бажання стати матеріально-незалежною

людиною» та «зайняти престижне місце в суспільстві» серед мотивів свого вступу до ДНУ відзначила абсолютна більшість опитаних першокурсників.

Для того, щоб краще зрозуміти ставлення студентів до своєї освіти, респондентам-першокурсникам пропонувалось відповісти на питання: «Що вплинуло на вибір Вами майбутньої спеціальності?». В результаті було встановлено переважний вплив таких чинників: «хороші шанси знайти роботу після закінчення університету» (30% опитаних); «захоплення з дитинства» (26%); «представники даної професії мають хороші заробітки» (22%).

Бажання нинішніх студентів-першокурсників стосовно отримання вищої освіти можна згрупувати по орієнтації на:

- професіоналізм (спеціальність повинна бути цікавою, сприяти схильностям індивіда і відкривати нові горизонти для особистісного зростання);
- статусне зростання (отримана вища освіта повинна забезпечує можливість високого заробітку, кар'єрного зростання і престижу);
- освіченість і високу культуру як внутрішню особистісну якість (якісна вища освіта дозволяє людині бути культурною, освіченою, ерудованою)
- умови праці (робота цінна, перш за все, хорошим колективом і комфортом на робочому місці).

Для одних студентів вища освіта є інструментом для досягнення результату – професійного або соціального успіху. Інші – розглядають її як самоцінність, направлену на поповнення особистістю своїх знань. Тоді це вже термінальна цінність. Інструментальна, прагматична цінність освіти нині посилює своє домінування у ціннісній свідомості студентської молоді, витісняючи її термінальний ціннісний дискурс.

Перехід до ринкових відносин вплинув на освітньо-професійні орієнтації різних груп молоді. Соціологи називають низку професій, яким молодь нині віддає свою перевагу. Це, в першу чергу, професії економічного та юридичного профілів, а також ті, що пов'язані з комп'ютерною технікою та програмним забезпеченням. Значно знизився інтерес до технічних і природничих професій.

На завершення відзначимо, що серед мотивів вступу до університету, а також вибору майбутньої спеціальності, у молодих людей домінують мотиви меркантильного характеру – престиж вищої освіти та конкретної спеціальності, репутація конкретного університету, вагомість обраної професії в суспільстві, хороші шанси знайти роботу після отримання диплому, хороші заробітки і т.і.

Ситуація у сфері освіти, зайнятості та профорієнтації вимагає організації постійного соціологічного моніторингу за відповідними динамічними процесами в Україні, яка разом з усім світом вступає в етап безперервної освіти.

Л.В. Глушкова

Дніпродзержинський державний технічний університет

Особливості сучасної урбаністичної культури

Місто є носієм сучасної урбаністичної культури, тому актуальним є розгляд питання щодо особливостей формування міського культурного середовища, яке охоплює соціальний світ, матеріальні та духовні умови становлення, існування, розвитку та діяльності людей.

В умовах аномії, девальвації суспільних цінностей, агресії зразків західної культури, важливе значення має такий аспект міської культури як історичні традиції, історична пам'ять, значення духовного спадку прийдешніх поколінь та інше [1, с. 16]. Саме великі міста створюють найбільш сприятливі умови, стають домінуючими факторами формування ціннісних уявлень населення, суттєво впливають на зміну всіх сторін суспільного життя.

Сучасна урбаністична культура це особливе утворення, яке можна протиставити культурі класичного міського типу, де все створюють з матеріалів, взятих у природі, з якою підтримувався тісний зв'язок. Для культури сучасного урбанізму характерно розвиток науки і техніки та практично-творча діяльність людини. З точки зору суспільної практики культура – це постійний рух, переробка, відтворення ідей, звичок, внаслідок індивідуальної і спільної діяльності людей. Тому її слід вивчати не як єдине ціле, а диференційовано. В сучасному великому місті культура характеризується надзвичайною різноманітністю форм. Групи городян породжують і підтримують різноманітні риси образу життя, різні цінності, норми поведінки, стилі життя. Тому саме у великих містах можна спостерігати різноманітні форми та різновиди культури-елітарну, народну, масову, субкультуру, контркультуру.

У сучасному великому місті традиції до певної міри втратили своє значення. В залежності від соціальних умов певним чином модифікуються зразки поведінки, які передаються із покоління в покоління. Процеси індустріалізації, міграції, урбанізації – це фактори що змінюють традиційні особливості.

Значне місце в міському культурному середовищі належить буденному пласту культури. Це неспецифічні форми соціокультурної практики – приватне особисте життя, сімейні та неформальні групові відносини тощо. В цьому випадку люди оволодівають необхідними знаннями і навичками не спеціально, а завдяки залученню до культури через масово доступні засоби.

Специфіка соціокультурної структури великого міста має свої проблемні ситуації. В сучасному суспільстві вона являє собою складне утворення, що складається з різноманітних підприємств і установ, соціальних інститутів, культурних груп городян, які поділяють різні цінності, включені в різні інформаційні потоки, зайняті в різних сферах культури. Такий стан культури притаманний і для всього українського соціуму може зумовлюватися складністю культур як таких, котрі в сучасних світових реаліях перебува-

ють в постійній взаємодії і мають велику кількість різномірних і не завжди достатньо узгоджених між собою елементів, що мають бути спадщиною попередніх стадій розвитку, так і запозиченнями з інокультурного середовища. Особливості культурних розмежувань можуть також пояснюватися і особливостями трансформаційних процесів українського соціуму (відхід від реалій соціалізму і поступове утвердження принципів громадянського суспільства), і бути їх відображенням, коли зміна життєвих умов тягне за собою відповідну зміну змісту життєдіяльності як такої. А процес таких змін не завжди є синхронним – одні сфери розвиваються швидше, а інші – дещо повільніше, що, в свою чергу, не дає системі набути остаточної усталеності і керуватися іншими принципами на всіх рівнях. Адже на даний момент реалізація заданих культурою поведінкових настанов значною мірою зумовлюється конкретними обставинами відповідних сфер життєдіяльності [2, с. 414]. Умови життя в місті забезпечують увесь комплекс можливостей для індивідуальної самореалізації міських жителів і виступають як культурний потенціал.

Література:

1. Нагорний, Б.Г. Місто як специфічний об'єкт соціологічного дослідження [Текст] / Б.Г. Нагорний // Соціологія міста: наукові проблеми та соціальні технології. Зб. наук. праць. – Д.: ДНУ. – 2001. – С. 15-17.
2. Слюсаревський, Н. Критерії виявлення культурних розмежувань у сучасному українському суспільстві [Текст] / Н.Слюсаревський // Методологія, теорія і практика соціологічного аналізу сучасного суспільства. Зб. наук. праць. – Х., 2007. – С. 410-415.

В.Г. Городяненко

Днепропетровский национальный университет им. О. Гончара

Социальная память как конструкт идентификации населения мегаполиса

Актуальность изучения представленной темы обусловлена необходимостью анализа процесса конструирования социальной памяти в целом, с учётом её конфронтующего характера населения Украины, учитывая при этом, что особенности конструирования социальной памяти влияют на процессы формирования новых идентичностей. Социальная память позволяет обществу осознать свое место в истории человечества, обосновывать значимость собственной культуры и соотносить ее с подлинными ценностями других культур.

Современные исследователи социальную память определяют как совокупность социокультурных средств, осуществляющих отбор и преобразование актуальной общественной информации в информацию о прошлом с целью сохранения накопленного общественного опыта и передачи его от поколения к поколению.

Основателем же теории социальной памяти считается французский социолог и антрополог Морис Хальбвакс, который считал, что «воспоминания» конструируются социальными группами. Запоминают, в физическом смысле, индивиды, но именно в групповые ценности в конечном итоге обуславливают критерии «достопамятного» и причинно-следственные взаимосвязи между событиями. По мнению Хальбвакса, социальные группы «помнят», в большей мере как раз те события и факты, которые не связаны непосредственно с социальным опытом группы [1].

Социальная память, обладая функциональными и структурно-содержательными особенностями, включает в себя не только процессы воспоминания, но и забывания, а природа и траектория рецепции прошлого в современных социокультурных практиках, составляя суть социальной амнезии, отличаются деформированным характером. Феномен амнезии онтологически вписан в социальную реальность и наиболее отчётливо проявляется в периоды социокультурных кризисов. Социальную амнезию можно определить как социокультурное явление и как процесс, выражающийся в экспансии социального беспамятства, частичной утрате памяти о значимом прошлом в обществе, в размывании чувства самоценности истории и наличии искаженного опыта прошлого, в стремлении элиты созидать что-то новое без опоры на знание о прошлом.

Особую проблему образует тот компонент социальной памяти, который связан с осмыслением прошлого. В этой связи исследователи фиксируют синдром т.н. «запаздывающей памяти», состоящий в том, что крупные исторические события, иногда травмирующие историческое сознание, подвергаются относительному забыванию или вытеснению. Так, Советский Союз воспринимается сегодня как нечто нехорошее, устаревшее, давно умершее. И в этом «заслуга» организованного, целенаправленного информационного обеспечения манипулирования общественным сознанием.

Деструктивное наступление на социальную память, начавшееся в конце 80-х годов, сегодня приобрело радикальный характер и ведётся, прежде всего, не с научных, а с идеологических позиций.

Политика памяти нынешних общественных лидеров порой беспринципна и вызывает у людей недоумение и даже возмущение. В такой ситуации, когда одна часть населения Украины навязывает другой противоположное видение, просматривается попытка преодолеть социокультурный раскол путём перегрузки новым поколениям украинских граждан искусственно сконструированной исторической памяти, в которой заложена тенденция на беспамятство и предательство своих дедов и отцов. Известно, что сокращение, упрощение и уничтожение социальной памяти приводит к упадку или, что ещё хуже, к исчезновению того или иного народа, нации и целых государств. Важно понимать, что общество, потерявшее социальную память, перестаёт ощущать себя субъектом истории, так же как отдельный человек, потерявший память, теряет свою личность, собственное «Я». Не поэтому ли, со-

гласно Всеукраинского опроса, проведённого социологической группой «Рейтинг» в апреле 2013 года, только 48% опрошенных выбрали Украину как страну, где они хотели бы родиться [2]. Остальные назвали Россию, Германию, США, Великобританию и даже СССР.

В целом, обращение к проблематике коллективной памяти и социального беспам'ятства в современном украинском обществе диктуется соображениями, связанными с особенностями их проявления в социальной реальности. Продолжение процесса «осквернения» исторического прошлого и отторжения традиционных ценностей может спровоцировать рост архаичных идентичностей и даже добровольный отказ значительного числа украинцев от национально-государственной идентичности, что может привести к распаду страны.

Литература:

1. Хальбвакс, М. «Коллективная и историческая память» [Текст] / М. Хальбвакс // Неприкосновенный ресурс. – 2005. – № 2-3. – С. 22-26.
2. «Народный ток». Країна, де хотілось би народитися. Квітень 2013. 2000 респондентів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.info@ratinggroup.com.ua>.

О.З. Гудзенко

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара **Соціальна пам'ять міста: практики конструювання та репрезентації**

Сучасна теоретична соціологія все більше акцентується на проблемах зміни соціальної реальності і процесуальному образі суспільства. Минуле як категорія соціальної реальності в сучасному соціологічному дискурсі розглядається не в статичному стані, а як динамічний і конструйований процес. Докорінні і швидкі зміни суспільства провокують «розриви» в історії і тому артикулюють інтерес до минулого, змушуючи винаходити нові образи соціальної реальності, які б дозволили створити цілісну картину світу [1, с. 27].

Соціальна пам'ять – це не стільки спогади про суспільне минуле, скільки процес конструювання минулого певної соціальної групи чи спільноти. Соціальна пам'ять як соціокультурний феномен репрезентує стан статичності і мінливості в суспільстві, і тому сприяє формуванню ідентичності і картини світу через взаємодію традицій та іновацій. Дослідження змістовної репрезентації соціальної пам'яті дає підстави для розкриття культурних кодів ментальності певних соціальних груп населення.

Сучасне місто – це осередок соціокультурної активності та просторова організація соціальних відносин мешканців. Індивідуальний запас спогадів, формується в процесі повсякденної комунікації з представниками різних соціальних груп. Індивід, в процесі соціальних взаємовідносин, конструює спільні спогади, які мають соціальний характер, оскільки вони присутні у представників певної соціальної групи. Саме належність до соціальної групи

є механізмом конструювання соціальної пам'яті. На думку Моріса Гальбвакса, можна виділити два типи пам'яті – індивідуальну та колективну, які щільно пов'язані між собою, оскільки індивідуальна може спиратися на колективну для підтвердження чи уточнення того чи іншого спогаду, заповнення прогалин або витягнення чогось із глибин пам'яті. Потрапляючи таким чином в колективне ціле, індивідуальна пам'ять видозмінюється, припиняє бути частиною особистого, тому стає соціальною [2].

Простір міста не тільки репрезентує соціальну пам'ять, а й формує її через закріплення певних символів: пам'ятників, назв вулиць, меморіальних дошок та ін. Символічна репрезентація пам'яті легітимується домінуючим дискурсом моделі історичного минулого.

Соціальна пам'ять міста включає в себе сукупність репрезентацій минулого різних поколінь, етнічних, національних, релігійних груп, які в різні часи брали участь у його просторовому оформленні. Саме тому, можна відмітити плюралістичний характер соціальної пам'яті міського простору. Соціальна пам'ять різних соціальних груп в міському просторі може суттєво відрізнятися, що призводить до виникнення різного тлумачення місць пам'яті і виникнення домінуючих чи ні дискурсів.

Отже, в ситуації ціннісного плюралізму припускається існування багаточисельних, інколи суперечливих ціннісних систем, соціальна пам'ять суспільства стає диференційованою в залежності від соціальних груп, які підтримують певний історичний дискурс. Багатогранність та диференційований характер соціальної реальності сприяє виникненню потреби в інтеграції різноманітних версій минулого.

Література:

1. Рождественская, Е. Социальная память как объект социологического изучения [Текст] / Е. Рождественская, В. Семенова // ИНТЕРакция. ИНТЕРвью. ИНТЕРпретация. – № 6. – 2011. – С. 27-49.
2. Міхеєва, О. Соціальний простір міста: можливості «прочитування» та управління. [Електронний ресурс] / О. Міхеєва. – Режим доступу: <http://www.historians.in.ua/index.php/doslidzhennya/823-oksana-mikheyeva-sotsialnyy-prostir-mista-mozhlyvosti-prochytuvannya-ta-upravlinnya>.

А.Ю. Гуменюк

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

Самореалізації особистості в сучасному українському місті: соціологічний вимір проблеми

Вивчення проблем самореалізації особистості на сучасному етапі дедалі більше стає затребуваним в соціальному пізнанні, оскільки розвиток особистості та її індивідуальний вибір, шляхи реалізації індивіда тісно пов'язані з перспективами розвитку суспільства в цілому. Наразі процес самореалізації детермінується багатьма чинниками, як зовнішнього, так і внутрішнього

впливу. Тому цікавим є розгляд можливостей та шляхів самореалізації особистості в сучасному суспільстві з соціологічної точки зору.

Актуальність і значущість проблем самореалізації особистості та займає важливе місце в дослідженнях вітчизняних учених. Певний внесок в аналіз цієї проблеми зробили Григорова В.К., Лях В.В., Сисоєва С.О., Гомонюк В.О., Ільченко І.Г., Бевзенко Л.Д. Серед зарубіжних авторів слід відмітити вагомий вплив на розвиток анонсованої проблеми таких вчених як Е. Фромм, К. Роджерс, А. Маслоу, Д. Белл, Е. Тоффлер.

У сучасному світі постіндустріальних цінностей, що дедалі більше пропагують цінність самореалізації людини в будь-яких сферах суспільства, чи то в економічній, професійній, чи в культурній або соціальній, дана цінність ще більше підсилюється з процесом глобалізації в ліберально-демократичних країнах. Однак, в українському суспільстві процес самореалізації має свою особливість та певну специфіку в її досягненні.

Розглядаючи самореалізацію слід зазначити, що під нею прийнято розуміти прагнення людини до можливого більш повного виявлення і розвитку своїх особистісних можливостей, потреба у самовдосконаленні, в максимальній реалізації свого потенціалу [5, с. 32]. Самореалізація – це здійснення можливостей розвитку «Я» за допомогою власних зусиль, співтворчості, самодіяльності з іншими людьми (ближнім і далеким оточенням), соціумом і світом у цілому [4, с. 22]. Таким чином, самореалізація особистості залежить від рівня, способу, характеру включеності особистості у соціум, що передбачає діяльність індивіда на досягнення цілі, яка виступає мотивом для даної діяльності. Відповідно, у суспільних науках виділяються три види проявів самореалізації особистості, прояви досягнутих цілей: діяльнісна самореалізація, що характеризується самовираженням суб'єкта в різних видах діяльності і забезпечує високий рівень професійної компетенції, причому діяльність не обов'язково пов'язана з офіційною професією (це може бути аматорський спорт, художня творчість, навчання тощо); соціальна самореалізація, що пов'язана з виконанням гуманітарної місії, суспільно-господарської, суспільно-політичної, суспільно-педагогічної або будь-якої іншої суспільно-корисної діяльності; особистісна самореалізація сприяє духовному зростанню людини, забезпечуючи розвиток особистісного потенціалу: відповідальності, допитливості, товариськості, працьовитості, наполегливості, ініціативності, ерудиції, креативності, моральності тощо [4, с. 25]. Особистість може самореалізовуватись в перелічених видах прояву, однак на сам процес впливають досить вагомі фактори, серед яких можемо виокремити особистісні або ті, що залежать від людини (ціннісні орієнтації, готовність до самоформування, гнучкість мислення, воля тощо) та ситуативні, що не залежать від людини (соціальна ситуація, рівень життя, матеріальна забезпеченість, екологічне середовище, вплив засобів масової інформації тощо) [4, с. 25]. Таким чином, самореалізація детермінована досить багатьма факторами, що впливають на можливості даного процесу,

впливають на рівень досягнення поставлених цілей, на форми прояву самореалізації.

У процесі самореалізації особистості фактори впливу досить тісно пов'язані з ресурсами досягнення реалізації індивіда. Фактори безсумнівно впливають на рівень ресурсів та можливостей для самореалізації. Більш якісно оцінити систему ресурсів можливо з використанням ідеї П. Бурд'є про наявність різних капіталів, які людина може використовувати для самореалізації як інструмент досягнення цілі, тобто ресурси [2, с. 60-75]. Враховуючи теоретичну конструкцію П. Бурд'є, слід зазначити наявність таких капіталів як економічний, що може включати такі ресурси як матеріальний достаток, заможність батьків та інше; культурний, що включає в себе гарну освіту, знання іноземних мов, вихованість та гарні манери, красномовність, політична обізнаність, уміння розпоряджатися грошима та інше; до соціального капіталу слід віднести соціальні зв'язки, як слабкого так і сильного характеру, впливових родичів, друзів, знайомих, походження; та людський капітал, що включає ресурси особистісного характеру (чесність, принциповість, егоїзм, індивідуалізм), привабливу зовнішність, здібності та високий інтелект, міцне здоров'я та інше. [1, с. 135]. Таким чином, різні капітали можуть бути задіяні в якості інструменту самореалізації особистості. Маючи ці капітали людина, з одного боку може обміняти їх за досягнення поставленої мети – самореалізуватись, наприклад, культурний капітал, як освіта, може стати основою для подальшої наукової самореалізації, а з іншого боку – проміжний обмін одних капіталів на інші, які є більш необхідними для кінцевої цілі, наприклад, економічний капітал, як матеріальна забезпеченість може бути обмінена на культурний капітал - освіту.

Варто відмітити, що використання капіталів особистістю, виникнення різних можливостей та приріст ресурсів для самореалізації людини частіше за все проходить в міському просторі. Процеси глобалізації актуалізують міста як культурний, інноваційний та промисловий центр розвитку всієї національної держави, адже саме міста концентрують у собі творчий потенціал та надають простір для інновацій.

Продуктивні сили міста більш динамічні, їх розвиток не має обмежень. В протизагони, село виявляється у відомій залежності від міста, оскільки тільки місто може дати йому засоби виробництва. Більший динамізм продуктивних сил міста означає можливості його більш швидкого виробничого і соціального розвитку. Концентрація в місті більш динамічних видів виробництва, заснованих на відтворюваних засобах виробництва, реально викликає більш швидке зростання продуктивних сил, продуктивності праці, накопиченого багатства в міській сфері в порівнянні з сільською [6, с. 181]. Таким чином, особливість міст це відносно великі розміри, більш високий ступінь захищеності, широкі можливості контактів тощо, тому стало базою зосередження в місті державної влади, науки, мистецтва, соціальної сфери та осно-

вою формування інфраструктури. У місті швидше, ніж в селі, відбуваються зрушення в структурі суспільних відносин. Все це зумовлює особливості соціально-економічних, виробничих та інфраструктурних потенціалів міста.

Однак, на сьогоднішньому етапі розвитку українського суспільства фіксується и процес дезурбанізації [3, с. 14], що має значний вплив на розвиток села в Україні. Тому, слід зазначити, що використання капіталів в якості засобів самореалізації стає актуальним й в сільському поселенні. Село починає ставати простором, де особистість може накопичувати свої капітали, в особливості культурний, за допомогою розвитку Інтернет-ресурсів, системи засобів масової інформації та комунікації. Людина може отримувати дистанційно освіту, реалізовуватись в професійному напрямку, розміщуючись при цьому вдома та працювати через Інтернет, духовно розвиватись.

Тобто, на сьогодні село дозволяє накопичувати різні ресурси для реалізації їх та самореалізовуватись особистості. Однак, все ж таки українські реалії сільських поселень знаходяться в занедбаному стані, а саме – це розрушені колгоспи, що знищили увесь арсенал робочих місць, тим самим запровадивши масове безробіття, та соціальна інфраструктура села, яка продовжує деградувати [7, с. 403]. Таким чином, особистість направляє все ж таки свої капітали на самореалізацію в міському просторі. Більше цього саме міста створюють середовище для людини, яка прагне до самореалізації та свободи вибору. Тому завдання перетворення міського середовища на краще, комфортніше, багатше та більш пристосоване до життя людини стає першочерговою необхідністю.

Процес самореалізації, як було визначено, супроводжується наявністю тих чи інших капіталів у людини. Так, особистість може мати багато капіталів та використовувати їх нарівно, але самореалізація особистості на українських теренах має свою специфічність. На основі соціологічного дослідження Інституту соціології НАН України, проведеного в 2012 році (N=1800) серед дорослого населення було виявлено, що найважливішим ресурсом за для досягнення своєї мети, самореалізації, досягнення високого соціального положення респонденти визначили наявність впливових родичів – 46,5% та походження з родини, що має високе соціальне становище – 38,6%, де, наприклад, гарна освіта становить 26,4% [8, с. 312]. Підтвердження цих статистичних даних стає повторне дослідження Інституту соціології НАН України у 2013 році, де 63,2% респондентів вважають, що зв'язки-стосунки серед родичів, та 51,2% серед знайомих найкраще сприяють вирішенню життєвих проблем [8, с. 471]. Таким чином, серед ресурсів, які людина використовує в якості засобів самореалізації основним для українців стає соціальний капітал, як сукупність доступних індивідові зв'язків, заснованих на взаємодії з іншими індивідами, взаємній довірі й загально прийнятих нормах, що відкривають доступ до різноманітних ресурсів і благ, включаючи підтримку, матеріальні та фінансові кошти. Тобто соціальні зв'язки є

об'єктивованою формою соціального капіталу, який може бути використаний індивідами для розв'язання життєвих проблем.

Таким чином, самореалізація особистості включає прагнення людини більш повно виявити свої особистісні можливості, самовдосконалюватись та максимально реалізувати свій потенціал. Даний процес є досить складним, оскільки індивід може реалізовуватись в різних сферах, мати різні види прояву та фактори впливу на самореалізацію. Однак, її досягнення супроводжується певним набором ресурсів, що становлять базу виокремлення капіталів, за теоретичною конструкцією П. Бурд'є, як засобів, інструментів досягнення самореалізації, де пріоритетним стає для українського особи соціальний капітал, що містить в собі зв'язки різного характеру. В українському просторі самореалізація має певну особливість, що контекстуальна сучасному розвитку інфраструктури суспільства. Процес самореалізації практично відбувається в міському середовищі, оскільки місто є найбільшим джерелом набуття капіталів та їх реалізації, в порівнянні з сільським поселенням.

Література:

1. Бевзенко, Л. Ресурси досягнення соціального успіху – вітчизняні реалії з погляду випускників шкіл та вчителів [Текст] / Л. Бевзенко // Українське суспільство 1992-2012. Стан та динаміка змін. Соціологічний моніторинг / За ред. В. Ворони, М. Шульги. – К.: Ін-т соціології НАН України, 2012. – С. 129-142.
2. Бурд'є, П. Форми капіталу [Текст] / П. Бурд'є; пер. с фр. // Экономическая социология. – 2002. – Т. 3, № 5. – С. 60-75.
3. Гнесь, Л. Українське село в контексті культурологічних та дезурбанізаційних перспектив [Текст] / Л. Гнесь // Досвід та перспективи розвитку міст України: зб. наук. праць / Укр. держ. НДІ проектув. міст «Діпромісто» ім. Ю.М. Білоконя. – К., 2013. – Вип. 24. – С. 13-21.
4. Гомонюк, В.О. Самоактуалізація та самореалізація особистості: сучасні наукові уявлення [Текст] / В.О. Гомонюк // Матеріали ІХ Міжнар. наук.-практ. конф. «Європейська наука ХХІ століття – 2013». Психологія і соціологія. Політологія, 2013. – С. 21-26.
5. Григорова, В.К. Самореалізація як фактор становлення особистості в умовах юнацької спільноти: теоретичний аспект [Текст] / В.К. Григорова // Питання виховання. – 2009. – № 11. – С. 31-35.
6. Нікіфоров, Л.В. Місто і село: особливості інтеграції в радянський та пострадянський періоди [Текст] / Л.В. Нікіфоров, Т.Е. Кузнєцова // Журн. досл. соц. політики. – 2007. – Т.5, № 2. – С. 179-200.
7. Тарасенко, В. Українське село: ризик зникнути [Текст] / В. Тарасенко, М. Сакада // Українське суспільство. Двадцять років незалежності. Соціологічний моніторинг: У 2-х т. – Т. 1. Аналітичні матеріали / За ред. В. Ворони, М. Шульги. – К.: Ін-т соціології НАН України, 2011. – С. 398-410.
8. Українське суспільство 1992-2012. Стан та динаміка змін. Соціологічний моніторинг [Текст] / За ред. В. Ворони, М. Шульги. – К.: Ін-т соціології НАН України, 2012. – 660 с.

А. В. Демичева

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара
Дипломатія міст як форма децентралізації міжнародних відносин

У сучасному світі більшість міст не є незалежними суб'єктами міжнародного права чи активними творцями власних стратегій. Проте, вони підтримують між собою активні зв'язки та розвивають співробітництво. Як зазначає український дослідник С. Ковальчук, в науковій літературі немає згоди щодо визначення такого поняття, як «міжнародне співробітництво між містами», що робить використання цього терміна дещо неоднозначним. Крім того, використовується безліч синонімів для характеристики цього явища – муніципальне партнерство, міжнародне співробітництво муніципалітетів, децентралізоване співробітництво, партнерства між містами тощо [1, с. 326]. Хоча наукових досліджень даного тренду міжнародних відносин (далі – МВ) майже не має, власне це явище важко назвати новим в історії людства (співробітництво між античними полісами, наприклад). Власні традиції участі у МВ складаються у столиць та великих міст.

Міжнародне співробітництво міст також отримало назву «дипломатія міст». Концепт «дипломатія міст» розуміється як інструмент місцевого самоврядування та їх асоціацій у просуванні соціальної інтеграції; запобіганні, врегулюванні конфліктів та постконфліктного відновлення з метою створення стабільної обстановки, в якій громадяни можуть жити разом у мирі, демократії та процвітанні [2, с. 3]. Це явно широке розуміння дипломатії міст. Організаційне оформлення процесу дипломатії міст отримує у 2000 р., коли в Парижі скликається Перша установча конференція мерів міст світу «Дипломатія міст», на другій конференції в Афінах у 2002 р. приймається Афіїнська хартія дипломатії міст, а IV Міжнародна конференція мерів міст світу в Стамбулі (2007) провідною темою розглянула дипломатію міст та її роль в збереженні миру.

Важливу роль в розвитку дипломатії міст відіграють Конгрес місцевих та регіональних влад Європи (КМРВЕ), в резолюції сесії 2008 р. якого наголошується, що «дипломатія міст виражає зростаючу важливість міста як діючої особи на міжнародній сцені» [3]; Організація міст Всесвітньої спадщини.

Механізмом практичної реалізації дипломатії міст виступає рух «міст-побратимів» та «міст-партнерів». Міжнародний рух поріднених міст зародився у роки Другої світової війни, під час якої англійське місто Ковентрі та радянський Сталінград прийняли рішення про встановлення дружніх зв'язків та їх використання для розвитку співробітництва в інтересах миру та благополуччя людей. Такі альтруїстичні цілі отримали всесвітнє визнання та сприяли поширенню цієї ініціативи в різних країнах. Досить розвинутим є рух міст-побратимів у США. В 1956 р. президент Ейзенхауер ініціював програму «Народ – народіві», яка була закладена в основу руху міст-побратимів, у 1967 р.

створено Міжнародну організацію міст – побратимів, яка заохочує створення партнерств та побратимських відносин між американськими та закордонними містами.

У 1957 р. представники міст-побратимів створили Всесвітню федерацію поріднених міст (ВФПМ), а у 2004 р. в Парижі відбувся установчий Конгрес організації «Об'єднані міста та органи місцевого самоврядування» (ОМОМС), яка стала результатом злиття трьох організацій – Всесвітньої федерації поріднених міст, Міжнародного союзу органів місцевого самоврядування та Всесвітньої асоціації найкрупніших міст (метрополій) «Метрополіс» із штаб-квартирою в Іспанії [4, с. 5]. Розглядаючи дипломатію міст як пріоритетний напрямок діяльності, ОМОМС у 2008 р. провела в Гаазі першу Всесвітню конференцію з дипломатії міст, яка мала тематичну спрямованість «Роль місцевих влад у запобіганні конфліктів, зміцненні миру та в постконфліктному відновленні». Сьогодні у русі міст-побратимів бере участь 2500 міст в 134 країнах [5].

Міста-партнери – це міста, локальні уряди (органи місцевого самоврядування) яких встановлюють між собою прямі контакти та на їх підставі формують відносини в будь-якій сфері, переважно економічній, фінансовій, захисту довкілля, соціальній сфері та на різних рівнях (між локальними урядами, органами місцевого самоврядування, навчальними закладами, неурядовими організаціями, підприємствами тощо). Партнерство спрямовано на реалізацію певного (чи декількох) проектів. Побратимство ж реалізується через обмін спеціалістами, театральними, спортивними колективами з містами – побратимами, академічний обмін. Тобто, по великому рахунку, побратимство реалізує себе в культурно-освітній сфері.

Отже, протягом останніх десятиліть остаточно сформувалася думка про те, що міжнародні відносини не є ексклюзивним простором для держав. Міста в цілому, локальні (місцеві) органи влади набули значного досвіду в області міжнародних відносин та вносять свій внесок у розвиток сучасного світу, приймаючи участь у децентралізованому міжнародному співробітництві. В даному сенсі дипломатія міст виступає формою децентралізації міжнародних відносин, яка передбачає трактування місцевого рівня реалізації практик МВ як ключового.

Література:

1. Ковальчук, С.І. Визначення сутності поняття міжнародного співробітництва між містами як однієї із форм міжнародної співпраці [Електронний ресурс] / С.І. Ковальчук. – Л.: Вид-во Нац. ун-ту «Львівська політехніка», 2010. – Режим доступу: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/11356/1/56.pdf>.
2. City Diplomacy: The Expanding Role of Cities in International Politics [Text] / Rogier van der Pluijm – The Hague, Netherlands Institute of International Relations Clingendael, 2007. – 45 р.
3. The Congress of Local and Regional Authorities of the Council of Europe. 14th Session. Resolution 251 (2008). City diplomacy [Electronic resource]. – Regime to access:

http://www.alda-europe.eu/newSite/public/doc/318Explanatory_memorandum_CPL_14_12REP_2008.pdf

4. Отношения с организацией «Объединенные города и органы местного самоуправления» и проект соглашения между ЮНЕСКО и этой организацией от 17.03. 2005, Париж [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://unesdoc.unesco.org/images/0013/001388/138859r.pdf>.

5. Міста-побратими відзначають 50-ту річницю громадянської дипломатії: стенограма засідання госдепартаменту США [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://iipdigital.usembassy.gov/st/russian/texttrans/2006/07/20060712083817jmnamdeirf0.4770014.html#axzz2xR1uz900>.

С.І. Забродін

Національний гірничий університет (м. Дніпропетровськ)

Геополітика великого міста: український контекст

У системі управління сучасною державою дедалі більшої актуалізації набувають проблеми децентралізації та зміцнення так званої горизонтальної складової в управлінні територією. В цьому аспекті об'єктом особливої уваги з боку вчених стає сучасне велике місто – мегаполіс. Як генератори загальнодержавних процесів соціально-економічної стабілізації та розвитку великі міста відображають загальні структурні зміни в соціально-культурній та економіко-господарській сферах країни, формування соціальних потреб суспільства, задають темпи і напрями зміцнення всієї виробничо-територіальної бази.

Теорії великого міста розроблені на стику архітектури, містобудування та психології (К. Лінч [3] та ін.), географії та психології (поведінкова географія Д. Голда [2] та ін.), а також у рамках експериментальної соціальної психології (С. Мілграм [4] та ін.). Представники цих дослідницьких напрямків проводили експерименти в різних містах, але висновки, отримані ними, дозволяють поєднувати їх у єдину теорію великого міста. Більшість експериментів, що стосуються особливостей життя людей у місті, так чи інакше пов'язані зі сприйняттям міського простору і наслідками міського способу життя.

У цілому геополітика великих міст – це галузь внутрішньої геополітики, у рамках якої великі міста досліджуються як «полюси зростання» (виступаючи як детермінанти соціально-економічного розвитку держави) і «полюси тяжіння» в транснаціональних та трансрегіональних трансформаціях глобалізованого простору. Головною метою геополітики великих міст є досягнення позитивних результатів у міському середовищі, спираючись на науковий аналіз, прогноз і оптимальний вибір стратегії сталого розвитку міст, обґрунтовані конструктивні дії. Геополітика великих міст охоплює різні аспекти історії, етногенетики і етнолінгвістики, соціології, економіки, культурології, конфесіології, політології.

Об'єктом геополітики великих міст виступає міська територія як бага-

тоаспектне явище, що характеризується в просторово-часовому, структурно-му і функціональному відношеннях через систему зв'язків виробничої й невиробничої економічних сфер та багатогранні соціальні стосунки. Предметом геополітики великих міст виступають структурно-змістовні елементи міста та геополітичні відносини з іншими містами, а також відносна динамічна єдність всередині міста (співвідношення й протистояння різних сил та спрямувань: економічних, політичних, соціально-етнічних, релігійно-конфесійних тощо). Метою геополітики великих міст виступає утвердження міста у геополітичному, геостратегічному, економічному відношеннях, які певною мірою є похідними від його географічного середовища та його стану, ресурсного потенціалу, природокористування та їх відповідності вимогам етносоціального становлення й сталого розвитку.

У рамках геополітики великих міст сформульовано низку закономірностей: просторово-часової некомутативності геополітичних процесів, коли зміна місця прояву та послідовності геополітичних подій не можливі без суттєвої втрати якості та результативності цих подій; комплементарності компонентів геополітичної системи великого міста, коли жодна з будь-яких функціональних складових міської системи не здатна існувати без інших частин, що її функціонально доповнюють, без втрати певних суттєвих якостей або ж властивостей; взаємної конгруентності соціо-етнічних компонентів, коли функціонально доповнюючи одна другу, відповідні частини соціо-етнічної системи еволюційно чи стрибкоподібно (біфуркаційно) прилаштовуються один до одного, що здійснюється через виникнення відповідних узгоджень завдяки регуляторним механізмам; просторово-часової організації етногенетичного простору великого міста, коли тривале співіснування субетносів на території міста можливе лише за умов соціо-екологічних систем, де їхні компоненти доповнюють один одного й відповідно припасовані один до одного; внутрішньої динамічної рівноваги міського етногенезу, що передбачає, що в міському етногенезі матеріальні потоки, інформація, а також динамічні якості окремих підсистем (у тому числі й екосистем) в їх ієрархії взаємопов'язані, тому будь-яка зміна одного з компонентів територіальної організації великого міста викликає відповідні структурно-функціональні якісні й кількісні перетворення, спрямовані на збереження сталого неврівноваженого стану; етногенетичної кореляції, коли в міській етногенетичній системі, як і в будь-якому цілісному природно-соціально-економічному утворенні, усі компоненти, що входять до її складу, набувають з часом функціональної відповідності й здатності до коеволюції; падіння природно-ресурсного потенціалу у часі: в рамках одного певного способу природокористування й одного рівня технологій природні системи стають здебільш стійкими, а ресурси менш доступними, через що на їх вилучення використовується все більше засобів та затрат, а відновлення стає проблематичним; зниження ефективності природокористування у історичному часі, що є специфічним проявом попереднього закону, коли з поступом історичного часу на отримання корисних продуктів

або властивостей від природи етнос має витрачати все більше зусиль.

Центральною категорією геополітика великих міст є поняття великого міста – комплексне самоорганізоване геопросторове утворення, з природно окресленими межами, де на тлі історико-культурних надбань, певних соціо-етнічних стосунків виникає субетнос, що пристосовується саме до таких регіональних умов як у матеріальній сфері (економіка, способи природокористування та т. ін.), так і поза нею (соціальні цінності, пріоритети, традиції тощо). Велике місто як геополітичний регіон, через притаманні йому центрованість, єдність та цілісність, реально виступає суб'єктом (актором) у стосунках з іншими акторами, що знаходить вияв у міській геостратегії. Атрибутами великого міста як геополітичного регіону є: однозв'язність, певна соціально-економічна відособленість, спільна історична доля, актуальна етно-соціальна спільнота, наявність визначеної парадигми міста (певних архетипів, виражених спрямувань та ставлення до способу існування, системи цінностей та ідеалів, критеріїв якості життя, мовних та національних стосунків тощо).

Великі міста, як і регіони, належать до класу великомасштабних систем, що характеризуються комплексною взаємодією елементів системи, розосереджених на значній території, і вимагають для свого розвитку істотних ресурсних витрат. Отже, велике місто має певні «системні» властивості, основними з яких є такі:

- незворотний характер розвитку, тобто інтегральні характеристики, що визначають «вихідний» продукт системи в цілому, не зменшуються у процесі розвитку;
- розмитість меж, тобто у процесі розвитку склад елементів системи і характер їх взаємозв'язку як між собою, так і з зовнішнім середовищем істотно змінюється (зокрема, територія, що охоплюється системою, може розширюватися за схемою: місцевий – регіональний – глобальний масштаби);
- тісний взаємозв'язок з іншими великомасштабними системами і з навколишнім середовищем;
- комплексний характер управління;
- значні витрати ресурсів і часу на проектування і розвиток;
- відносна усталеність, тобто невеликі відхилення в параметрах функціонування окремих елементів та їх взаємозв'язку суттєво не впливають на функціонування системи у цілому (див.: [5]).

Велике місто як геополітичний регіон розглядають в трьох інтегральних блоках: функціональному, інституційному, територіальному. Функціональний інтегральний блок визначається географічною позицією, яка формує специфічність міста і в кінцевому результаті (в поєднанні зі всіма іншими) виражається як геополітичне становище міста. Інституційний інтегральний блок представлено інформаційно-правовим простором і системою влади, місцевими органами самоуправління. Міський інтегральний блок включає територію і акваторію, які складаються з континентальної території та оконту-

реної її морської акваторії.

Особливу геополітичну роль відіграють мегаполіси, які визначаються як велике місто, де мешкає понад одного мільйона городян, з розгалуженою дво- або триланковою державно-муніципальною структурою влади та управління життєдіяльністю міста. Мегаполіс має такі характерні ознаки:

- надвелика кількість і концентрація населення;
- значна площа міської території;
- наявність звичайних тенденцій до зростання, саморозвитку міста;
- добре розвинена інфраструктура міського господарства;
- наявність правових засад, що забезпечують формування для міста власних нормативних актів;
- розвинуті соціально-економічні стосунки (регіональний центр бізнесу, великий транспортний вузол і т. ін.);
- активне соціально-культурне середовище [1, с. 98-99].

Прискорення науково-технічного прогресу та інтенсивні демографічні процеси, що є характерними для другої половини ХХ ст., стимулювали і якісні зміни внутрішніх складових, окремих містосистем, і швидке зростання їх кількості. Міста стали відігравати провідні ролі в розвитку як держав, так і цілих регіональних сегментів геополітичної карти світу. Фактично великі міста створили новий цивілізаційний феномен, притаманний індустріальній стадії розвитку людського суспільства. Подібний сценарій розвитку тією чи іншою мірою характеризує долю великих міст Західної Європи та Північної Америки.

На території сучасної України виникнення великих міст відбувалося за іншим сценарієм. Перехід Російської імперії у кінці ХІХ ст. – на початку ХХ ст. до індустріальної моделі урбанізації був запізнілим, повільним і суперечливим. Перед першою світовою війною сформувалось лише декілька великих міст, що відповідали вимогам різноманітності, концентрації виробництва та інтенсивності міського життя, а саме: Санкт-Петербург, Москва, Київ, Одеса, Рига. Але, на відміну від Заходу, міста в «дореволюційній» Росії не стали «інкубаторами» сучасного виробництва, нової соціально орієнтованої інфраструктури і міського укладу життя як культурного і цивілізаційного феномена. Інтенсивна індустріалізація, що розпочалася в СРСР у 1920-х рр., суттєво форсувала розвиток технологічних складових промислового виробництва, але не супроводжувалась настільки ж швидким просуванням у сфері соціального і культурного розвитку. В умовах економіки мобілізаційного типу виникнення міст було найчастіше поєднане зі створенням нових підприємств, галузевим розвитком господарського комплексу країни.

Гетерогенність сучасних українських міст зумовлена впливом багатьох чинників – соціально-історичних, культурно-етнографічних, мовних, конфесійних та ін. Така різновекторність у сукупності з поєднанням різних етнічних та регіональних субкультур у великому місті потенційно є джерелом конфліктності, що вимагає від міської політики особливої виваженості й орієн-

тації на науку.

Таким чином, геополітичні конструкти великого міста можуть бути застосовані як інструмент осмислення процесів урбанізації сучасної України, а специфічні просторово-часові підходи геополітики великого міста озброюють дослідників новою відправною домінантою – розглядом українського простору не лише як мультиетнічного і мультикультурного середовища, але й як своєрідного комунікативного простору з розмитими внутрішніми кордонами. Ця парадигма дає змогу пояснити специфічні відмінності міст особливостями їх розвитку.

Література:

1. Бабаєв, В.М. Управління великим містом: теоретичні і прикладні аспекти: монографія [Текст] / В.М. Бабаєв; Харк. нац. акад. міськ. госп-ва. – Х.: ХНАМГ, 2010. – 307 с.
2. Голд Дж. Психология и география. Основы поведенческой географии [Текст] / Дж. Голд; пер. с англ. – М.: Прогресс, 1990. – 302 с.
3. Линч К. Образ города [Текст] / К. Линч; пер. с англ. – М.: Стройиздат, 1982. – 328 с.
4. Милграм С. Эксперимент в социальной психологии [Текст] / С. Милграм; пер. с англ. – СПб.: Питер, 2000. – 335 с.
5. Цвиркун А.Д. Синтез и управление развитием структур крупномасштабных систем [Текст] / А.Д. Цвиркун // Крупномасштабные системы: моделирование развития и функционирования: Сб. трудов / Ин-т пробл. управления; [отв. ред. А.Д. Цвиркун, В.Н. Бурков]. – М., 1990. – С. 5-12.

О.И. Зубарева

Днепропетровский национальный университет имени Олеся Гончара

Архитектура города как пространство репрезентации социального контроля

Городская среда может рассматриваться, с одной стороны, как совокупность административной, политической, торговой, культурной жизни, с другой стороны, как специфическая архитектурная организация пространства, влияющая на формирование социальных практик горожан. В этом отношении город изначально позиционируется в качестве носителя определенной культурной информации, представляя собой особую знаково – символическую систему. В ситуации символического закрепления существующей общественной структуры посредством архитектуры и структурирования социального пространства горожан, актуализируется вопрос относительно механизмов поддержания социальной стабильности и порядка в «сообществе индивидуализации и визуального потребления», явных и латентных стратегий проявлений властного дискурса в отношении социоконтролирующих процессов.

Символическое пространство города формируется через способность визуальных объектов к трансляции культурно-символических кодов посредством геометрических, семантических и эстетических характеристик. То есть архитектурная среда – это не столько выражение индивидуального видения

ее создателей, сколько репрезентация социального порядка через информационный поток, формирующий в сознании людей ментальные и идеологические пространства. В указанном аспекте, М. Кастельс говорит о том, что архитектурные формы построенной городской среды – один из наиболее значимых кодов для прочтения базовой структуры господствующих в обществе ценностей [1, с. 345]. Исходя из этого, знаковые сценарии в архитектурном пространстве города являются эффективным механизмом социального контроля, поскольку горожанин постоянно находится в тесном контакте с ним, не имея возможности изменить существующую топологию. Связь социального контроля с архитектурным пространством города анализирует Дж. Шорт, который отмечает, что архитектура города – это система символической коммуникации, которая свидетельствуют о том, кто является носителем власти, на чем эта власть держится. Форма, назначение, размер, внутреннее планирование, или внешний дизайн – все это является свидетельством природы, особенностей распределения и борьбы за власть в своей основе опирается на значения, которые репрезентировало, репрезентирует и могло бы реперзентировать городское пространство «на самом деле город – это система знаков, которые демонстрируют власть и престиж, статус и влияние, победы и поражения» [2, с. 390].

Контроль над средствами визуальности наделяет архитектуру властью не ограничиваемого наблюдения. В этом отношении система социального контроля в архитектурном пространстве современного города находит выражения в модели «Паноптикона» И. Бентама, созданной в 1786 году, которую М. Фуко считал архитектурным воплощением дискурса, именуемого им «паноптизмом». М. Фуко вернул паноптикон в русло критического обсуждения, утверждая, что он служит моделью конструирования власти в «дисциплинарном обществе» нашего времени. Паноптикон методично организует индивидуумов в структуру, которая позволяет все время держать их под наблюдением. Паноптическое сужение визуальности в единый вид у М. Фуко вторит анализу понятия «панорама» у Р. Барта, в котором определяется гипервизуальность, получаемая при виде с Эйфелевой башни.

Постоянное наблюдение есть власть, доведенная до совершенства, и идея паноптикона оказала заметное влияние на канон современной архитектуры. В «Безумном Нью-Йорке» Р. Колхаас превозносит иглу и шар как две эмблематические формы, повторяющиеся под различными обликами: небоскреба и гелиевого воздушного шара. Колхаас считает развитие Манхэттена непосредственным результатом диалектики между двумя этими формами. «Манхэттен – Розеттский камень XX века... населенный архитектурными мутациями», – пишет он [3]. Если небоскреб требует внимания и почтения, то шар обещает восприимчивость, а их репрезентации представляют собой мощные метафоры реализации власти в урбанизованном мире. Р. Колхас, как М. Фуко и Р. Барт, приравнивает отношения власти к организации пространства, делающей возможными обширные панорамы и дальний обзор.

Подводя итоги, необходимо отметить, что архитектурное пространство города рассматривается нами в контексте символического взаимодействия между властными структурами и акторами посредством архитектурных конструкций и оформления жизненной среды. В этом отношении архитектура города формирует не только материальные оболочки для процессов жизнедеятельности, но и «тексты» сообщений, закодированные специфическим языком форм, позволяющие ориентироваться в культурном пространстве, и закрепляющие определенные системы идей и ценностей. Архитектурное пространство современного города, качественной особенностью которого является преобладание высоток и стеклянных фасадов, создает специфическую систему социального контроля, основанную на принципе тотальной наглядности и проницаемости, что в свою очередь может быть рассмотрено в контексте теории паноптизма.

Литература:

1. Кастельс, М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура [Текст] / М. Кастельс; пер. с англ. под науч. ред. О.И. Шкаратана. – М.: ГУ ВШЭ, 2000. – 607 с.
2. Short, J. City as Text [Text] / J.Short // The Urban Order: An Introduction to Cities, Culture, and Power. – Cambridge: Blackwell, 1996. – P. 390-413.
3. Koolhaas, R. Delirious New York [Electronic resource] / R. Koolhaas. – Regime to access: http://www.daaq.net/folio/bibliography/b_koolhaas.html.

А.С. Кольвах

Донецкий национальный университет

Місто як символічний простір

Сучасні політичні процеси відбуваються у всіх сферах життя людини. Часом, перебуваючи у звичних домашніх умовах, людина впливає на хід політичних процесів, на розвиток свого міста, країни в цілому. Місто, як середовище проживання кожного з нас є тим феноменом, який в постмодерному світі переживає ряд трансформацій. Місто ставало об'єктом дослідження багатьох наук, вчених, серед яких були М. Вебер, Е. Дюркгейм, Е. Гідденс та ін. Але мало хто займався вивченням міста крізь призму символічного простору. У зв'язку з цим та з подіями, які відбуваються в Україні і в світі, дане питання є актуальним. Основна мета роботи – дослідити місто, як символічний простір.

Для досягнення мети роботи були вирішені наступні завдання:

1. Визначені якості міста, як символічного простору;
2. Проаналізовано специфіку символічного простору міст України.

Сучасне місто в глобалізованому світі – символічний простір, який знайшов матеріальну форму вираження за допомогою діяльності людини. По суті – це матеріальне втілення ідей людини, сукупність символів, якими вона оперує. Ідея втілюється в якому-небудь символі, а сукупність символів формує символічну систему, в якій живе людина. Місто – це саме така

символічна система, яка знайшла матеріальну форму вираження в реальному світі. Так, мегаполіс можна розглядати як символічний простір [1]. Мегаполіс – це середовище проживання певної сукупності людей. Окремий індивід, як носій символічних ідей є частиною суспільства мегаполісу. У символічній сфері – сукупність ідей, поглядів (одне велике символічне поле). Так як індивід за своєю природою є унікальним, ідеї та символи, які він носить або висловлює, є теж унікальними. Ця унікальність має як позитивні, так і негативні сторони. Позитивний аспект полягає в тому, що мегаполіс, подібно синергетичній системі, розвивається завдяки діяльності окремих індивідів. Кожна людина впливає на розвиток системи – мегаполісу – символічного простору. Негативний аспект полягає в тому, що виникає велика ймовірність виникнення конфліктів, так як погляди окремих людей, їх цінності та символи суперечать поглядам інших людей. У зв'язку з цим ми можемо спостерігати конфлікти в місті на різних підґрунтях (культурні, соціально-економічні, етнічні).

Відсутність розвинених технологій, зокрема Інтернету, сприяла збереженню містами своєї унікальності. Міста були «оазисами» певних культур, ідей, були закритими, унікальними. Але ця закритість приводила до виродження таких міст. З розвитком технологій, таким містам була необхідна «нова кров», щоб стати сильнішими і більш розвинутішими. Це призводило до змішування культур, трансформації міст [2]. Зараз же, з розвитком технологій, особливо появою Інтернету, межі мегаполісів змиваються. Крім того, межі міст і навіть країн вже не є перешкодою. Більшість мегаполісів уніфікуються і стають однотипними, а глобальний простір Інтернет є прототипом глобального символічного простору. Це призводить до того, що розвиток міст, мегаполісів, а також окремих індивідів, як носіїв ідей і цінностей, відбувається форсованими темпами. Цей процес можна зобразити таким чином: завдяки Інтернету окремий індивід отримує певну інформацію, переймає певні ідеї, а далі, як носій цих ідей, вносить їх безпосередньо в середовище свого існування – мегаполіс. Спочатку в малу групу, згодом – в широкі маси. Це призводить до того, що розвиток і трансформація мегаполісу, як символічного простору відбувається вже не ззовні, а зсередини, за допомогою самих же мешканців цього мегаполісу.

Міста Донецьк і Львів є прикладами відмінності символічних просторів міст України. При цьому на формування символічного простору впливає ряд чинників. Серед основних – зовнішній вплив (Росія, Європа, США), економічна основа міста, яка визначає соціальну структуру населення, рівень життя, ступінь фрустрації і аномії в місті. Самі міста, які ми бачимо, є готовими «продуктами». За допомогою піару та реклами ці продукти, подібно товарам, набувають популярності, і створюється певний бренд: Львів – культурна столиця України, Донецьк – бізнес центр України. Символічне поле є не статичною, а динамічною системою. У зв'язку з цим саме місто може трансформуватися, змінюватися. Трансформації відбуваються під комплекс-

ним впливом різних факторів, але визначальним є політичний вплив. Так, у зв'язку з подіями, які відбуваються в Україні, міста міняють своє значення, можуть набувати символічного значення (так колись місто Севастополь стало містом-героєм, можливо, що яке-небудь місто теж придбає таке символічне значення).

Таким чином, мегаполіс (місто), як сукупність будинків та інфраструктур, яка уособлює певну систему, є лише верхівкою айсберга. Символічний простір – його основна частина. Людина, як окремий носій символічних ідей, є основою міста. По суті, люди, які живуть в місті і є цим же містом. У зв'язку з цим для того, щоб місто було міцним і успішним, необхідно щоб кожного жителя міста об'єднувала яка-небудь ідея, на підставі якої не змогли би виникати конфлікти. Це сприятиме зміцненню суспільства в містах, а разом і з тим – зміцненню міст, України в цілому. Принцип ланцюга, де міцність її визначається міцністю найслабшої ланки. У зв'язку з цим необхідно зміцнювати не оболонку (зовнішній вигляд міста), а саму суть, фундамент міста (символічний простір).

Література:

1. Бурдьє, П. Соціальне пространство: поля практики [Текст] / Пьер Бурдьє; [пер. с фр.]; сост., общ. ред., пер. Н.А. Шматко. – М.: Ин-т экспериментальной социологии; СПб.: Алетейя, 2005. – 576 с.
2. Гидденс, Э. Социология [Текст] / Э. Гидденс; пер. с англ.; науч. ред. В.А. Ядов; общ. ред. Л.С. Гурьевой, Л.Н. Посилевича. – М.: Эдиториал УРСС, 1999. – С. 517-542.

Н.Г. Комих

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

Соціологічне тлумачення штучного середовища існування сучасного індивіда

Штучна середовище – сторони матеріального світу, створені людиною за допомогою технології. З розвитком економіки, матеріального виробництва – людина переробляє оточуючу природу і створює штучне середовище проживання, що є продуктом його життєдіяльності. Штучне середовище проживання включає в себе не тільки неживі предмети, які створені людиною та не існують у природі, а й живі організми: рослини, тварини, виведені або створені людиною завдяки штучному відбору або генній інженерії. У більш широкому розумінні штучна середовище – це місце життя сучасної людини – місто, район, мікрорайон, квартира, будинок, кімната.

Соціоекологія цікавлять, насамперед, механізми організації штучного середовища суспільства, його вписування в природне і соціальний простір. Місце як простір, де живе людина має особливості, які носять об'єктивний і суб'єктивний характер та є цінністю. Перші спроби зрозуміти облаштування штучного простору були зроблені представниками Чиказької школи Р. Парком, Е. Берджессом. Предметом дослідження цих вчених були процеси об-

лаштування міського простору та адаптації індивіда до міського середовища, які на їх думку аналогічних природним.

У соціологічній теорії, щодо простору присутні певні напрацювання, які спрямовані на розуміння організації соціального простору, а в його контексті штучного. Г. Зіммель на прикладі аналізу облаштування стародавніх міст показав, що штучне простір міста має тіло, місце, межі, чуттєву основу, організовано певним чином, а сенс простору – його соціальність.

Новий ракурс у соціологічному теоретизуванні щодо соціального простору відмічається в напрямку зв'язку простору і часу. Е. Гідденс говорячи про простір, вводить поняття «локала», а не місця. Він вважає за краще говорити про «локал», а не про місце, тому що це останнє поняття часто абсолютно неадекватно використовується географами – вони взагалі не дуже чітко формулюють, що таке місце, але простір і час координуються в соціальній взаємодії, а «локали» саме і являють собою «розміщення (встановлення) взаємодій, включаючи фізичні аспекти розміщень – їх архітектуру, – в якій сконцентровані системні аспекти інтеракції і соціальних відносин. Ці найближчі аспекти розміщень постійно використовуються взаємодіючими в їх «рутинній практиці», що має суттєве значення для смислової складової взаємодії. Так, будинок або квартира організовані не просто в тому сенсі, що в них є різні кімнати, а в тому, що ці кімнати використовуються для різних цілей. Локалі, можуть бути самої різної величини: від житлових приміщень, офісів, фабрик до масштабних соціальних агрегатів, таких, як національні держави і імперії. Сучасні дослідження штучного простору представлені в роботах Філіппова А.Ф. Учений розуміє простір як деякий устрій, розташування місць і територій, крім того, різного роду додавання, нашарування і різноманітні сприйняття цих місць і територій. Одне й теж саме місце може бути зайнято різними людьми або групами. На тому ж самому місці можуть бути побудовані різні будівлі, прокладені дороги і т. ін. Нарешті, та ж сама територія може по-різному сприйматися різними людьми (що знаходить своє вираження в популярній географічній ідеї «уявного картографування»).

Дж. Уррі в рамках соціології мобільності розглядає теорію мереж та потоків, за якою світ людей та світ речей є неподільним. Неможна відокремити природу від людини, не можливо відділити створені штучні предмети або речі від індивіда, або навпаки. Життєвий простір індивіда – це простір мереж та потоків як матеріальних так і нематеріальних.

Усі розглянуті ідеї є здебільшого теоретичними напрацюваннями з вивчення соціального простору і штучного простору.

М.А. Короткова

Днепропетровский национальный университет имени Олеся Гончара

**Ночной клуб как пример карнавализации досуговых практик
молодёжи большого города**

В 1965 г. М.М. Бахтин издал свой труд «Творчество Франсуа Рабле и народная культура средневековья и Ренессанса» в которой помимо изысканий в области литературы предложил теоретическую схему, описывающую смеховую культуру в целом и отдельные её формы, такие как карнавал. В его теории суть карнавала сводится к «инверсии двоичных противопоставлений», приобретая более широкий надисторический смысл. Эту схему М.М. Бахтин предлагал применять ко всем явлениям культуры Нового времени и мы воспользуемся ею как исследовательским инструментом, говоря о молодёжи большого города и её увлечённости ночными клубами, как формой досуга.

Карнавал призван стирать границы дозволенного, разрушать существующие иерархии, противостоять официальной культуре (однако, и контркультурой он тоже не является). Он, как проявление смеховой народной культуры, позволяет высмеивать устоявшиеся, общепризнанные ценности, таким образом давая выход накопившемуся напряжению. Для карнавала обязательно соблюдение двух условий – он должен быть ограничен во времени и пространстве, и в нем всегда остаётся место для «священных», в смысле неприкосновенности, ценностей.

Н.В. Дорфман в своей статье «Теория карнавала М. Бахтина в контексте коллективного бессознательного» проводит параллель между карнавалом и коллективным бессознательным в юнговской интерпретации с его архетипами, делая акцент на присутствие трёх из них – «тени», «трикстера» и «матери» [2]. На наш взгляд, концепция карнавализации М.М. Бахтина, особенно в сочетании с психоаналитическими теориями, может быть применена для объяснения феномена современных ночных клубов.

Ночной клуб появился на постсоветском пространстве в начале 90-х годов, сначала в наиболее крупных городах, далее в более мелких. Мы не рассматриваем более ранние периоды, так как ночной клуб в нашем понимании ещё не имел столь широкой популярности и выполнял несколько другие функции.

Пожалуй, самым громким и важным событием начала 90-х годов стал распад СССР. Естественно, за распадом последовал определённый период социальной аномии, смена коммунистических ценностей на непривычные капиталистические, которые ранее идеология отвергала и презирала. И начался тот процесс, о котором говорят многие социологи, культурологи, философы и другие специалисты, который мы имеем уникальную возможность наблюдать – начался кризис культуры. М.М. Бахтин говорил, что «наиболее напряжённая и продуктивная жизнь культуры происходит на границах сфер,

областей, явлений, эпох» и в эти периоды жизнь приобретает карнавальный характер [1]. Спал железный занавес и «загнивающий Запад» перестал быть под запретом вместе со своими либеральными положениями. Коллективное «мы» больше не заставляло постсоветскую молодёжь быть пионерами-комсомолами со всеми вытекающими последствиями, обязательствами перед собой, семьёй и обществом. Молодёжь окунулась в эмоциональный водоворот к которому апеллирует массовая культура, хлынувшая с Запада. На первый план вышли удовольствия, которые не требуют особых умственных и душевных затрат, они просты и понятны. А современный город с его социокультурными характеристиками: расслоением, богатством, нищетой, мобильностью, карьерой, возможностью выбора, публичностью, анонимностью, высоким ритмом жизни, напряженностью, конфликтностью с радостью предоставил молодежи новое развлечение, релакс по западному образцу.

Этим развлечением стал ночной клуб со своей праздничной, народной, карнавальной природой. Ночной клуб – центр развлечений в современном городе. Там есть всё, чего может пожелать душа ночного гостя – танцпол, громкая музыка, конкурсная программа, театральные постановки, еда и напитки. У ночного клуба есть вполне чёткое соответствие условиям существования карнавала, о которых мы говорили выше – во-первых, он строго ограничен в пространстве конкретным помещением и имеет определённые временные границы – обычно подобные заведения работают с 21:00 и до раннего утра. Отсутствие данных границ грозит существованию карнавала, ведь тогда он перестанет быть праздником, превратится в повседневность. Во-вторых, ночной клуб одной из своих функций позиционирует отвлечение от трудовых будней – это и есть его неприкосновенная тема.

Собственно, пожалуй именно второе условие является тем краеугольным камнем интереса современной молодёжи к ночным клубам. Фактическое отсутствие всего того, что мы имеем днём – обязательств, проблем, правил, моральных ограничений, социального контроля общества. Ночной клуб снимает с индивида ответственность за его дневную жизнь и даёт возможность почувствовать себя абсолютно другим человеком. В том числе и это так роднит его с карнавалом в его первоначальной форме.

Вернёмся к параллели карнавала и коллективного бессознательного в статье Н.В. Дорфман. Карнавал безусловно апеллирует к подсознанию, к архетипам индивида. Праздник, некогда знаменующий окончание Великого поста имеет столь давнюю традицию и претерпел столько трансформаций, что мы уже не отдаём себе отчёта в том, что он так или иначе проявляется в нашей жизни. И, конечно, проявления именно вышеупомянутых архетипов «тени», «трикстера» и «матери» в контексте карнавализации досуга современной молодёжи кажутся нам наиболее интересными. «Тень» выступает как изнаночная сторона личности, которая выходит из-под социального контроля общества, что-то вроде фрейдовского бессознательного, которое вырывается наружу именно во время карнавала. Об этом мы уже упоминали выше, гово-

ря о причине интереса молодёжи к ночным клубам. «Трикстер» у К.-Г. Юнга – часть личности, пребывающая в первобытном состоянии, действующая эмоционально, а не рационально. Если понаблюдать за публикой ночных клубов, то и этот архетип чётко проявляется в танцах, употреблении спиртных и наркотических средств, преобладанию сексуальных подтекстов в действиях индивидов. Что касается архетипа «матери», то он выступает именно с точки зрения обновления, перерождения. Индивид перевоплощается из своей дневной сущности в ночную и обратно, при чем эти сущности зачастую имеют различные социальные характеристики, что тоже отвечает на запрос карнавальности ночного клуба [2].

Таким образом, применяя концептуальную рамку М.М. Бахтина на некоторые явления современности, в частности на ночные клубы как форму досуговой практики молодёжи большого города, мы видим, что досуг приобретает карнавальный характер. Ночной клуб соблюдает те условия при которых возможно существование карнавала и обеспечивает молодёжь тем «праздником», который необходим обществу во время различных политических, экономических и культурных кризисов.

Література:

1. Бахтин, М.М. Творчество Франсуа Рабле и народная культура средневековья и Ренессанса. – [Электронный ресурс] / М.М. Бахтин. – Режим доступа: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Culture/Baht/
2. Дорфман, Н.В. Теория карнавала М. Бахтина в контексте коллективного бессознательного. [Электронный ресурс] / Н.В. Дорфман. – Режим доступа: <http://sibac.info/index.php/2009-07-01-10-21-16/5478-2012-12-19-07-03-45>.

М.К. Кошовець

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

Моральність мешканця великого міста: теоретичний та емпіричний виміри

Місце проживання людини завжди відображається, в першу чергу, на його соціально-економічному становищі, можливостях працевлаштування, умовах життєдіяльності в цілому. Але внутрішній стан мешканця міста, його моральні установки та цінності скеровують його повсякденні цілі ті дії, визначаючи його самопочуття та життєві орієнтації на більш глибинному рівні, формуючись під впливом різнопланових міських обставин життя.

Контури моральної картини світу мешканця міста добре вирисовуються у співставленні з мораллю мешканця села. Село як маленький населений пункт, тип общини, завжди характеризувалося щільністю міжособових зв'язків, сильною включеністю в групу, інтенсивністю емоціонального потенціалу. «Все існування общини покоїться на усвідомленні спільної приналежності та її визнанні умовою взаємозалежності» [1, с. 69]. Индивід позиціонується як частина громади з визначеною соціальною роллю, його

моральні установки є прикладом еволюції сімейної, природної моралі, яка покоїться на повазі до старших, на обов'язку нижчих членів сім'ї підкорятися вищим та рівноправного братського відношення, а також на обов'язку строго дотримуватися заборон. Моральні відносини пов'язані зі строгим порядком ієрархічних інтерсуб'єктивних зв'язків, які пояснюються як вираження природного, та з підкресленням специфічного групового партикуляризму [2]. Мораль, наряду з релігією, виступає поважною традиційною силою забезпечення порядку, стабільної життєдіяльності селянина, спокою та розуміння свого призначення. Норми та цінності мають вид звичаю, який базується на пам'яті, вони дуже сильно пов'язані зі сферою почуттів, і тому вони захищені моральним почуттям.

Емпіричні дані українських реалій стосовно моральності села очима самих селян (дані всеукраїнського дослідження «Соціально-економічне положення сучасного українського села», проведеного Інститутом Горшеніна навесні 2011 р.) показують, що, на думку майже половини сільських жителів (46,6%), рівень моралі в селі набагато вище, ніж в місті. Більше чверті опитаних (28,8%) вважають рівень моралі в селі та місті ідентичними. При всьому цьому кожен десятій респондент (9,7%) вважає, що в місті рівень моралі вищий [3]. На жаль, дане дослідження проводилось виключно серед сільського населення, та, на нашу думку, відповіді жителів міст загалом були би ідентичними оцінкам мешканців сел.

Городянин, в свою чергу, послуговується зовсім інакшим характером життя. Місто відрізняється від села передусім темпом життя, підвищеною нервозністю, різноманітністю та складністю взаємовідношень. «Люди перебувають в суттєвій віддаленості один від одного, в той час як вони залишаються пов'язаними, вони все рівно залишаються роз'єднаними» [1, с. 63]. Одна із історичних місій міста – бути центром грошового обміну, так як різноманіття та скупчення в них обміну надавало предметам обміну великого значення. Грошовий обіг, переважання розрахунку породило формальність, анонімність та ділове ставлення до інших.

Прискорений темп життя городян примушує людину постійно намагатися контролювати ситуації, слідкувати як за іншими, так і за собою, плинність часу стає цінністю. «Пунктуальність, вирахованість, точність, до яких примушує життя великого міста, складність і поширеність ...повинні також забарвлювати і внутрішній зміст життя і сприяти знищенню тих ірраціональних, інстинктивних самовладних властивостей та імпульсів, що мають схильність самотійно визначати форми існування замість того, щоб брати їх ззовні, у виді готової схеми» [4].

Мораль городянина базується не на сімейно-родовому підґрунті, а в професійно-корпоративній площині. «Мораль, яка відповідає ідеї договору, є мораллю правил, головна цінність якої – рівність контрагентів» [2]. Якщо в селі моральність базується на почуттях, в місті моральні установки формуються на основі раціональної волі суб'єктів, прагматизму. Порушення норми

поведінки карається не прямим осудом людей, а опосередкованими штрафами міських органів влади та їх представництвами.

Договірні відношення потребують професійної досконалості, що веде до зростання ролі індивідуальності. Міжособові стосунки, навпаки, характеризуються замкнутістю, відособленістю та байдужістю, що є проявом певного захисту особистого внутрішнього світу від незлічених відносин з іншими городянами. «Почасти право на недовіру...змушують нас до тієї замкнутості, унаслідок якої ми часто не знаємо навіть ззовні багаторічних сусідів, замкнутості, що нерідко змушує мешканця маленького міста вважати нас холодними і байдужими» [4]. Висновки теоретиків частково підтверджуються даними всеукраїнських досліджень. Так, дослідницькою групою “Research & Branding Group” в 2013 р. було проведено всеукраїнське дослідження «Українці: мистецтво бути сусідами», згідно якого більшість українців (76%) знайомі або зі всіма (42%), або з більшістю (34%) своїх сусідів [5]. Отже, холодність і відчуженість українських городян хоч і присутня, але поки що не має катастрофічних масштабів.

Як бачимо, моральність індивіда, його самопочуття та сприйняття оточуючих різняться в залежності від типу населеного пункту. Зокрема, реалії міста формують у людині прагматичну моральну картину світу, відчуженість до оточуючих та зростання ролі індивідуальності на противагу значущості традиції та сімейно-родових відносин у селі.

Література:

1. Теннис, Ф. Общность и общество. Основные понятия чистой социологии [Текст] / Ф. Теннис; [пер. с нем. Д.В. Складнево]. – СПб.: Владимир Даль, 2002. – 451 с.
2. Беккер, В. Сообщество и общество. Об основных понятиях философии и некоторой исторической неизбежности [Электронный ресурс] / В. Беккер. – Режим доступа: <http://filosof.historic.ru/books/item/f00/s00/z0000048/index.shtml>.
3. Дані всеукраїнського дослідження «Соціально-економічне положення сучасного українського села» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://institute.gorshenin.ua/news/398_ukraintsi_schitayut_cho_uroven_morali.html.
4. Зіммель, Г. Великі міста і духовне життя [Електронний ресурс] / Г. Зіммель. – Режим доступу: <http://www.ji.lviv.ua/n29texts/zimmel.htm>.
5. Дані всеукраїнського дослідження «Українці: мистецтво бути сусідами» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://rb.com.ua/PR_Sosedi.pdf.

К.Ю. Кублік

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара
Механізми регулювання політичної стабільності в м. Дніпропетровську

Складний суспільно-політичний стан в Україні наприкінці 2013 – початку 2014 років обумовив актуалізацію удосконалення системи контролю за суспільно-політичною ситуацією в м. Дніпропетровську. На підставі багаторічного моніторингу політологами та соціологами політичної ситуації в м. Дніпропетровську можна говорити про політичну індиферентність та

поміркованість суспільно-політичної думки мешканців Дніпропетровська. Але загальноукраїнські події кінця 2013 – початку 2014 років вплинули на суспільну думку громадян м. Дніпропетровська та дещо дестабілізували політичну ситуацію в місті. Першочерговим завданням органів місцевої влади стало розроблення шляхів врегулювання суспільно-політичної кризи та відновлення політичної стабільності в Дніпропетровську. Для вирішення цього завдання необхідно з'ясувати коріння виникнення зазначеної проблемної ситуації.

Виникнення сучасної політичної, правової та партійної системи можливо лише в умовах існування таких міст-мільйонників як Харків, Київ, Одеса, Донецьк, Дніпропетровськ та ін., таку думку започаткував німецький соціолог М. Вебер. Він вважав місто складним комплексом явищ, конкретним історичним утворенням, сформованим на перетині складних соціально-політичних і військових процесів. Воно має складну соціальну структуру, (у ньому живуть як виробники, так і споживачі), яскраво виражений торгово-промисловий характер. Населення міст особисто незнайоме між собою, займає неземлеробською працею, здебільшого різноманітними промислами; саме в містах сконцентровані управлінські функції. Продовжуючи теорію М. Вебера можна говорити, що саме в великому місті, де велика маса людей особисто не знайома один з одним та за умови вмілого використання сучасних ЗМІ можна реалізувати на практиці політичну технологію захоплення адміністративних будівель невеликою кількістю радикально налаштованих осіб та представити це широкому загалу як прояв політичної волі всього населення міста. Для запобігання виникнення подібної політичної дестабілізації в сучасному великому місті як Дніпропетровськ необхідно проведення наступних превентивних заходів:

Задоволення в максимальному обсязі економічних, комунальних, соціальних та політичних потреб мешканців міста. У разі неможливості забезпечення потреб в необхідному обсязі – проведення роз'яснювальної роботи серед широких верств населення з приводу виникнення проблемних ситуацій та окреслення перспектив їх вирішення.

Створення сприятливих економічних умов. Запобігання матеріальної невдоволеності мешканців міста.

Забезпечення принципу відкритості влади, шляхом збільшення у кризовий час кількості днів особистого прийому місцевими посадовими особами громадян, відкриття гарячих телефонних та інтернет-ліній.

Висвітлення в місцевих ЗМІ інформації про поточну діяльність місцевих органів влади.

Забезпечення місцевою владою спрощеної системи надання адміністративних послуг.

Постійний моніторинг суспільно-політичної думки мешканців міста, шляхом проведення соціологічних опитувань щонайменше два рази на рік. На основі проведених досліджень вживання запобіжних радикалізму заходів.

Ініціювання проведення круглих столів, конференцій – де всі політичні сили міста могли б обговорити актуальні проблемні питання та спробувати знайти конструктивні шляхи їх вирішення.

Систематичний діалог між представниками місцевих органів влади та місцевими політичними партіями, громадськими організаціями, національно-культурними товариствами.

Проведення культурних заходів з інтегруючою метою та підвищення патріотизму і любові до м. Дніпропетровська.

Координування місцевою владою недопущення одночасного проведення масових заходів на території міста політичними силами з діаметрально протилежними політичними поглядами.

Залучення мешканців міста до вирішення проблемних питань шляхом створення органів самоорганізації населення. Координування місцевою владою діяльності органів самоорганізації населення.

Удосконалення правової бази у частині введення заборони на залучення до охорони громадського порядку осіб на громадських засадах.

Реалізація вищезазначених механізмів сприятиме підвищенню легітимності місцевої влади, підтримці її ініціатив мешканцями міста. Людину, яка задоволена рівнем свого життя та зацікавлена у збереженні існуючої економічної та політичної системи не можливо залучити до радикальних заходів. Громадяни, які без перепон мають змогу звернутися з проблемою до місцевої влади та оперативно отримати кваліфіковану допомогу не будуть приймати участь у захопленні адміністративних будівель та вимагати відсторонення від влади осіб, яких вони ж самі й обрали, шляхом прямих демократичних виборів. Мешканці міста, які відчують свою долученість до життєдіяльності міста, вирішення місцевих проблем, позиціонують себе господарями свого міста, намагатимуться зберегти існуючий суспільно-політичний лад. Збереженню політичної стабільності в м. Дніпропетровську також сприятиме діагностика суспільно-політичної думки громадян міста, підвищення політичної культури, громадської свідомості та відповідальності, а також створення відповідного морально-психологічного клімату в місті.

В.А. Макаренко

Днепропетровский национальный университет им. О. Гончара

Любовь к большому городу: автоэтнографическая рефлексия

Любовь начинается с удивления. Эти слова приписывают знаменитому Стендалю. Если так, то моя любовь к большому городу, вероятно, началась с удивления в универсальном магазине.

Середина 80-х годов XX века, апогей советской плановой экономики. В моём родном маленьком горнячком городке на полках гастрономов представлен был стандартный набор продуктов. Но время от времени, уж не знаю по велению какого могущественного функционера, нашу периферию осчаст-

ливали партией глазированных кукурузных хлопьев (до сих пор перед глазами эта вожденная пачка за 10 копеек с нарисованным на ней оранжево-жёлтым львёнком!). Информация о завозе распространялась молниеносно, и тогда все мысли во время уроков были сосредоточены на том, успеет ли мама во время обеденного перерыва закупить положенные в одни руки 10 упаковок до того, как их разметут родители других детей.

Для чего я, собственно, так подробно об этом рассказываю? А чтобы понятна была причина моего граничащего с потрясением изумления, когда во время одного из приездов в гости к тёте в Днепропетровск я обнаружила ряды дефицитных сладостей, преспокойно стоявших на полках универсама и не вызывавших особого интереса у многочисленных покупателей, а потом ещё и выяснила у двоюродной сестры, что они есть в продаже *всегда*. Смешно, конечно, утверждать, что именно тогда я полюбила этот город, но зерно, несомненно, упало на благодатную почву.

Следующий закономерно возникающий вопрос – какое отношение мои детские воспоминания могут иметь к урбанистическим студиям? В последние годы растёт интерес к использованию различных тактик качественной социологии, называемой также «гуманистической социологией». Так в целом принято обозначать теоретико-методологические ориентации в социологии, объектом изучения которых является рефлектирующий индивид в повседневной жизни. Особое внимание в гуманистической социологии уделяется пониманию субъективных, и в то же время неявных, скрытых смыслов поведения индивидов. В этом случае, можно говорить о том, что рассказ о своей собственной жизни, в котором совершаются базовые, фундаментальные процедуры смыслоконструирования и смыслополагания, – это уже не просто способ описания, отражения и интерпретации социального мира, но акт его творения и претворения, акт мироустройства, а по Бергеру и Лукману – акт конструирования социальной реальности.

В исследовании проблематики, связанной с освоением обыденного городского социального фона, того социокультурного, техногенного и ландшафтного пространства, в котором проходит жизнь человека, особенно интересной тактикой может стать автоэтнографическая рефлексия. В ней ориентация на познание культур самых разнообразных общностей через изучение единичного, конкретных повседневных практик воплощается в интересе к самому исследователю, его опыту, чувствам, мыслям, жизни в целом.

Автоэтнография в этом плане – всегда сопряжение личности исследователя и культуры, к которой он принадлежит, всегда соотнесение индивидуального опыта с социальным контекстом, попытка заглянуть внутрь себя, чтобы сделать обобщения. Социолог здесь, по утверждению американского учёного А.Борчнера, «внимательно вглядывается в себя через широкие этнографические линзы, чтобы сосредоточиться в конечном итоге на социальных и культурных аспектах личностного опыта» (цит. по: [1, с. 6]). Подробная, детальная, всесторонняя репрезентация реальности в автоэтнографии реали-

зуються через тщательное и скрупулёзное изучение собственного мира познающего субъекта, конкретизацию момент за моментом деталей его жизни.

И ещё два вопроса к себе, ответы на которые и определяют именно такую постановку проблемы. Почему именно «любовь» к большому городу? И почему именно саморефлексия через автоэтнографию? То есть в чём может заключаться эвристический потенциал подобного, по выражению российской исследовательницы А.С. Готлиб, «разговора с собой в двух регистрах» в контексте обозначенной темы?

Любовь потому, что по моему глубокому убеждению именно она, соглашаюсь с немецким философом Максом Шелером, оказывается самым плодотворным и высшим эмоциональным актом, приобщающим человека к трансцендентным ценностям, позволяет преодолевать собственное самоотчуждение и обретать изначальный смысл бытия (см.: [2]).

Автоэтнография потому, что в современном мире понимание «повседневных теорий», с помощью которых люди определяют реальность и действуют в ней, не может быть полным и глубоким без обращения к «истине» субъективного опыта, субъективного переживания реальности, в котором сама эта реальность и её восприятие причудливо переплетены. И здесь огромное человеческое и профессиональное спасибо Вильгельму Дильтею, благодаря идее которого о том, что понять – значит сопережить, пережить лично, моё маргинальное для классической социологии и потому тщательно скрываемое ещё со студенческих времён стремление «вчувствоваться» во всё, на что направлено сознание, обрело некую «легитимность» в научном поиске. И не только в нём. В обычной жизни постоянно возникают противоречия, концы не сходятся с концами, одинаковые причины ведут к разным следствиям, а разные причины сливаются в единый поток, бросающий человека из стороны в сторону. Прояснить хоть что-то может только цельная полнота понимания, переживаемого понимания, проживаемого понимания.

Литература:

1. Готлиб, А.С. Автоэтнография (разговор с самой собой в двух регистрах) [Текст] / А.С. Готлиб // Социология 4М. – 2004. – № 18. – С. 5-16.
2. Гагарин, А.С. Проблема интенциональности в философской антропологии [Текст] / А.С. Гагарин // Научн. ежегодник Ин-та философии и права Уральского отделения РАН. – 2008. – Вып. 8. – С. 69-78.

Л.В. Малес

Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Зміна символічного тексту міста у новоявлених контекстах

«Сьогодні захоплені кораблі ВМС України, змінюються всі вивіски на російські, запроваджується валюта країни-загарбника. І хоча чекати іншого і не випадало, але якось незвично усвідомлювати, що окупанти йдуть тим же шляхом, яким вони ж ішли 1783-го і в 1944-1945 роках. Вони почали знову

викорінювати топонімію Криму — стара назва чомусь ріже шовіністичне російське вухо. [...] Михайло Дегтярьов надіслав листа спікеріві-сепаратистові самопроголошеної Держради Володимирові Константинову, в якому запропонував перейменувати півострів з Криму на Крим-Тавриду, повідомляють «Известия». [...] Цілком реально, що замість відновлення історичної топонімії окупанти сьогодні викоренять навіть ті історичні назви, які залишилися. Можливо, як уже було, що і Ялта знову стане Красноармейском?» (27.03.2014 газета «День»). Тож слідуючи класичній стратегії окупанта, РФ освоює не свої території не лише як фізичний, а і як символічний простір.

Ще одним із процесів у символічному просторі міст, що був викликаний «революцією гідності», став «ленінопад». Але попри всю свою монументальність чин впливу фігур на постаментах не варт перебільшувати. Бо до пам'ятників треба ходити, їхня втіленість і персоналізація має певну автономію на інтерпретацію, яку не завжди можна проконтролювати.

Практики ж ідеологічного впливу краще працюють на пустих означниках, які проминули етап осмисленої аргументації і стають фоновим нашим «знанням», оповсякденилися. Так саме адресні урбаноніми значно тривкіше і невідворотніше присутні в нашому житті: від нелюбої адреси не можна піти, з неї можна лиш з'їхати.

Урбанонімія стає не лише першим знаком, але й надалі досить надійним свідченням політичної колонізації. Вона добре піддається збору і аналізу — в т.ч. статистичному, який виявляє латентні прихильності (імперські, міліарні тощо) за унікальністю конкретних пойменувань.

Адресні топоніми, що виникають не знизу, від мікротопонімів, а згори, адміністративним чином, вже не пов'язують нас із місцевістю, не творять сусідство чи громаду. Такі урбаноніми нікуди нас не ведуть, ні про що не розповідають, ні від чого не застерігають. Натомість примусово переозначають наш життєвий простір. Вони нам не кажуть ніц, вони наказують «цить» і «ниць». Бо простір наших міст нині ідеологічно маркований владними преференціями, символами, улюбленцями. Але не конче їх всі пам'ятати, будь-який довідник, анкета, офіційна установа вам про них нагадає, бо гарна пам'ять в тоталітарних системах шкодить. І ось урбанонімія вже сама стає одним з тренувань забувань, коли знаходить нова хвиля масових перейменувань.

Встановлення цієї символічної влади над простором йде хвилями, які залишають щоразу інші сліди на карті міста, утворюючи застигли картини різних епох у старих кварталах. У випадку освоєння нових земель, ці хвилі розходяться колами, виступають сегментами, химерними узорами, де за назвами можна вгадати дату забудови масиву, а за знанням дати — спектр назв.

XX століття наповнило вулиці наших міст мертвими зі зброєю (з 1917 року різко зростає кількість назв на честь революціонерів, у інші десятиліття їхні ряди активно поповнювали військові). У 70-80-ті вулиці стали

популярніші за меморіальні дошки і використовувалися мов просторові пам'ятники, родичі і громадськість спілок творчих професій та академіків по свіжих слідах починали кампанії з перейменувань. Зрештою, як казала Лідія Пономаренко, міста перетворилися на некрополі.

Приклад того, як назви вулиць можуть замовчувати голоси міста, стає назва урочища Бабин яр, яке з нейтрального мікротопоніму і відповідної назви вулиці, після хвиль репресій і трагедій II Світової війни стає більш ніж символічне, надзвичайно навантажене. Вона стає для єврейства України символом голокосту. Проте на карті радянського Києва з 1952-го року вулиця Бабин Яр перейменовується в честь псевдо товариша Юхима Придворового – Дем'яна Бедного. А поруч у тих же 50-тих була прокладена в продовження малої окружної дороги вулиця імені Дем'яна Коротченка, секретаря ЦК КПБУ у 30-40-х. Нині перша носить назву Олега Ольжича, а друга – його товаришки Олени Теліги, розстріляної в Бабиному яру. Ці нові назви були дані на хвилі романтичної героїки національного відродження. Проте вони не дали голоси іншим упослідженим і скривдженим громадянкам і громадам. В урочищі є Бабин яр пам'ятники розстріляним євреям, але ніщо на них на карті міста не вказує.

Ідеологія національної героїки нині теж чується у перейменуваннях. «У місті Канів Черкаської області цього тижня на засіданні сесії Канівської міськради депутати ухвалили рішення про перейменування вулиці Леніна на вулицю Героїв Небесної Сотні. Депутати розглянули звернення жителів міста щодо перейменування вулиці. Під час обговорення надійшла пропозиція перейменувати не всю вулицю Леніна, яка є найдовшою вулицею у Каневі, а лише її частину. Саме цю пропозицію одностайно підтримали присутні на засіданні 26 депутатів Канівської міськради» (05.04.2014 Радіо Свобода).

С.Р. Мир Мохаммад

Днепропетровский национальный университет имени Олеся Гончара

Модели потребления большого города в условиях глобализации

Современное общество переживает сильнейшие глобализационные сдвиги и мир постепенно преобразуется в единое пространство, где беспрепятственно перемещаются товары, услуги, капитал, рабочая сила, где свободно распространяются идеи и передвигаются их носители. Возрастающая степень взаимосвязанности национальных экономик сопровождается универсализацией, гомогенизацией жизни людей в целом: под влиянием обменов товарами, услугами, информацией, технологиями происходит взаимодействие культур, мир тяготеет к единым стандартам, принципам, ценностям. Вследствие глобализации в обществе возникает два феномена: растет развитие общества потребления, с одной стороны, и наблюдаются процессы индивидуализации пространства вокруг людей, их жизни и общественных отношений.

Феномен глобалізації розглядався і вивчався сквозь призму багатьох теорій. Наприклад, через поняття масової культури і масового чоловіка зміст глобалізації розкривається в роботах іспанського філософа Х. Ортега-и-Гассета. Глобалізацію як суспільне явище вивчає Р. Робертсон. Він розуміє цей процес як протікаючий не тільки всередині окремих держав або навіть цивілізацій (на рівні повсякденного життя і ідентичностей), а й між різними суспільствами, несучий з собою онтологічні зміни. Автор зауважує, що теорія глобалізації могла виникнути раніше, адже про ці тенденції писали К. Сен-Симон, К. Маркс, Г. Гегель, І. Кант, М. Вебер. Однак під впливом фашизму і сталінізму дослідження по даній проблематиці пішли в минуле [9]. З допомогою критичного аналізу теорії модернізації і теорії світової системи явище глобалізації описує І. Валлерстайн. По його думці, процес глобалізації – це поширення зародившоїся в XVI в. європейської світової економіки на весь рештот світу, яка, створив власне географічне простір, ділить світ на центр, напівпериферію і периферію [3].

Ряд дослідників відзначає, що проєкт «глобалізація» є результатом змін у сфері культури. Російський економіст М. Делягін визначає глобалізацію як трансформацію світового фінансово-інформаційного простору, переважно на базі комп'ютерних технологій [1]. У роботі американського соціолога П. Бергера «Культурна динаміка глобалізації» глобалізація асоціюється з поширенням західної культури і цінностей. Серед них він виділяє давоску культуру, клубну культуру інтелектуалів і релігійні рухи [7].

Окрім глобалізації, яка охоплює за своїм масштабом майже весь світ, широке поширення знаходить у наше часи процес урбанізації. Швидкий ріст урбанізації у багатьох розвиваючихся країнах у другій половині XX століття супроводжувався виключно високим рівнем концентрації населення в дуже великих містах. «Урбанізація як цивілізаційний процес, характеризується не тільки як зміна місця проживання людей, а й як глибокі зміни у всіх без винятку аспектах життя людини і суспільства в цілому. У місті виникають і апробуються різні форми взаємодії людей, виробляються правила поведінки у приватній і суспільній житті, виникають все більш опосередковані взаємозалежності, формуються нові форми спілкування. Місто створює тілесність і ментальність містянина» [8]. Внаслідок урбанізації і глобалізації такий процес як споживання і споживачське поведіння людей також змінюється, це знаходить відображення у підвищенні дослідницького інтересу у кінці XX – на початку XXI століття до проблем споживачства у великих містах.

Міська життя, якою її уявляють собі більшість людей, з однієї сторони, відкриває мешканцям великі перспективи розвитку, а з іншої, вся свобода особистості і її поведінки тут обмежена рамками, які

диктует так называемая «система». Под системой мы можем понимать совокупность социальных явлений, процессов, объектов, которые являют собой целостное единство. Основной элемент системы – люди, их взаимодействия, отношения и связи. Эти связи, взаимодействия и отношения носят устойчивый характер и воспроизводятся в историческом процессе. Система детерминирует поведение не только городских жителей, но, все же, в урбанизированной среде, где потребление людей приобретает массовый характер, влияние глобальных факторов на человека гораздо выше, чем, к примеру в сельской местности.

При изучении потребительского поведения в больших городах (мегаполисах) можно обратить внимание на то, что социокультурная среда города всегда гетерогенна, разнообразна, но потребительские практики скорее гомогенны. Несмотря на то, что городское пространство структурировано с точки зрения иерархии, статусов, социальных позиций индивидов, массовая культура и вся социальная система в целом функционирует таким образом, чтоб создать типичные потребительские модели, которые можно легко усваивать и воспроизводить.

Примером формирования универсальной модели потребления горожан в рамках процесса глобализации может послужить мода как социальный институт. Как справедливо отмечает К.Ю. Михалёва, «Модная система как институт культурного доминирования и навязывания стандартов потребления, послужила одной из основ процесса глобализации, ...одной из инфраструктур, которые обеспечивают движение глобальных потоков, структур и отношений и способствуют им» [6]. Важнейшей характеристикой процесса глобализации моды является её ориентированность на «международную интеграцию», что предполагает формирование единого модного пространства на базе глобальной индустрии массовой культуры.

Глобализация характеризуется развитием поточного производства, формированием и функционированием всемирного рынка, субъектами которого становятся крупнейшие транснациональные промышленные корпорации, производящие однотипную продукцию, нивелирующую этнокультурные отличия. Прописанные в модных изданиях тенденции формируют определённый стиль, не подчёркивающий этнорегиональных различий и принимаемый как эталонный в разных странах мира.

«В условиях глобализации идёт процесс тотальной вестернизации, унификации внешнего облика потребителя в мировом масштабе на базе евроамериканского эстетического стандарта. Практически в любой стране присутствуют одни и те же люксовые (Dior, Chanel, YSL, Versace и др.) и массовые (Zara, H&M, TopShop, Mango и др.) бренды. Причём последние, копируя в более дешёвых вариантах растиражированные модные тренды подиумов Парижа или Нью-Йорка, способствуют активному распространению «глобальной быстрой моды», наделённой «глобальными культурными кодами» [2].

Взаимодействие процессов глобализации и урбанизации неизменно приводят к тому, что национальная специфика городов и целых регионов отходит на второй план, но все же, существует взаимосвязь между моделью потребления человека и его территориальной принадлежностью. Эту идею развивает в своих работах российский исследователь Иваненко Н.С. Автор пишет о том, что принадлежность к какой-либо территориальности определяет человека как носителя специфичной культурной традиции, а значит, его модель потребления будет отлична от представителей других территорий. «Несмотря на утверждение о нивелирующем воздействии культуры потребления на поведение студенчества, исчезновение социальных и культурных различий, порожденных фактором территориальности, плодотворным представляется изучение культуры потребления в контексте территориальности с учетом того, какие различия являются «наследуемыми» и какие – приобретенными» [5].

По результатам исследования, проведенного автором, студенты – жители крупного города (58,8%) хотя и представляют меньшинство в исследовании (4,25%), являются референтной группой в формировании отношения к потреблению. Студенты – выходцы из среднего города в принципе придерживаются позиции индивидуализма (43,6%), но для них культура потребления не является основным индикатором индивидуальности. Они относят себя к группе «осознанной» культуры потребления, культуры, в которой иерархия потребностей связана не только с досуговыми практиками, но и с ориентациями на профессиональную компетентность. Показательно, что студенты – выходцы из малых городов, которых можно считать по количественным параметрам близкими к жителям среднего города (39%) обнаруживают меньшую значимость «высоких идеалов» (24,4%) и склонны полагать, что территориальность не является пространством формирования потребительских ориентаций. Это, по мнению автора, свидетельствует и о том, что малые города остаются консервативной потребительской средой и о том, что структура доходов населения малых городов «обязывает» к стратегиям экономии, рационального потребления.

Таким образом, в ходе данного исследования выяснилось, что «территориальность, понимаемая как приверженность культурной традиции, значительно ослабляет «магию потребительства» и при противоречивости векторов потребительских устремлений студентов, укрепляет инструментальное отношение к культуре потребления» [5].

Наблюдая за моделями потребления жителей большого города в условиях глобализации можно сказать, что на них влияет два противоположных аспекта:

1. Универсализация потребления; возникновение феномена массового потребления, что выражается в появлении торгово-развлекательных центров – мест, где протекают процессы самоидентификации, «обучения» социальной структуре, проведения социальных границ и маркирования различий. Про-

странство торговых центров используется горожанами как коммуникативная среда, в которой индивиды, группы проявляются, составляют свое высказывание [4].

2. Влияние территориального аспекта на потребительские ориентации. Культурная традиция, национальная и территориальная специфика все же играет роль в формировании потребительского поведения. Несмотря на то, что цель глобализационных процессов – объединение всего мира под одним единым культурным стандартом, разница в этических, религиозных, национальных традициях и культурах все равно будет играть большую роль. К примеру, потребление жителей разных мегаполисов (Москвы и Пекина) будет существенно отличаться из-за тех же различий в менталитете, религии, традициях и т.д.

Литература:

1. Бархатов, И.В. Формы и модели глобализации как основополагающая тенденция мирового развития. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://oldcsu.csu.ru/files/history/068.pdf>
2. Васильева, Ж.В. Влияние процессов глобализации на fashion-индустрию [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.crjournal.ru/rus/journals>
3. Валлерстайн, И. Исторический капитализм. Капиталистическая цивилизация [Текст] / И. Валлерстайн; пер. с англ. – М.: КМК, 2008. – 176 с.
4. Желнина, А.А. Социокультурное значение пространств потребления в постсоветском городе (на примере торговых центров Санкт-Петербурга) [Текст] / А.А. Желнина // Вестник СПб ун-та. Сер. 12. Психология. Социология. Педагогика. – 2010. – № 2. – С. 330-336.
5. Иваненко, Н.С. Культура потребления студенческой молодежи: территориальный аспект [Текст] / Вестник Южно-Российского гос. техн. ун-та (Новочеркасского политехн. ин-та). Сер. Соц.-эконом. науки. – 2013. – № 2. – С. 35-43.
6. Михалёва, К.Ю. Мода как социальный институт: автореф. дисс. ... канд. социол. наук [Текст] / К.Ю. Михалёва. – М., 2012.
7. Многоликая глобализация [Текст] / под ред. П. Бергера и С. Хантингтона; пер. с англ. В.В. Сапова под ред. М.М. Лебедевой. – М., 2004. – 379 с.
8. Тыхеева, Ю.Ц. Человек в городском пространстве (Филос.-антропол. основания урбанологии): Автореф. дисс. ... д-ра филос. наук; СПб.ГУ. – СПб., 2004. – 35 с.
9. Robertson R. The New Global History: A Sociological Assessment [Electronic resource] / R. Robertson. – Regime to access: <http://www.iea.usp.br/english/articles/>

О.Р. Мітрова

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

Сучасне місто в контексті процесів соціальної приватизації

Сучасне місто являє собою складну систему, яка чутливо сприймає тенденції суспільного життя, відтворює і видозмінює їх. Матеріальні і духовні цінності, норми, традиції, особливості організації життя створюють неповторний вигляд міст і формують специфічні особливості характеру їх мешканців. Одним словом, місто постійно породжує нові, якісно нетотожні суб'єкти. Він формує різні настрої, нові інтенції.. У місті народжуються різні

світовідчуття і нетотожні інтереси різних субкультур і груп, які формують міське співтовариство.

Однією із загроз для існування міста постає зростаюча індивідуалізація. Суспільство атомізується, соціальні зв'язки слабнуть, перестаючи утримувати людей, надаючи образу життя відчуття «легкості». Не випадково здатність до «легкості» (light) стала популярним рекламним слоганом останніх десятиліть. Як відомо, рекламні компанії вже давно продають не товар, а спосіб життя. Виникає інший тип зв'язку, більш звичний для міського анонімного простору, при якому контакти між людьми – насамперед, візуальні. Все рідше в повсякденності хочеться відходити від своїх індивідуальних інтересів. Ми все частіше спостерігаємо, як реалізуються конкретні приватні або групові інтереси індивідів. Але це швидше «загальні інтереси», які по суті - не те ж саме, що «громадські» (common concerns vs. Public concerns). Закономірно «громадські» простори поступово замінюються в містах на «загальні» [3].

Отже, ситуація у міських просторах змінюється через поступову приватизацію. Зигмунт Бауман каже, що маючи приватність індивід може «піти з чужих очей», переконалися, що за ним не спостерігають, і тому бути здатним займатися чим би він не побажав, не боячись осуду. Конфіденційність найкраще виконує функцію протиотрути від соціальних тисків у тому випадку, коли можна вільно в неї входити і, відповідно, повертатись.

Річард Сеннет та Зигмунт Бауман говорять про те, що сучасний міський простір дійсно став позбавленим від важливої для суспільства якості – публічної культури [1, с. 76]. Сьогодні люди перестали бути лише частиною загальних процесів і механізмів. Тепер внутрішніми цілями міст і міських просторів, відповідно, можна називати забезпечення більш комфортних і привабливих умов для роботи і проведення часу городян. Слід також звернути увагу на комерціалізацію, як на один з факторів, який сприяє розпаду конструюванню приватного простору. Маркетингові компанії активно використовують архетипічні способи сприйняття людей, створюючи контекст організації простору і часу в архітектурному середовищі міста [4]. Люди як і раніше з'являються в центрі міста у великій кількості, однак радикально змінився характер закладів, розташованих на вулиці. Головними майданчиками комунікації в містах нового часу стали магазини, культурні інституції, стадіони, ресторани і кафе – основа простору культури споживання. З'явилися дорогі ресторани, в яких надто затишна обстановка, горить камін, стоять м'які дивани, надаються теплі ковдри в разі потреби. Більшість закладів орієнтовані на створення комфортної і доброзичливої атмосфери, в якій могло би протікати тихе і безтурботне життя. Разом з тим, вулиця, кафе, універмаг, громадський транспорт стали місцями розглядання, а не сценою для спілкування. Споживчі практики часто починають домінувати, що робить перебування в таких місцях комфортним лише для тих, хто готовий і може

практикувати запропонований тип споживання. У такій ситуації можуть виникати відчутні бар'єри, які формують простір обмеженої публічності, «полупублічні» місця споживання.

У сучасному місті підтримка вербальних зв'язків між незнайомими людьми ускладнена, імпульси симпатії, які індивіди можуть відчутти в місті, дивлячись на оточуючу обстановку, стають все більш швидкоплинними. При цьому більшість людей не бажають брати участь у комунікації в публічній сфері, бояться зіткнень з незнайомим і незрозумілим, прагнуть до опосередкованої (медиатизованої) масової комунікації та спостереження за життям публічних фігур. Відкритий міський простір сприймається в такому контексті як простір небезпечний, де можлива зустріч з невідомим і непередаваним. У результаті городяни самі шукають закриті або доступні тільки обмеженій публіці місця.

Прагнення городян забезпечити своє перебування на публіці, а також центральна роль практик споживання в організації повсякденного життя призвели до великої популярності нового гібридного типу «публічного» простору – торгового центру. Внутрішній простір торгового центру в чомусь копіює простір вулиці своїми магазинами, кафе та іншими послугами. Деякі автори навіть схильні розглядати ТРЦ як «місто в мініатюрі», що виражає ідеали суспільствах. Так, Бенджамін Барбер наголошує, що справжньої публічності в торговому центрі не існує, оскільки люди, перебуваючи поруч, можуть один одного не помічати. Торгівельний центр є втіленням приватизації та комерціалізації простору – того, що Барбер називає «Мак-Світом» (McWorld) [2, с. 52].

Таким чином, на сьогоднішній день приватизація є основною тенденцією трансформації міського простору, в основі якої лежить індивідуалізм. Можна робити висновки про те, що міське середовище, в тому числі міський приватизований простір не є просто «прикрасою» або елементом міських декорацій, а несе серйозне функціональне навантаження, починаючи від формування вигляду міста як в очах туристів, так і в очах своїх мешканців, і закінчуючи наданням свого роду «поля» для вивчення існуючих міських способів життя.

Література:

1. Бауман, З. Свобода [Текст] / З. Бауман; пер. с англ. Г. Дашевского, предисл. Ю. Левады. – М.: Новое изд-во, 2006. – 132 с.
2. Желнина, А. «Здесь как музей»: торговый центр как общественное пространство [Текст] / А. Желина // *Laboratorium. Журн. соц. исслед.* – 2011. – № 2. – С. 48-69.
3. Паченков, О. Публичное пространство города перед лицом вызова современности: мобильность и «злоупотребление» публичностью [Электронный ресурс] / О. Паченков. – Режим доступа: http://magazines.russ.ru/nlo/2012/117/p33-pr.html#_ftn3.
4. Тюрин, С.М. Философские основания развития рекламной среды в архитектурных формах современного города [Электронный ресурс] / С.М. Тюрин. – Режим доступа: <http://web.snauka.ru/issues/2014/01/30010>.

А.А. Мозговий

Інститут географії НАН України (м. Київ)

Конфліктогенність міського розвитку: об'єктність і параметризація

Для вітчизняної науки загалом і суспільної географії зокрема, конфліктологічна проблематика, на відміну від західних географічних шкіл, є порівняно новою. Протягом останніх двох десятиліть на пострадянському просторі відбулося кілька наукових географічних форумів, котрі були присвячені теоретико-методологічним та прикладним аспектам наукового напрямку, що набув назви «геоконфліктологія». Основну увагу при цьому було приділено географічним чинникам виникнення конфліктів, просторовій еволюції та організації конфліктів, типізації конфліктів з географічних позицій. Особливої актуальності на межі тисячоліть набули дослідження конфліктів, що розгортаються в суспільно-територіальних системах різного рангу.

Очевидним є те, що за своєю природою та характером функціонування місто має системний характер. У вітчизняній суспільній географії в якості загального означення системних об'єктів найчастіше використовується поняття «суспільно-територіальна система», що об'єднує виробничі, соціальні, населенські або природні елементи. При дослідженні окремих елементів суспільно-територіальної системи на перший план виступають їхні функції. Подібні утворення мають свою систематику і «конкретними типами суспільно-територіальних систем є виробничо-територіальні комплекси і системи, територіальні системи розселення, територіальні рекреаційні системи, транспортні системи регіонів, міста» [1].

Як відомо, територіальність є однією з найважливіших ознак подібних утворень. Хоча сучасні міста переважно лишаються, радше, дискретною формою територіальної організації суспільства, однак вони теж складаються з окремих територіальних частин, а також є територіальними складовими масштабніших географічних об'єктів. Елементом суспільно-територіальної системи міста притаманні такі територіальні параметри, як різний ступінь доступності, територіальна конфігурація, територіальна концентрація та ін. Вочевидь, що згадані територіальні параметри істотно впливають на розвиток конкретного міського поселення.

Таким чином, виходячи із сучасного загальнонаукового уявлення про розвиток [2], під міським розвитком ми розуміємо незворотні, спрямовані закономірні зміни суспільно-територіальної системи міста. Причому тільки одночасна наявність всіх трьох вищезгаданих властивостей може свідчити про розвиток.

Так, незворотність змін характеризує функціонування міської суспільно-територіальної системи, тобто циклічну та динамічну роботу функцій міста. Набір функцій міста, на нашу думку, відповідно до логіки розвитку, повинен проходити якісні щаблі від комплексу до системи. У цьому контексті, окремим напрямом є дослідження особливостей розвитку

монофункціональних міст та таких, в процесі розвитку втратили містоутворюючу функцію.

Спрямованість змін суспільно-територіальної системи міста надає розвитку міста єдності, лучить внутрішньою взаємозалежністю різноспрямовані процеси в загальну «траєкторію» міського розвитку. Напрямок змін суспільно-територіальної системи міста пов'язаний, наприклад, з такими процесами як ускладнення структури, збільшення масштабів, з'явою нових елементів і т.п. За допомогою розкриття суті спрямованості розвитку міста стає можливим простежити дві його основні тенденції – прогрес і регрес.

Закономірність змін суспільно-територіальної системи міста передбачає наявність істотного і постійно повторюваного взаємозв'язку елементів міської системи, визначальних етапів і форм процесу міського розвитку. Видається можливим виокремлення загальних і часткових, тобто універсальних та специфічних закономірностей міського розвитку. Але це предмет подальших наукових розвідок. Вважаємо, що закономірність є тією властивістю міського розвитку, що істотно відрізняє його від раптових змін катастрофічного характеру. Подібні згубні зміни можуть призвести до зникнення як окремого міста, так і культури в цілому, що вже не раз траплялося в історії людства.

Очевидно, що навіть вичерпна характеристика окремих властивостей не створить повної наукової картини міського розвитку. У сучасній науковій картині світу розвиток розуміють як різновид зв'язку, тому розвиток окремого міста можна й потрібно розглядати в якості певного зв'язку між наявними ресурсами та реалізованими можливостями. Йдеться, в першу чергу, про потенціал міського розвитку як визначальну його передумову.

Нині Україна є високоурбанізованою державою. Хоча за офіційними даними в міських поселеннях нашої країни проживає 68,77% населення (на 01.01.2012 р.) [3], насправді цей показник не відображає реальних наслідків урбанізації, бо спирається на формальну ознаку адміністративної реєстрації місця проживання громадян. За експертними оцінками, рівень урбанізованості України давно вже сягає 75%, тобто фактично країна за цим показником знаходиться в числі найбільш урбанізованих націй. Природно, що всі проблеми та негативні наслідки урбанізації мають гострий прояв в Україні.

Очевидно, що процес міського розвитку має свою систематику, тобто певну видову структуру. При більш ретельному розгляді цього питання, можна вирізнити, принаймні, чотири види міського розвитку, а саме: територіальний розвиток, демографічний розвиток, функціональний розвиток та соціально-економічний розвиток. Прогресивний територіальний розвиток міста проявляється в територіальній експансії міської забудови і комунікацій на прилеглу місцевість. Прогресивний демографічний розвиток проявляється, наприклад, в зростанні чисельності населення міста, а також в потоках трудових міграцій до нього. Функціональний розвиток міста проявляється в

перманентній трансформації його функціональної структури та розширення спектру виконуваних функцій. Нарешті, соціально-економічний розвиток знаходить свій прояв як у зростанні кількісних економічних та соціальних показників, так і в змінах якості життя містян.

Провідні види міського розвитку часто можуть мати різну спрямованість й претендувати на спільні ресурси, що неминуче призводить до суперечностей між ними, а в найгостріших випадках – до конфліктів. Тобто можемо виснувати: чим інтенсивнішим є процес міського розвитку, тим більшим є потенціал конфліктної взаємодії між його окремими видами, тобто тим вищою є конфліктогенність міського розвитку.

Враховуючи викладене, на цьому етапі дослідження, під конфліктогенністю міського розвитку ми пропонуємо розуміти існуючі та можливі екологічні, економічні та соціальні конфлікти, що виникають у процесі взаємодії суб'єктів міського розвитку, що впливають на стан міського середовища та проявляються через мобілізацію просторових, матеріальних і духовних ресурсів, асиметричність деструктивних дій та наявність згубних наслідків для сторін-носіїв інтересів.

На думку професора Фрайбурзького університету (Німеччина) Йорга Штадельбауера [4], до умов виникнення та розвитку конфліктів у мегамістах (понад 5 млн мешканців) можна віднести: вразливість міської системи в глобалізованому світі; концентрація політичних та економічних функцій; протиріччя планування; щоденні конфлікти міського життя; зниження соціального контролю та криміналітет; соціальна фрагментація та соціально замкнені спільноти; якість життя й навантаження на середовище; проблеми водопостачання, видалення та переробка відходів; вразливість населення перед природними катаклізмами. Зауважимо, хоча вчений вивчав проблеми конфліктогенних просторів на прикладі мегаміст, проте більшість з вищеперелічених суперечностей можна сміливо екстраполювати на міський розвиток загалом.

Суб'єктами конфліктної взаємодії в міській системі можуть виступати суб'єкти господарської діяльності, органи управління суспільні групи, окремі особистості і навіть технічні системи. У цьому випадку, конфлікт може розумітися як протидія властивостей двох або більше процесів, що претендують на встановлення визначального для них стану дійсності. Як вже зазначалося вище, мова йде про різні види розвитку міста, тобто територіальний, демографічний, функціональний і соціально-економічний розвиток, що можуть вступати в конфліктну взаємодію між собою.

Таким чином, об'єктами конфліктної взаємодії в міській системі виступають ресурси розвитку, або ж певний стан дійсності, що може оцінюватися суб'єктами конфліктної взаємодії як «прогресивний», чи «регресивний». Зауважимо, що нині як ніколи раніше, основні постулати теорії прогресу є хиткими, а впевненість в необхідності подальшого економічного й технологічного зростання є сумнівною. Усе більшої поширеності серед

науковців набуває альтернативний теорії прогресу ймовірнісний підхід в розумінні цивілізаційного розвитку людства.

Параметризацію конфліктогенності, на нашу думку, необхідно розглядати як елемент системного аналізу процесу міського розвитку. Виділення істотних чинників, що впливають на вираженість конфліктогенності міського розвитку, їхній опис та кількісна оцінка ступенів кореляції між ними безпосередньо пов'язані з ідентифікацією складної системи міста і, в свою чергу, можуть розглядатись як етап оцінювання параметрів можливої моделі.

Основною перепорою для параметризації конфліктогенності міського розвитку є те, що вона не може бути виконана на основі строго визначених процедур і в значній мірі визначається науковим досвідом та навіть інтуїцією дослідника, тобто має евристичний характер. Часто-густо для створення повноцінної моделі доводиться замінювати і уточнювати список її істотних параметрів, а також коригувати підходи до їх оцінювання та інтерпретації. До того ж при тягlostі розвитку досліджуваного процесу одні параметри можуть втрачати своє дослідницьке значення, а інші – навпаки, набувати більшої актуальності та вагомості. Тому процес параметризації конфліктогенності міського розвитку може бути досить тривалим, а, можливо, й безперервним.

Особливо важливим для міського розвитку є та обставина, що конфлікт має як деструктивні, так і конструктивні функції. Так, в процесі конфліктної взаємодії відбувається пошук оптимальних управлінських рішень, реструктуризація території міста, реорганізація міського середовища та ін. Таким чином, конфлікти виступають не тільки атрибутивною рисою динамічного міського розвитку, а й необхідною його умовою.

Отже, конфліктогенність має сприйматись як невід'ємна атрибутивна риса міського розвитку. Саме через економічні, соціальні та екологічні конфлікти, що виникають в процесі функціонування міської системи, знаходяться можливості й мобілізуються ресурси для прогресивного розвитку як окремого міста, так і цілих міських мереж. Це стає можливим завдяки ефекту «дифузії інновацій», епіцентром яких майже завжди виступає певне місто.

Література:

1. Паламарчук, М.М. Економічна і соціальна географія України з основами теорії: [Текст] / М.М. Паламарчук, О.М. Паламарчук. – К: Знання, 1998. – 416 с.
2. Філософський енциклопедичний словник [Текст] / заг. ред. В.І. Шинкарука; Ін-т філософії імені Г.С. Сковороди НАН України. – К.: Абрис, 2002. – 750 с.
3. Чисельність наявного населення України на 1 січня 2012 року [Текст] / Державна служба статистики України. – К.: ІВЦ Державна служба статистики України. – 112 с.
4. Штадельбауер, Й. Мегагорода как конфликтогенные пространства [Текст] / Йорг Штадельбауер // Глобальный город: теория и реальность / Под ред. Н.А. Слуки. – М.: ООО «Аванглион», 2007. – С. 66-78.

О.О. Мусієздов

Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна

Міська ідентичність у (пост)сучасному мегаполісі

Масштабні й стрімкі суспільні перетворення, які пов'язані як з місцевими особливостями, так і з світовим контекстом, викликають у людей бажання й пошуки визначеності у мінливому світі. Зокрема, не знаходячи себе у нових структурних і культурних ландшафтах суспільства, люди схильні асоціювати себе з тими групами та спільнотами, чие існування викликає найменше запитань і сумнівів – з сім'єю, друзями, релігійними та етнічними групами і т. п. Прикладом таких груп є групи територіальні – жителі «свого» міста, села, селища, регіону тощо. Так, зокрема, досить легко визначити себе як жителя «свого» міста, що й відбувається на практиці. Однак попри очевидну актуальність феномен міської ідентичності залишається не лише малодослідженим, але й майже не концептуалізованим на теоретичному рівні, що перешкоджає подальшому розвитку емпіричних досліджень.

Розробка концепції міської ідентичності вимагає звернення як до власне соціологічної теорії та практики, так і до досвіду суміжних дисциплін. Соціологічна класика мало що може запропонувати для вивчення міської ідентичності. Хіба що М. Вебер однією з ознак міста вважав наявність міської спільноти, яка розуміє себе як специфічна єдність, відмінна від підданства, професійної або станової приналежності тощо, і тим самим позначив тему міської ідентичності в соціології. Проте практично вся соціологія ХХ ст. розглядала місто як таке соціальне утворення, яке відрізняється саме різноманітністю груп, які її складають, що перешкоджає формуванню міської ідентичності. Так, на думку Л. Вірта, оскільки місто являє собою мозаїку взаємонепроникних світів, відсутність спільних традицій і досвіду роблять унеможлиблюють і спільну ідентичність.

Згідно з традиційною та загальноприйнятою (психологічною за походженням) інтерпретацією, формування ідентичності означає створення зв'язку (ототожнення) з об'єктами («зразками») ідентифікації на підставі наслідування «значущим іншим». Однак у нинішніх умовах ідентичність багато в чому стає предметом вибору і більш-менш свідомого конструювання. Зв'язок суспільства і території у постсучасному суспільстві також відрізняється від традиційного його бачення. Суспільство в силу різних причин втрачає територіальну визначеність і постає, швидше, сукупністю слабо пов'язаних з територією спільнот. Сама територія визначається приписуються їй значеннями, а фрагментація спільнот ускладнює загальну інтерпретацію ними території. Територіальність сучасного суспільства значною мірою конструюється за рахунок «уявлення» території. М. Маффесолі, наприклад, говорить про «постмодерну солідарності», яка ґрунтується не на (об'єктивній) територіальній основі, а є результатом об'єктивації певних

символів, які ототожнюються з загальним досвідом, долею, стилем життя тощо.

Сказане означає необхідність перегляду традиційного підходу до інтерпретації міської ідентичності. Альтернативою йому є підхід, згідно з яким ідентитетом для міської ідентичності є не міська спільнота, а місто. Зміст міської ідентичності в цьому випадку буде визначатися тим, які значення приписуються йому.

Очевидно, що різні спільноти приписують місту різні значення. Що ж тоді можна вважати «спільним знаменником» для ідентичності жителів того чи іншого міста?

Здавалося б, взаємне узгодження досвіду може бути досягнуто за рахунок спільного використання різними групами загальних міських просторів. Однак цього насправді не відбувається: міські публічні простори в силу різних причин опиняються так чи інакше «приватизованими» тими чи іншими групами, а тому взаємодія «всіх з усіма» не відбувається. Скоріше можна говорити про те, що феноменологи називають «взаємним узгодженням перспектив». Це означає, що, незважаючи на те, що ми розуміємо факт індивідуальних відмінностей у сприйнятті світу, обумовлений унікальністю біографічного досвіду, особливостями виховання та освіти, специфікою соціального статусу та інших характеристик кожного з нас, в повсякденному житті ми поведимося так, наче інтерпретуємо реальність однаково. Таке припущення і створює очевидність повсякденності («насправді» уявну) – враження наявності «спільного світу». У свою чергу, наявність такого світу – звичного і неproblemатично є більшою цінністю для особистості, ніж бажання з'ясувати «справжню» позицію партнерів по взаємодії.

Соціологічна концепція міської ідентичності має брати до уваги ряд важливих особливостей, які відносяться як до міських умов життя в цілому, так і до специфіки постсучасного суспільства. Зокрема різні дослідники говорять про «інформаційне місто», «кібермісто» тощо, підкреслюючи тим самим його символічну складову: уявлення про місто складаються не на основі його об'єктивних характеристик, але завдяки образам і символам, які стають тепер тим «уявним», яке лежить в основі розуміння себе і світу, зокрема, світу міста і себе як міського жителя.

Інформаційні та комунікаційні технології сприяють не стільки «стиранню відмінностей», скільки «герметизації» різних міських спільнот, що є перешкодою для консолідації міських жителів навколо спільних територіальних інтересів, які могли б стати основою спільної ідентичності.

Відповідно, «міська ідентичність» може бути інтерпретована як свого роду конвенціональне припущення про наявність спільного простору, досвіду, інтересів тощо. Важливість даної конвенції обумовлена передусім прагненням до позитивної ідентифікації за допомогою апеляції до «близької» й «очевидної» категорії. Зміст же міської ідентичності буде відрізнятися в

залежності від особистого чи групового досвіду та обставин його артикуляції.

Т.Л. Нагорняк

Донецький національний університет

Сучасне українське місто у контексті світової конкуренції

Активізація глобалізації закономірно призвела до спростування політичної ролі національних суверенітетів у світі, зрощення їх у нестійкі конфедеративні союзи й утворення наднаціональної ідентичності, яка з часом почала звужуватися до міст і територіальної ідентичності. У результаті найбільш активними агентами глобалізації та світової інтеграції стали глобальні міста. Серед стратегій територіальної ідентичності за умов глобалізації – «глобальні міста», «мономіста», «міста комфортні для життя», «унікальні території». Глобальні міста, міста-світові лідери та мегаполіси становлять визначальну електоральну групу у виборчих кампаніях своїх держав та виходять на рівень світового політичного процесу як агенти глобалізації, центри впливових економічних агломерацій, культурної інтеграції та політичні актори. Серед науковців, що глибоко вивчають роль міст у світових процесах слід назвати Д. Візгалова, Н. Зубаревич, М. Кастельса, Є. Метельову, С. Сассен, Д. Савкіна. Обираючи власний вектор дослідження міст (політичний, економічний, геокультурний, географічний), усі автори погоджуються з тим, що «глобальне місто» займає провідне місце у світовій політиці, а «комфортне» стає одним з провідних активів національного бренду країни.

Глобальні міста брендуються без орієнтації на національні інтереси і стратегії брендингу держав-націй, у межах яких існують, втрачаючи національну ідентичність. Брендинг таких глобальних міст як Нью-Йорк, Гонконг, Лондон, Париж, Токіо, Сінгапур, Сеул в узагальненому вигляді можна звести до наступного:

- ініціатива брендингу належала владі (Департамент інформації адміністрації Гонконгу, Департамент торгівлі штату Нью-Йорк, мери Парижа і Лондона, муніципалітет Сеула);

- івент-маркетинг став стартом кампанії по реалізації брендингової стратегії (Чемпіонат світу 2002р. у Сеулі; Олімпіада 1964р. – Токіо – японське чудо; Світовий Форум Fortune у 2001 році у Гонконзі);

- стратегія брендингу усвідомлювалась та розроблялась як план довгострокового розвитку міста (на 10-30 років) із одночасним економічним зростанням та покращенням якості життя;

- креатив айдентики був відтворений за технологією behavior brand, спрямовуючи сприйняття міста на кожну людину, її емоції, оживлюючи місто, надаючи йому рис людини і викликаючи емоційне сприйняття

території через довіру, цінність, позитивні спогади чи уявлення («Велике яблуко» і «I ♥ NY»; «Сеул – душа Азії»);

- інвестиції глобального брендингу становлять ключову позицію успіху через залучення владою бізнесу не тільки муніципального, а й глобального, що має представництва чи інтереси в цих містах;

- глобальні міста, як правило, це - територія емігрантів, які самі її обрали.

Громада добровільно залучається до брендингу свого міста, з яким пов'язує своє майбутнє. Глобальні міста світу посідають перші позиції серед «розумних», конкурентоздатних та інноваційних міст і останні в рейтингу комфортних міст для життя людини.

Політична практика регіонального брендингу в Україні на прикладі українських міст викриває взаємовплив політичних чинників розвитку і бренд-проектів територій. Серед політичних чинників – територіально-адміністративна реформа, імідж регіональної влади, питання непорозумінь громади, влади і бізнесу та зовнішній фактор.

Міста, що складають перший кластер за чисельністю населення і політичною вагою (Київ, Харків, Дніпропетровськ, Одеса, Донецьк, Запоріжжя, Кривий Ріг, Миколаїв), є індикаторами модернізації держави. Це – найбільш усталені території відносно системних трансформацій, політичних реформ і найбільш прогнозовані в електоральних і політичних процесах. Тут сконцентроване населення із найвищими показниками освіти, креативного мислення, управлінського досвіду. У процесі брендингу вони позиціонують себе як економічні, політичні, культурні, фінансові столиці та освітні центри. Стратегічно ці міста зорієнтовані на подальший індустріальний розвиток і прибутки, а тому на владу і ФПП, посилюючи свою залежність від них (інвестиційно-дотаційну). Їх українське призначення – виконувати агломераційні функції, виступати агентами влади і глобалізації, будувати свої бренди, орієнтуючись на світові тенденції. Людський капітал тут стає затребуваним ресурсом при високих показниках «людності».

Третина українців проживає у середніх містах України (з населенням 250-500 тис.) – таких як Кіровоград, Житомир, Чернігів, Полтава, Севастополь. У процесі свого брендингу вони прагнуть статусу ділового, промислового чи бізнес-регіону, втрачаючи в реальності свою привабливість та погіршуючи показники комфортності проживання в них. Тут громада виконує роль заангажованого посередника між городянами і владою та бізнесом. Громадські організації і рухи в таких містах, як правило, організовані групами інтересів під конкретні події чи з певних приводів. В електоральному вимірі кризовий стан соціально-економічного розвитку спонукає мешканців середніх міст демонструвати розбіжність позицій. Ті виборці, що прив'язані до комерційних структур, демонструють підданську політичну культуру, інші – обирають опозиційні рухи і «треті сили», що критикують економіку, відсутність соціального, матеріального та правового за-

хисту населення. Ці міста є найменш прогнозованим електоратом з високим рівнем протестності. Брендинг територій часто тут впроваджується у вигляді виборчих технологій мерів, PR-супроводу кандидатів у депутати та проектів із зовнішніми інвесторами. Прикладом можуть стати проекти GIZ, що разом із громадами і місцевою влади запустили пілотні проекти брендингу в 5 містах Донбасу (Макіївка, Красноармійськ, Краматорськ, Горлівка та Артемівськ). Політичний абсентеїзм таких міст небезпечний через потенційну конфліктогенність.

Міста, що мають населення менше 250 тис. – саме ті, де громада робить сьогодні перші кроки в контексті їх брендингу і прийняття вагомих рішень щодо захисту інтересів городян. Це Україна, яка географами-регіоналістами часто називається «депресивними територіями» через свою соціокультурну та економічну маргінальність, доіндустріальність режиму економіки, прикордонну ідентичність, високу міграційність і вимивання міського населення. Електорально це – слухняні регіони, що дають високу явку і стабільний вибір. Відсутність ресурсів, що були б привабливими для крупного бізнесу чи політичних еліт, робить їх брендингову ставку на унікальність упередженою. Громади цих міст роблять брендинг «знизу». Серед них – Івано-Франківськ, Ужгород, Кам'янець-Подільський, Луцьк, Чернівці, Острог, Троянець та інші.

Д. Новикова

Днепропетровский национальный университет имени Олеся Гончара

Трансформация практик потребления в контексте современного города

Производство и потребление – это своего рода два столпа культуры любого общества [3, с. 63]. Фактически процесс потребления гармонично связан с производством, обменом и распределением. Именно потребности индивидов интенсифицируют производство и соответственно растет потребление, как закономерный результат. Процесс производства, включающий распределение, обмен и потребление производственных благ и услуг, становится воспроизводством. Таким образом, изначально процесс потребления, суть которого состояла в использовании продуктов производства по их назначению, в жизненной цепочке общества «производство-обмен-распределение-потребление» традиционно исполнял роль удовлетворения потребностей индивидов.

Однако начиная с конца XIX века практика потребления теряет свой первоначальный смысл, за счет знаковой трансформации вещей и популяризации массового потребления. Происходящая трансформация практик потребления в современном обществе можно обозначить двумя основными векторами.

Во-первых, так называемая «усталость от консьюмеризма», способствующая возникновению креативных практик консьюмеризма, которые пред-

полагают избежание массовости. В данном контексте необходимым является рассмотрение таких явлений, как «хенд-мейд товары» и «дауншифтинг» – как антиконсьюмеристские практики.

Во-вторых, происходит возникновение потребностей, составляющих предмет мнений и служащих созданию социальной видимости, образующих сферу комфортного, социального или символического и демонстративного потребления, «потребления ради потребления». С переходом потребления в разряд, так называемых, досуговых практик индивид начинает получать удовольствие от консьюмеризма, рассматривает его как средство поддержания социального статуса, средство самореализации, гиперболизируя значение последнего.

В результате сложившейся ситуации различные аспекты нашей жизни, такие как культура, религия, искусство, которые еще вчера являлись чем-то недостижимым, закрытым, которые вели за собой толпу, способствовали гармоничной социализации индивидов, утратили свой подлинный смысл. Приняв вид хорошо нам известных товаров, они стали частью повседневной жизни. С другой же стороны, благодаря росту массовости потребления, снижается качество производимой продукции, товары теряют свою продолжительность жизни.

Рассмотрение данной проблематики начиналось еще в XIX веке. Процесс рассмотрения проблемы потребления прошел несколько этапов. Рассмотрение потребления в классических теориях: К. Маркс, М. Вебер, Г. Зиммель, Т. Веблен, В. Зомбарт. Особенности модернистского этапа, связанного с развитием массового производства и массового потребления, отражены в возникших в 1950-1960-е гг. в западной науке концепциях «общества потребления» (У. Ростоу, Ж. Фуррастье, Р. Арон, Дж. Гэлбрейт).

В рамках постмодернистского направления исследовательский фокус смещается на анализ потребления как формы презентации себя другим и специфической формы общения и интеракции людей (т. н. конструктивистская ориентация). Ж. Бодрийяр, Д. Лион, С. Майлз, М. Фезерстоун, Э. Фромм и др.

Потребительское поведение рассматривалось в экономическом (А. Маршал, У.С. Джевонс, Ф. Котлер, Д. Сондерс, Г. Армстронг и др.), социально-психологическом (Л. Фестинджер, Дж. Уотсон, А. Маслоу, Г. Лассуэлл) и социологическом (З. Бауман, Т. Веблен, М. Вебер, Г. Зиммель, В. Зомбарт, Ж. Бодрийяр, П. Бурдьё и др.) аспектах [3, с. 63-64].

Фундаментальным усовершенствованием консьюмеризма является распространение потребительского поведения на области, которые до 1970-1980-х годов не являлись частью потребительской сферы и не охватывались в таких масштабах идеологией потребления: изменение в политике, высшем образовании, искусстве и культурном наследии, браке и спорте. В политике – кандидаты на выборах «упаковываются» как потребительские товары. В высшем образовании: студенты – отождествляются с потребителями, а «про-

фессоры и курсы оцениваются так же, как отели». В отношении искусства и культурного наследия можно выделить, кроме ориентации искусства на потребительский рынок, две другие негативные составляющие: привлечение работ мастеров искусства для потребительской упаковки (мыла, кетчупа); посещение музеев и достопримечательностей с целью покупок в сувенирных магазинах.

В браке семейная жизнь стала фокусироваться на досуговой и атрибутивной частях потребления, а не на традиционных целях семейного союза. Цель бракосочетания изменилась. Теперь союз двух работающих супругов создается, чтобы увеличить «суммарную» покупательскую способность. Спорт теперь стал способом значительных финансовых инвестиций на уровне индивидуального потребления [2].

Сегодня понятие «общество потребления» активно употребляется как в научном контексте, так и в публицистических, общественно-политических текстах и дискуссиях. Проблема «общества потребления» или «общества изобилия» ставилась еще такими исследователями как французский социолог Жан Бодрийяр в его книгах «Общество потребления», и «Система вещей», американский социолог Торстейн Веблен в книге «Теория праздного класса», американский экономист Джон Кеннет Гэлбрейт автор книги «Общество изобилия» и др.

В западной литературе к понятию потребительской культуры близки следующие понятия: потребительский стиль жизни (М. Фезерстоун); культурное потребление, «наименьшая общая культура» (Ж. Бодрийяр); культурные технологии, глобальный консьюмеризм (П. Стирнс); индустрия культуры (Т. Адорно); господствующая культура (С. Жижек); культура потребления (Ф. Фукуяма). Одним из влиятельных направлений в осмыслении общества потребления являются так называемые теории потребительской революции [1, с. 159].

Проблема потребления также поднималась Э. Фроммом в его книге «Иметь или быть». Также многие исследователи в своих работах неоднократно обращались к вопросам моды, глянца, шопинга, рекламы как определяющим факторам распространения массовости потребления. Среди них Зиммель, Парсонс, Ильин, Мур, Стирнс, Роше, Миллер и др. следует отметить, что основными концепциями потребления являются: концепция экономического человека, статусно-престижная концепция, концепция имиджевого гедонизма, концепция компенсаторского потребления [3].

Таким образом, можно сказать, что проблема потребления как такового, потребительского поведения, потребительского стиля жизни, потребительской культуры изучалась и продолжает изучаться с различных сторон.

Но теоретики потребления не смогли предвидеть произошедшие изменения, столь явно выраженные в XX-XXI вв., связанные с тем, что потребление укоренилось в желаниях.

Однако довольно-таки небольшое количество исследований посвящены именно проблемам трактовок различных видов современного потребления: демонстративного, показного, компенсаторного и др. Совершенно очевидно, что ныне происходит изменение в аттитюдах, мотивациях и ценностях потребителей [5, с. 1].

Перспективной отправной точкой для изучения процессов трансформации практик потребления может стать исследование практик потребления в пространстве современного города. Именно практики потребления наиболее ярко отражают социальную структуру и организацию городской повседневности. Появление и экспансия торговых центров и торгово-развлекательных комплексов в городском пространстве стимулирует развитие идеологии консьюмеризма, культивирует новое отношение к покупкам и досугу. Потребление способствует закреплению стиля жизни в качестве важнейшего индикатора социального статуса индивида. Значимой тенденцией является коммерциализация общественных пространств города: все меньшее количество территорий остается открытым и общедоступным.

Современные торгово-развлекательные центры становятся для горожан не только местами совершения покупок, но и многофункциональными публичными местами. ТРЦ перенимают функцию городского открытого пространства: делают возможной непосредственную коммуникацию горожан, принадлежащих к разным социальным группам, и предполагают многообразие видов деятельности (общение, покупки, встречи, развлечения и т. п.).

Современный процесс потребления становится все больше самоцелью и смыслом жизни. Возникает навязчивая идея о том, что сам акт покупки приносит удовлетворение больше, чем собственно продукт. Дифференциация стилей и предпочтений – вертикальная и горизонтальная приводит в движение потребительскую динамику, которая в целях ограничения социального роста более низких слоев создает круговорот новых направлений моды [4].

Таким образом, торговые центры становятся пространством дифференциации различных стилей жизни, что приводит к формированию в репрезентациях посетителей повседневной картины социального неравенства, основой для которой становятся демонстрируемые практики потребления.

Литература:

1. Гопкало, О.О. Британская школа исследований потребительской революции [Текст] / О.О. Гопкало // Журн. социологии и соц. антропологии. – 2006. – Т. IX, № 3. – С. 158-164.
2. Кузнецов, Д. Потребительская культура в последней трети XX века: проблема потребительского стиля жизни [Электронный ресурс] / Д. Кузнецов. – Режим доступа: http://www.isoa.ru/art-view.php?bc_tovar_id=1000.
3. Лебедева, Е.В. Потребление символов и символическая мобильность [Текст] / Е.В. Лебедева // Актуальные социол. исслед. – 2013. – С. 63-67.
4. Салагаев, А.Л. Социология. Концептуальные подходы к осмыслению потребительских практик населения [Текст] / А.Л. Салагаев, А.Б. Томилов // Вестник Нижегородского ун-та им. Н.И. Лобачевского. Сер. Соц. науки. – 2008. – № 2. – С. 145-151.

5. Якушина, О.И. Консьюмеризм современного общества и его истоки в теории К. Кэмпбелла [Электронный ресурс] / О.И. Якушина. – Режим доступа: http://lomonosov-msu.ru/archive/Lomonosov_2012/1851/18760_8d50.pdf.

М.С. Ободовська

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Урбаністичні процеси в Україні наприкінці XIX - початок XX ст.

Кінець XIX – початок XX ст. – це етап інтенсивного розвитку наук, який пов'язаний з її диференціацією, формуванням нових наукових напрямів, що сприяло до розгортання науково-технічних революцій, до побудови нової картини світу. На ґрунті великих наукових відкриттів змінювалися уявлення людини про навколишній світ, світопорядок, місце в ньому окремої людини і народів. Процеси модернізації, стрімкої урбанізації та масштабної промислової революції охопили не тільки західні суспільства, але й українське суспільство.

XIX століття для українського народу – це занепад старої козацької України, однак це і модернізація усіх сфер суспільного життя, перехід від феодального до капіталістичного розвитку. Українське суспільство перебувало в бурхливому морі різноманітних перетворень, змін, розвитку. У цей період простежується соціальна модернізація України, що входила до складу Російської та Австро-Угорської імперії. Як відомо, Російська та Австро-Угорська імперії переживають кризу феодально-кріпацької системи. У зв'язку з цим, обидва уряди змушені ліквідувати кріпацтво та реформувати державний устрій. Одночасно відбуваються якісні зміни структури господарства, соціальної сфери, науки та культури. В цей період простежується помітний етнічно-регіональний розподіл при впливі колонізаторів.

Україна, з одного боку, втрачає свою автономність і перебуває під владою російської й австрійської систем, а з іншого – така ситуація спонукає українських активістів формувати власні цінності, збагачувати культуру, прагнути до національної самоідентифікації.

Системні зміни, які відбувалися в українських землях Російської та Австро-Угорської імперій XIX-XX ст. позначалися поняттями «модернізація», а також «урбанізація». Процес модернізації в Україні – це довгий та складний перехід від аграрного традиційного суспільства до промислового та урбанізованого.

Рушійною силою тогочасних трансформацій була урбанізація. У той час значну роль приділяли місту як головному носію цивілізаційних надбань та досягнень. Трансформаційні зміни та урбанізація визначали певний спосіб життя, детермінували задану поведінку та формували особливий менталітет городян.

Варто зазначити, саме у другій половині XIX – на початку XX ст. стає помітним стрімкий розвиток промисловості в українських регіонах, початок

будівництва залізничного сполучення, що спонукало до розширення економічних зв'язків між регіонами. Водночас спостерігається демографічний вибух, що призводить до проблем аграрного перенаселення і до збільшення чисельності робітничого класу [7].

Як відомо, аграрне перенаселення спровокувало інтенсифікацію міграційних процесів, що створило зовсім інакші соціокультурні умови як і в містах, так і в селах. Зростання кількості населення по містах відбувалися стабільно, однак на цей процес впливали два показники: імміграція та рівень смертності. Лиш з прогресом медичного обслуговування рівень смертності знизився у великих містах, що ставали демографічно самодостатніми, наприклад, Одеса вже в 1880-х рр. мала показник смертності нижчий за народжуваність.

Міста набувають іншого вигляду – проходить процес інтенсивної урбанізації, збільшуються кількість міст та міських жителів, змінюються зовнішній вигляд і розміри поселень. Збільшення населення змушувало будувати багатоповерхових будинків, а це в свою чергу міську владу підштовхувало до більш раціонального будування міських будівель. Поступово економічні та політичні потреби міст перетворювалися на важливий чинник регулювання міського простору. Безсумнівно, носіями нових тенденцій в економічному, суспільно-політичному житті ставали міста.

Життя і праця в містах набували іншої якості, ніж у попередні часи. Вдосконалювалися професійні навички робітників, проте умови існування (побут, житло, навчання, лікування) переважно більшості населення залишаються важкими. Важка праця і обмежений відпочинок, майже всеохоплююча неписьменність – неодмінний атрибут цієї доби, соціальні зміни відбуваються вельми повільно.

Не заперечуємо той факт, що з часом міста в модернізувалися, покращувався їхній благоустрій. Помітною особливістю міст у цей період також є зародження культурних процесів. У кожному місті з'являлися культурні надбання: працювали театри, музеї та бібліотеки. Українські міста оснащувалися електрикою, телеграфним та поштовим сполученнями, транспортом.

Незважаючи на те, що до другої половини XIX ст. навіть для жителів міста провідним заняттям залишалося сільське господарство, але все-таки в процесі розгортання модернізації українські міста набирають обертів трансформаційних змін: першочерговими стають промислове виробництво, торгівля і фінансові операції.

Однак спостерігалася й інша ситуація – на початку XX ст. в багатьох містах не зникав патріархальний дух, і не розвивалася промисловість та торгівля, – такі міста просто-на-просто виконували функцію адміністративних центрів і нагадували села. Недаремно, Ф. Бродель зазначав, що міста в Російській імперії «мало відрізнялися від сусідніх сільських поселень» [2]. Роль селян в тогочасній урбанізації посилювала аграрний характер

міст України. Більшість міщан продовжували працювати в сільському господарстві, – за даними І. Рибалки та Ф. Турченка налічувалося понад 1308 тис. жителів українських міст. Попри стрімку урбанізацію протягом цього періоду, все ж таки, більша частина населення України проживала за межами міст.

Варто зазначити, що у другій половині XIX – на початку XX ст. соціальна структура мешканців українських міст зазнавала трансформацій, які наближувалися до уявлень індустріального суспільства. У якості цього стає помітною вертикальна мобільність населення, долаються певні станові обмеження, а поділ людей за походженням відходить в інший час – його місце займає розподіл по заняттям та за способом отримання прибутку.

На думку українського дослідника Шляхова О.Б., місто було концентратом представників владних структур, інтелектуальної еліти, підприємців та торговельно-фінансової верхівки. У міських поселеннях зростав прошарок дворян. В Одесі в 1897 році налічувалося понад 22,3 тис. дворян, у Харкові – 16,7 тис. та в Катеринославі – 7059 осіб дворянського чину [8].

Важливу економічну роль серед жителів міста мало купецтво, що було залучено в торгівлі і фінансових операціях. Міщанство в основному розподілялося на дрібні домогосподарства, ремісників, торговців та індустріальних робітників. Беручи до уваги, до складу міського пролетаріату долучалися збіднілі українські селяни, хоча деякі з них розглядала своє життя в місті тимчасове. Переважно, український селянин вбачав життя в місті як щось незнайоме, – без землі, не володіючи необхідними соціальними і економічними навичками, не маючи політичної підтримки з боку уряду (перевагу та заохочення надавали переселенцям з російської губернії, наприклад, як звільнення від сплати податків російських купців). Тому, більшість із селян, що перебували в місті, підтримували тісні зв'язки з селом, розраховуючи на повернення до рідного місця проживання.

Зрештою, індустріалізація Наддніпрянської України в період утворення капіталістичного ладу не змінила хліборобського характеру української нації. За переписом 1897 р., тут 74% переважали селяни. В історичному процесі вони були найстабільнішими охоронцями і носіями етнічних рис українського народу, в селянському середовищі розвивалися його мова, духовна і матеріальна культура, основи моральності і світогляду.

Можна вважати, що урбанізація на теренах України відбувалася без значної участі українського елементу. На початку XX ст., єдиним містом, в якому українці складали більшість серед 50-тисячного населення, була Полтава. Найменше українців проживало у великих містах: в Одесі, наприклад, їх налічувалося не більше 6%, навіть у Києві – лише 22%. Як свідчать дані за переписом 1897 р. в містах мешкало приблизно 16% усіх українців. У південноукраїнських губерніях: Катеринославській, Херсонській та Таврійській спостерігалася відмінне співвідношення між українськими та російськими жителями міста, а саме – 17,5 % та 45,1% відповідно. Схожа

ситуація була і у губерніях Правобережної України – більшість міського населення складали євреї – 40%, росіяни – 25%, та лиш 27% – українці. Шляхов О.Б. наводить цікаву закономірність для тогочасної України – чим більше було місто, тим менше проявлялася українська складова в ньому [8].

Тим паче, на рубежі XIX і XX ст. українці переважно не мали доступу до міської праці. У промисловості, транспорті і торгівлі українці становили трохи більше 9%; у науці, мистецтві, медицині, церковній службі й того менше – 0,5%. Ці показники відображають наслідки національного і соціального гноблення українського народу. Колонізаторська політика царизму найбільше позначилися на національній структурі міського населення. Загалом воно зростало протягом другої половини XIX ст. вдвічі більшими темпами, ніж сільське. Недаремно, громадсько-політичний діяч І.П. Мазепа зазначав у своїх спогадах: «Русифікаційна політика царської Росії була причиною того, що міста на Україні, а з ними і всі вищі верстви українського суспільства...зденационалізувалися» [5].

Слабка національна буржуазія постала перед тим фактом, що вона є безсилою протистояти імперській політиці щодо України, надати економіці національних рис і забезпечити її розширене відтворення. Індустріалізація посилила приплив інонаціональних робітників на вільні робочі місця. Варто зазначити, що одні з них лояльно ставились до національно-культурного визнання українців, інші – були прости знаряддям для русифікаторських політичних дій царизму. Такі дії проявлялися у навмисному нав'язуванні українцям своєї мови, звичаїв, обрядів і традицій.

Можна стверджувати, українська нація формувалася переважно як селянська. Це підтверджували статистичні показники і по західноукраїнських землях. На 1900 р. 95% населення тут займалося сільським господарством, лише один відсоток працював у промисловості. Прошарок української інтелігенції налічував не більше 15 тис. осіб. Серед міського населення, яке тут становило не більше 10 %, українців було близько третини, та й із них лише половина користувалася рідною мовою [6].

Отже, процеси модернізації, що охопили регіони Російської імперії, аж ніяк не можна сприймати як однозначне явище. Вони мали суперечливий і різноплановий характер і, до того ж, не розлучалися з традиційними структурами тогочасного суспільства. Категорії континуїтету і розриву, притаманні будь-яким змінам у соціумі, навіть найрадикальнішим, давалися взнаки в зламний період. І все ж таки у результаті неоднозначних модернізаційних процесів в Україні своїм чином відбувався перехід від суспільної системи старого (аграрного типу) до капіталістичного (індустріального).

Література:

1. Борисенко, В.Й. Курс української історії: з найдавніших часів до XX століття: навч. посібник для студ. вищих навч. закладів [Текст] / В.Й. Борисенко. – К.: Либідь, 1996. – 615 с.

2. Бродель, Ф. Матеріальна цивілізація, економіка і капіталізм, XV-XVIII ст.: у 3 т. [Текст] / Ф. Бродель; пер. з фр. Г. Філіпчука. – Т. 1. Структури повсякденності: неможливе і можливе. – К.: Основи, 1995. – 543 с.
3. Куриленко О.В. Етнічна структура міст Правобережної України та її вплив на поземельні відносини [Текст] / О.В. Куриленко // Проблеми історії України XIX – початку XX ст.: Зб. наук. праць. – 2009. – Вип. 16. – С. 184-195.
4. Лазебник, В.І. Населення Катеринославської губернії за матеріалами Першого загального перепису населення Російської імперії 1897 р. [Текст] / В.І. Лазебник // Вісник Дніпропетровського ун-ту. Сер. Історія і археологія. – Д., 2002. – Вип. 10. – С. 51-56.
5. Мазепа, І. Україна в огні й бурі революції (1917-1921) [Текст] / І.Мазепа. – К.: Темпора, 2003. – 608 с.
6. Сарбей, В.Г. Національне відродження України [Текст] / В.Г. Сарбей; НАН України. Ін-т історії України. – К.: Альтернативи, 1999. – 336 с.
7. Чорний, Д.М. Місто і село на Слобідській Україні (кінець XVIII – початок XXI ст.) [Текст] / Д.М. Чорний // Історія України. Українознавство: Історичні та філософські науки. – 2008. – Вип. 11. – С. 145-148.
8. Шляхов, О.Б. Особливості урбанізаційних процесів в Україні наприкінці XIX – початку XX ст. [Текст] / О.Б. Шляхов // Вісник Дніпропетровського ун-ту. Сер. Історія і археологія. – 2010. – Вип. 18. – С. 131-149.

М.В. Озимко

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Працевлаштування випускників ВНЗ на ринку праці

Реформування економіки України, перехід до ринкових відносин призводить до трансформації всіх соціально-економічних відносин, які потребують як теоретичного дослідження, так і науково-прикладної розробки. Ринок праці є найбільш складним і динамічним елементом ринкової економіки. Тут не тільки переплітаються інтереси працівників і роботодавців, але й віддзеркалюються всі соціально-економічні, політичні, демографічні та інші процеси, що відбуваються в суспільстві. Економічна глобалізація серед загальносвітових тенденцій на сьогодні є найбільш істотною й визначальною щодо перспектив якісно нових змін на ринку праці України.

Розробкою питань, пов'язаних з ринком праці, його змінами у процесі глобалізаційних перетворень економіки займалися багато видатних зарубіжних вчених, серед яких варто виділити Г. Беккера, Дж. Гелбрейта, Л. Ерхарда, Дж. Кейнса, А. Маршалла, які започаткували теорію формування й розвитку ринкової економіки і, зокрема, теорію трудових відносин у системі ринку праці, а також питання функціонування й розвитку ринку праці та зайнятості молоді перебувають у полі зору провідних українських вчених і дослідників з країн СНД, а саме Л. Абалкіна, А. Ананьєва, А. Афонін, Б. Бреєва, Н. Волгіна, Ю. Волков, О. Вишняк, Є. Головаха, М. Головатий, А.Р. Горілого, О. Грішнєвої, Б. Данилишина, Т. Кір'ян, Р. Колосової, А. Колота, Л. Лісогора, С. Макєєв, С. Писаренко, І. Савченко, Р. Сторожук, О.Г. Чувардинського, В. Шаповалов, О. Штанська і багатьох інших. Проблемами розбалансованості ринків праці та освіти займається багато вітчизняних

дослідників, серед яких виділимо С. Бандура, Д. Богиню, Т. Заяць, О. Котляра, Е. Лібанову, С. Пирожкова, В. Онікієнка.

Під ринком праці слід розуміти органічну складову економіки, що виконує функції розподілу й перерозподілу суспільної праці за сферами та галузями господарства, видами та формами діяльності, за критерієм ефективності праці та виробництва відповідно до структури суспільних потреб і форм власності [1, с. 24].

Однією з важливих складових ринку праці є якість робочої сили, так як роботодавці зацікавлені у висококваліфікованих працівниках, які володіють новітніми технологіями, уміють експериментувати. В умовах глобалізації відбувається трансформація моделі працівника, причому, найдинамічніше зміни стосуються професійної складової цієї моделі (рівня знань, майстерності, отримання навичок та накопиченого досвіду). Тобто якість трудового потенціалу визначається, насамперед, кваліфікацією, яка, за визначенням М. Долишнього, означає здатність людини включатися до цілеспрямованого виробничого процесу, виконувати передбачені технологією трудові операції та виробляти необхідний суспільству продукт [2].

Працевлаштування випускників ВНЗ на ринку праці – найбільш складний сегмент національного ринку праці. Комплекс невирішених питань ускладнюється недостатнім рівнем державних гарантій щодо надання першого робочого місця, а невідповідність рівня та якості отриманої освіти сучасним професійним вимогам, відсутність практичного досвіду роботи, необґрунтовано завищені запити молоді та їх невідповідність пропозиціям роботодавців посилюють напруження на ринку праці та призводить до безробіття серед молоді.

У регіональному виразі потреби регіонів у кадрах суттєво відрізняються. Найбільший приріст нових робочих місць(у тому числі і найбільш кваліфікаційно вимогливих та високооплачуваний) припадає на найбільші міста (Київ, Одеса, Харків), а також регіони, що розвиваються пришвидшеними темпами. Також ростуть потреби у кваліфікованій робочій силі локальних ринків праці – окремих промислових вузлів, невеликих міст. Здебільшого це потреба у працівниках робітничих професій (надто пов'язаних з будівництвом, машинобудуванням та металообробкою – працівників з інструментом та операторів промислового устаткування). Нажіль відповідна територіальна та фахова структура навчальних закладів не відповідає таким потребам. Нині маємо фактично сталу кількість професійно-технічних НЗ, технікумів та коледжів, а інколи навіть відбувається їх скорочення, і на противагу цьому значно збільшується мережа ВНЗ. Нині фактично в кожному місті України з населенням понад 100 тис. чоловік існує принаймні один навчальний заклад III-VI рівнів акредитації. ВНЗ відкривають навіть в містах з постійним населенням менше 50 тис. чоловік, наприклад, як в АРК. Сьогодні гостро стоїть проблема розбалансованості ринків, що є типовою проблемою

для більшості країн з ринковою економікою. Тому необхідна негайна корекція структури підготовки фахівців вітчизняними вищими навчальними закладами з орієнтацією на національні та регіональні ринки праці, а саме на потреби найбільш динамічних галузей вітчизняної економіки.

Література:

1. Зимняя, И.А. Интегративный подход к оценке единой социально-профессиональной компетентности выпускников вузов [Текст] / И.А. Зимняя, Е.В. Земцова // Высшее образование сегодня. – 2008. – № 5. – С. 14-19.
2. Лібанова, Е.М. Ринок праці: Підручник [Текст] / Е.М. Лібанова. – К.: Центр навч. літ., 2003. – 224 с.

В.А. Палкин

*Донецкий областной институт последипломного педагогического
образования*

Проблемы организации досуга городской семьи (на примере Украины)

Качественное и содержательное проведение досуга является одной из важных функций семьи. Реализация этой функции способствует воспитанию основ духовности, культуры, нравственности, физического развития детей. Формы семейного досуга зависят от многих факторов: количества детей в семье, состава, структуры, типа лидерства, семейного уклада, однородности социального состава, возраста, качества отношений и атмосферы в семье, особых условий семейной жизни. Из 13,5 млн. украинских семей около 70% проживают в городах, что не может не оказывать влияния на организацию и качество досуга современной украинской семьи. Свои интересы и потребности украинская семья, проживающая в городе, может удовлетворить дома или в учреждениях культурно-досугового типа. Всего специалисты насчитывают до 300 различных форм семейного досуга [1, с. 691].

Несмотря на большой перечень возможностей, приходится констатировать, что у целых поколений украинцев, проживающих в городах, сформировалось пассивное отношение к организации и проведению досуга. Городские дети, как правило, не имеют возможности наблюдать за тем, как трудятся вне дома их родители, бабушки и дедушки, у них перед глазами отсутствует пример для подражания их активной профессиональной деятельности, но зато дома дети нередко наблюдают за пассивным времяпровождением своих близких родственников.

Как же проводят свой досуг городские дети? Результаты социологического исследования, проведенного институтом Горшенина (г. Киев) показывают, что 70,2% – встречаются с друзьями; играют в компьютерные игры, проводят время в Интернете – 42,6%; гуляют – 36,7%; занимаются домашними делами – 35,8%; слушают музыку – 32,6%; занимаются спортом – 30,9%; посещают кафе, бары, рестораны – 29,6%; смотрят ТВ – 26,3%; посещают дискотеки – 24,6%; кинотеатры – 19,6%; читают – 18,6%; повышают уровень

знаний – 15,4%; посещают театры – 13,6%; увлекаются творчеством – 11,3%; посещают церковь – 4,1%; другое – 1,9% [3]. Исследования показывают, что свободное время у разных возрастных групп городских детей организовано по-разному. Компьютерные развлечения выбирают младшие подростки. Об этом заявил каждый третий ученик 6-8 классов. Учащиеся постарше предпочитают «общаться» с друзьями в клубе. Около 40% подростков хотя бы раз в неделю собираются для того, чтобы вместе поиграть в компьютерные игры. Характерно, что чем младше ребенок, тем более насыщен его досуг [2].

Практика показывает, что основной формой досуга украинской семьи, проживающей в городе, стало увлечение экранными техническими средствами. Из 4-5 часов свободного времени в день школьник проводит у компьютера 3-3,5 часа. В ходе социологического исследования 80,2% молодых респондентов заявили, что не могут прожить без мобильного телефона, а 72,3% – без Интернета [3]. Кроме компьютерной – существует и ТВ зависимость. В результате живое, человеческое общение уступает место технократическому. Это происходит потому, что родители в силу разных причин не находят времени для совместного общения и проведения досуга. Результаты исследований показали, что 72,5% родителей общаются со своими детьми не больше часа в будний день, только 50% делают это более 60 минут в выходные дни. Большинству родителей не хватает педагогической культуры для систематического общения, они часто не знают о чем беседовать или не уделяют этому достаточно времени [4]. Повальное увлечение в городах экранными техническими средствами способствует разобщенности детей и родителей, появлению компьютерной, ТВ зависимости, уходу от решения реальных вопросов современной жизни в «киберпространство», приводит к серьезным нарушениям здоровья подрастающего поколения.

Что же делать? Рекомендации по этому вопросу в своих работах в свое время дал великий педагог-гуманист В.А. Сухомлинский. Многие его советы остаются актуальными и сегодня. Преодолеть создавшуюся ситуацию можно только через создание духовной общности между взрослым и ребенком, между всеми членами семьи. А общность рождается при наличии любви, любви чуткой, понимающей, жертвенной, родственной. Важно, чтобы был результат совместного времяпровождения: мудрые советы, умные разговоры, увлекательные походы, радостная двигательная активность, творчество, совместное чтение, прослушивание музыкальных классических произведений. В этом времени должно что-то быть, чтобы ребенок ждал его с нетерпением.

В.А. Сухомлинский в своих работах описывает прекрасный опыт воспитания детей Красотой. Он учил, что ребенка нужно научить чувствовать красоту природы, красоту слова, музыки, живописи, и, наконец, понимать высшую красоту – красоту человека, его труда, его поступков, его жизни. А для этого, кроме ТВ, компьютера, существует много других путей организации семейного досуга в условиях города, которые сближают членов семьи,

создают не только родственные, но и дружеские связи, повышают культуру семьи, укрепляют духовную общность ее членов.

Литература:

1. Беляков, О.И. Семейный туризм как форма досуговой деятельности [Текст] / О.И. Беляков, И.В. Мещерякова // Известия ПГПУ им. В.Г. Белинского. – 2012. – № 2. – С. 690-693.
2. Кружко Д. Современные украинские подростки [Электронный ресурс] / Д. Кружко. – Режим доступа: <http://www.spu.pl.ua/post.php?id=11696>
3. Сайт Института Горшенина. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://institute.gorshenin.ua/researches/122_sovremennaya_molodezh_ukraini.html
4. Сайт Лига.Новости [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://news.liga.net/news/society/671002-roditeli_priukrashivayut_otnosheniya

К.В. Познанська

Дніпродзержинський державний технічний університет

Кар'єра у промисловому місті на прикладі м. Дніпродзержинська Дніпропетровської області

Міста з переважанням промислових функцій, у яких зайнятість у промисловості перевищує середній по країні рівень за класифікацією Є. Перцик – промислові міста [5, с. 27]. В Україні їх 136. Через низькі темпи розвитку передових ринково орієнтованих видів промислової діяльності, що не мають у цих містах належного інфраструктурного і соціально-комерційного забезпечення вони поступово втрачають свої виробничі потужності [6].

Молодь таких міст мріє жити у великих містах і мегаполісах. Випускники шкіл намагаються вступити до столичних ВНЗ, вважаючи це запорукою успішної професійної кар'єри і добробуту у майбутньому. Яке значення має конкретне місто для вибудовування професійної кар'єри і чи можлива успішна кар'єра у промисловому місті?

Результати емпіричних соціологічних досліджень С. Оксамитної, Н. Типатова допомогли розкрити уявлення представників різних соціальних груп українського суспільства про професійну кар'єру і з'ясувати, як вони оцінюють реальні можливості її вибудовування [4; 7].

Проблеми міст в контексті урбанізаційних процесів досліджували такі вчені, як: А. Ахизер, Т. Заставецький, Є. Перцик та інші [1; 3; 5]. Але особливості вітчизняного соціокультурного контексту вибудовування професійної кар'єри у промисловому місті за умов теперішніх, суттєво змінених реалій та обставин залишаються актуальними для соціологічної науки.

Дніпродзержинськ – це типове промислове місто. Промисловий потенціал його досить потужний. Це чорна металургія (63,8% від усієї промисловості міста), хімічна промисловість (21,5%), машинобудування і металообробка (9,8%). На сьогоднішній день у Дніпродзержинську продов-

жують працювати Дніпродзержинський металургійний комбінат ім. Дзержинського; Дніпродзержинський завод металевих конструкцій; Завод Метиз Азот; ТОВ Будкомплект; ВАТ Дніпровагонмаш; ВАТ Дніпроцемент; Дніпродзержинський коксохімічний завод; ТОВ «КрАЗ-Дніпродзержинськ» та інші всього близько 20 промислових підприємств, що забезпечують робочі місця населенню міста [2].

Кваліфікованими спеціалістами дані підприємства забезпечують заклади професійно-технічної освіти та Дніпродзержинський державний технічний університет. Отже здається, що для вибудовування професійної кар'єри в Дніпродзержинську є всі умови.

В результаті дослідження, проведеного кафедрою соціології у березні 2014 року «Розвиток професійної кар'єри у місті Дніпродзержинськ» (всього опитано 400 респондентів у віці від 21 до 45 років. Квотами у вибірці були: вік, стать. Похибка репрезентативності дослідження не перевищує $+/-2,2\%$.) було визначено, що переважна більшість опитаних – 55% з перспективою дивитися на можливість кар'єри у місті. 15,5% так не вважає. Не визначилися із відповіддю 29,5% респондентів.

Більшість респондентів вважає можливою кар'єру в підприємницькій діяльності (71%). Високі відсотки відповідей дніпродзержинців, щодо кар'єри у економічній, транспортній, медичній галузях – 32,1%, 22,8% та 22% відповідно. Щодо промисловості, яка є основною містоутворюючою галуззю, то перспектива кар'єри на думку респондентів становить – 19,4%.

Дніпродзержинці не пов'язують успішну кар'єру із працею на промислових підприємствах через те, що не бачать перспектив розвитку цих галузей в масштабах країни – 45% опитаних. Через економічну кризу підприємства скорочують кількість робочих місць та розмір зарплати працівників – таку причину називають 30% респондентів; 13% причиною неможливості професійної кар'єри у промисловості називають низьку професійну компетентність переважної більшості працівників, 7% – незацікавленість власників у переоснащенні обладнання і 5% шкідливі умови праці.

Майже половина респондентів вважає, що в нашому місті і у чоловіків, і у жінок можливості зробити кар'єру однакові – 48,5%, але інша половина думає, що чоловічій частині населення легше професійно зростати, аніж жінкам – 43,5%. Не змогли відповісти на це питання – 9% опитаних.

Причому результати щодо виробничих сфер жіночої та суто чоловічої кар'єри виявилися цікавими і суперечливими (див. рис. 1).

Бачимо, що у жінок успішною є кар'єра в економічній, медичній сфері та у сфері освіти – 60%, 56,5% та 52,5% відповідно. В той час, як чоловіки віддають перевагу підприємницькій діяльності – 80,5%, юридичній та транспортній сфері (51% та 43%). У дніпродзержинців спрацьовують гендерні стереотипи щодо суто жіночих і суто чоловічих сфер діяльності.

Варіанти відповідей	Кар'єра жінки	Кар'єра чоловіка
Підприємницька діяльність	20,5%	80,5%
Промислова сфера	3%	37,5%
Транспортна сфера	3,5%	43%
Економічна сфера	60%	12,5%
Медична сфера	56,5%	4%
Юридична сфера	16%	51%
Наукова діяльність	9,5%	10,5%
Сфера освіти	52,5%	1%
Культурна сфера	31%	0,5%
Сфера спорту	5,5%	22%
Шоу-бізнес	11,5%	1,5%

Рис. 1 – Результати щодо виробничих сфер жіночої та суто чоловічої кар'єри

Думка респондентів щодо найкращого віку для початку кар'єри у жінок і чоловіків виявилася досить традиційною. Чоловіки, вважають, що потрібно починати будувати кар'єру у віці 26-30 років (53,2%), тоді як для жінок це – 31-35 років (35,3%). Жінки традиційно орієнтовані в першу чергу на створення сім'ї та виховання дітей і відкладають кар'єру на другий план.

Серед найголовніших чинників успішної кар'єри у дніпродзержинці називають вищу освіту – 65%, особисті якості (такі як: інтелектуальні здібності – 56%, комунікабельність – 40%, впевненість у собі – 39,5%); цілеспрямованість – 44% та впливові зв'язки – 46,5%.

Промислове місто як і будь який населений пункт створюють його мешканці, а отже відповідаючи на поставлене на початку статті питання «Яке значення має конкретне місто для вибудовування професійної кар'єри» і «Чи можлива успішна кар'єра у промисловому місті?» можна впевнено підсумувати, що промислове місто, таке як Дніпродзержинськ в якому зосереджені одразу кілька десятків промислових підприємств різних галузей є найбільш сприятливим середовищем для реалізації успішної професійної кар'єри. Однак слід зазначити, що за умов економічної стагнації, застарілого обладнання і, внаслідок цього, значної шкідливості виробництва, мешканці міста не віддають перевагу і не бачать перспектив кар'єри у промисловій сфері. Це означає, що найбільш активні, розумні і талановиті люди Дніпродзержинська, переважно молодь, не бачать свого майбутнього у промисловості міста, не отримують потрібну для цього освіту, а то й взагалі не бажають залишатися у місті. Місто втрачає мешканців, і може перетворитися з потужного промислового на застійне провінційне містечко.

Літератури:

1. Ахиезер, А.С. Методология анализа города как фокуса процесса урбанизации [Текст] / А.С. Ахиезер // Земство. Архив провинциальной истории России. – 1994. – № 2. – С. 34-37.

2. Додух, Е. Работа в Днепродзержинске [Электронный ресурс] / Е. Додух. – Режим доступа: <http://www.topwork.com.ua/front/article/doc/560>
3. Заставецький, Т. Система міських поселень агропромислового регіону в умовах трансформації суспільства [Текст] / Т. Заставецький. – Тернопіль: Ред.-вид. відділ ТНПУ, 2007. – 160 с.
4. Оксамитна С.М. Гендерні аспекти праці та політики у дзеркалі громадської думки [Текст] / С.М. Оксамитна // За матеріалами міжнар. наук. семінару «Жінки в політиці: міжнародний досвід для України», Київ – НаУКМА – 7 жовтня 2005 року: Зб. наук. статей / [За ред. Яни Свердлюк та Світлани Оксамитної]. – К.: Атіка, 2006. – С. 156-174.
5. Перцик, Е.Н. Города мира: география мировой урбанизации [Текст] / Е.Н. Перцик. – М.: Междунар. отношения, 1999. – 384 с.
6. Регіональна економіка: Теорія, методи і практика: Підручник [Текст] / С.І. Ішук, О.В. Гладкий. – К., 2013. – 447 с.
7. Типатов, Н. «Как украинцы строят успешную карьеру»: Результаты социологического опитування [Электронный ресурс] / Н. Типатов. – Режим доступа: <http://www.companion.ua/articles/content?id=207543>

С.А. Покляцький

Інститут географії НАН України (м. Київ)

Феномен «життєвих категорій» на прикладі великих міст України

У науці дедалі більш інтенсивними стають дослідження категорій, що характеризують не просто розміщення, а й життя населення. В свою чергу і саме сучасне суспільство, на відмінну від попередніх часів, усвідомлює важливість аспекту раціоналізації соціального життя, підштовхуючи науковців до нових та неймовірно актуальних напрямів дослідження. У світі з'явилися такі поняття як «якість», «спосіб», «рівень», «умови», «образ» життя, «життєві стандарти», «добробут» життя та ін. Дані категорії не є новими як для пересічного громадянина, так і дослідників, у т.ч. географів.

Проте, від їхньої кількості у жителів просто голова йде обертом, не кажучи вже про їхнє трактування та розуміння. В науковому плані зрозуміло, що межі між цими категоріями дійсно не є чіткими, проте вони не стерті зовсім. Існує лише певна змістовна «рухливість» цих категорій відповідно до мети, завдань конкретного дослідження, рівня його статистичної забезпеченості.

Беручи до уваги те, що ми проживаємо у пострадянському середовищі вирішили провести власні межі між найбільш актуальними для дослідження та простими для сприйняття життєвими категоріями – якість, рівень, спосіб та умови. Не ставлячи під сумнів правильність чи неправильність дефініцій, наданих різними авторами близьким за змістом категоріям «якість», «спосіб», «рівень» ми вважаємо, що основоформуючою (чи базовою) є саме категорія «умови» життя. Зумовлено це тим, що вони не просто географічно специфічні і своєрідні, а значною мірою визначають конкретні і якісно відмінні спосіб, рівень життя населення, є вихідним чи початковим поняттям

для решти категорій, оскільки поза умовами життя такі поняття як рівень, спосіб та якість життя втрачають свій сенс (див. рис. 1).

У даній статті крізь призму основних життєвих категорій (умов, способу, рівня і якості життя) ми зацентруємо увагу на категорії великих міст. Великі міста вибрані не випадково. По-перше, це найбільш чисельна група серед усіх поселень України (на 1.01.2010 в 45 містах з населенням понад 100 тисяч проживало 18 млн. 158 тис. осіб), а по-друге великі міста є основою геопросторового каркасу України, впливають на розвиток регіонів країни, зосереджують значний соціально-економічний, фінансовий, управлінський і людський потенціали.

Оскільки комплексне дослідження тієї чи іншої категорії це дослідження під стать докторської дисертації, тому мова йтиметься лише про одиночинний опосередкований статистичний показник, такий собі узагальнений погляд. «Умови життя» можна показати крізь призму міграцій – населення саме робить вибір де йому краще. «Спосіб життя» може бути репрезентований з позиції географічної науки питомою вагою житлової площі, що обладнана каналізацією. «Рівень життя» однозначно має бути представлений економічним показником, наприклад рівнем середньомісячної зарплати. «Якість життя» може бути представлена рівнем дитячої смертності, як багатосторонню сутність розвитку міста.

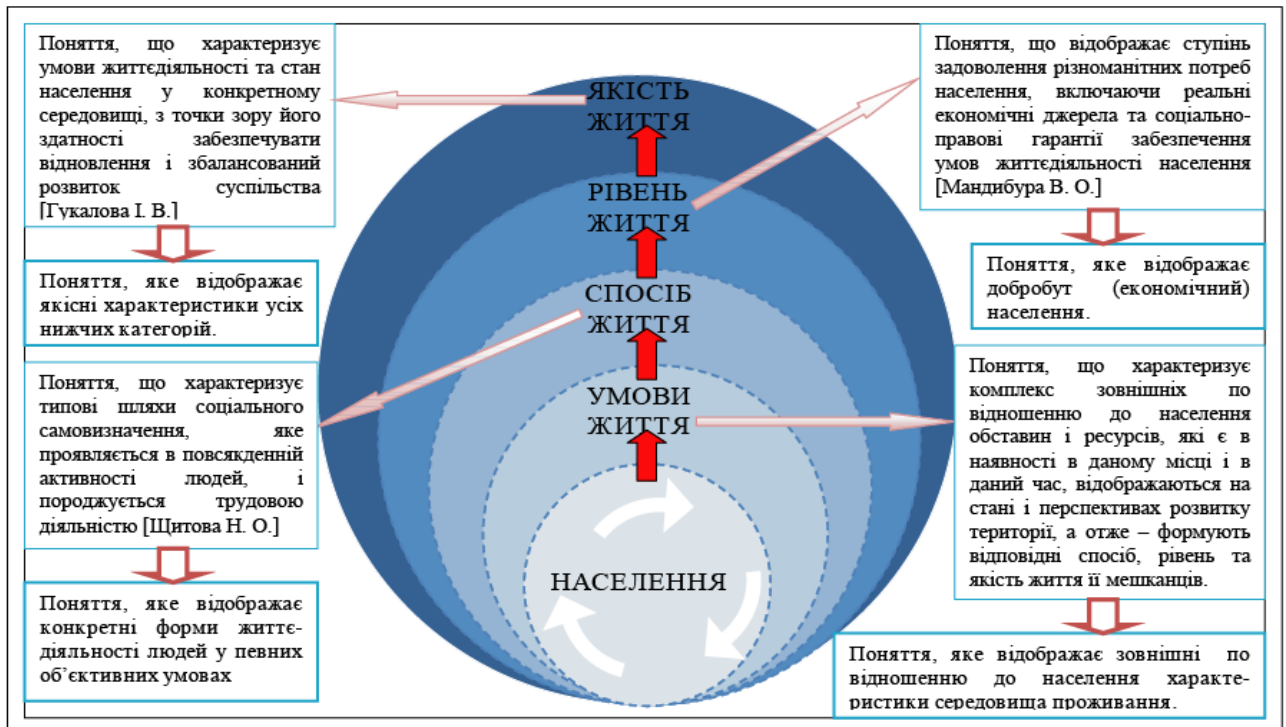

Рис. 1. – Місце категорії «умови життя населення» в ряді близьких категорій.
Джерело: [1-3].

Умови життя. З 1970 до 2010 р. рівень урбанізації зріс від 54,5 % до 68,6%. В першу чергу це спричинено міграційним рухом. Величезна кількість сільського населення (особливо у молодому і середньому віці) знаходиться у пошуках кращої долі та заробітку за межами своєї постійної реєстрації. Така піраміда, як «село – обласний центр – регіональний центр – столиця – закордон» давно є не новиною. У зв'язку із маятниковими міграціями статистично важко казати про якісь офіційні цифри. Водночас, роль великого міста на-вряд чи в когось викликає сумніви.

Розгорнутий аналіз тенденцій міграційних процесів у великих містах України дав змогу виявити значні відмінності між ними (22 з 45 великих міст мали негативні коефіцієнти механічного приросту населення, у 22 міст вони були позитивними і лише в м. Запоріжжя у 2009 р. вибуття мігрантів було таким самим як прибуття). За механічним зростанням населення перші два місця дісталися Кам'янець-Подільському і Чернівцям, а найбільші міграційні втрати характерні для великих міст східних областей (м. Нікополь, Суми, Сєвєродонецьк). Очевидно, що міграційні настанови населення на переселення формуються не тільки привабливістю «далеких» столичних зарплат, але й соціально-економічною, екологічною і соціокультурною ситуацією конкретних регіонів.

Спосіб життя. Спосіб життя розглядається різними науками з різних сторін. З географічної позиції, мова в першу чергу має йти про сільський і міський спосіб життя. У своїх останніх дослідженнях Т. Нефьодова, А. Трейвиш та інші автори праць про особливості російської урбанізації підкреслюють виключне значення великих (більше 100 тис. жителів) міст, кажучи про те, що на цій межі в людності в Росії (а за нашою думкою, і в Україні теж) відбувається якісна зміна способу життя [4]. Іншими словами, саме на рівні великих міст населений пункт майже повністю позбувається своїх сільських рис, що знаходить прояв у характеристиках способу життя населення. З позиції географії подібні твердження можна яскраво підтвердити одним із соціальних показників життя, а саме середньою питомою вагою житлової площі, що обладнана каналізацією (див. рис 2.).

За нашими розрахунками, за показником обладнання міського житла каналізацією в Україні в 2009 р. малі і середні міста знаходяться на помітній відстані від міст з населенням більше 100 тис., маючи подібну картину облаштованості водовідведенням. Що в свою чергу вказує на те, що є суттєва різниця між сільським, урбо-руральним і міським способами життя.

Рівень життя. Дана категорія в першу чергу відображає економічну складову. Ми її репрезентуємо через рівень середньомісячної заробітної плати (див. рис. 3).

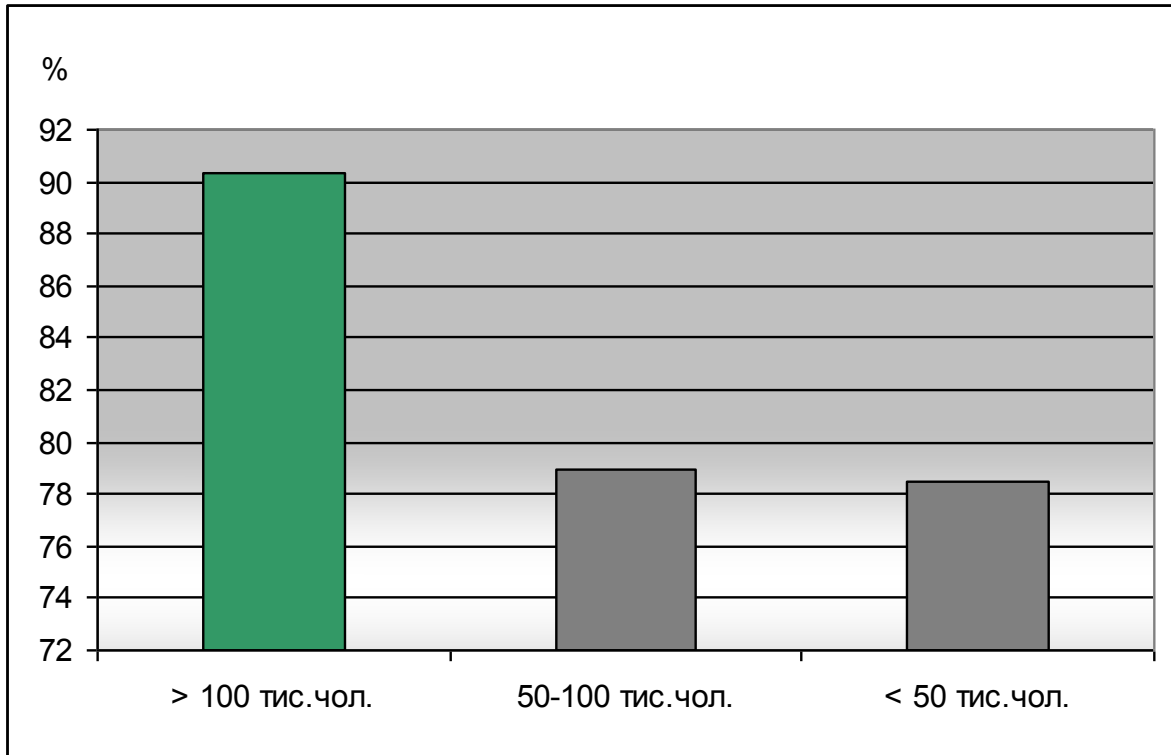

Рис. 2. – Середня питома вага житлової площі, що обладнана каналізацією, в групах міст різної людності в Україні, 2009 р.,%.

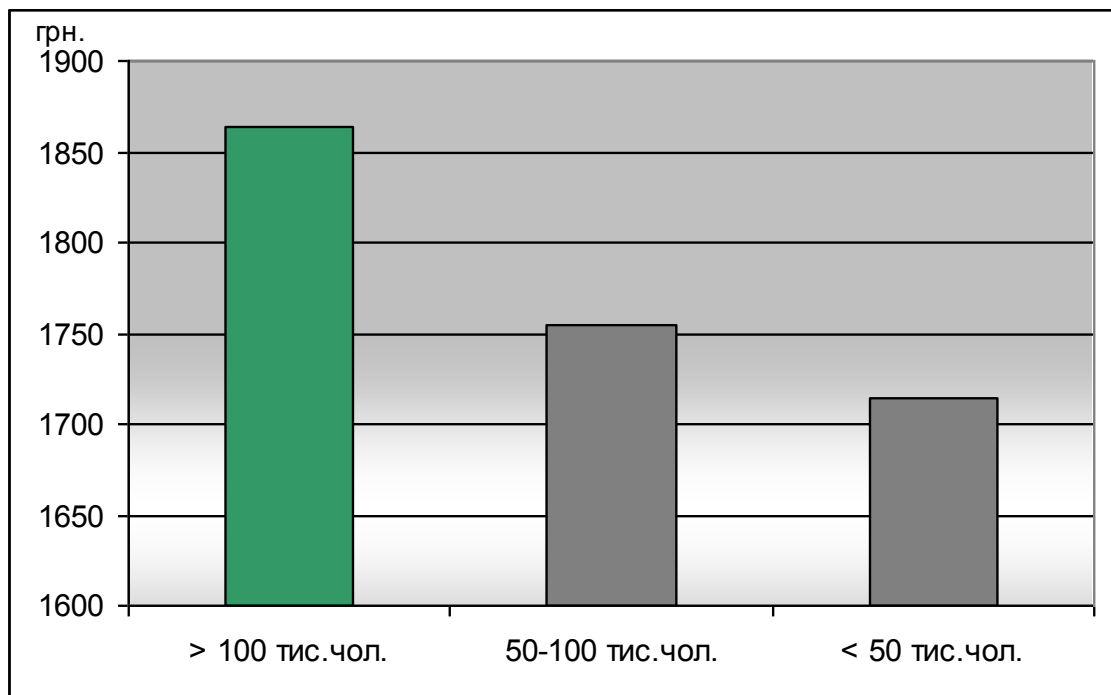

Рис. 3. – Рівень середньомісячної зарплати в групах міст різної людності в Україні, 2009 р.

Наш аналіз окремих показників в розрізі міст України різної людності показав більш високий рівень соціально-економічного благополуччя великих міст, для яких характерними є порівняно більш високі середні зарплати,

більш креативне середовище, кращі можливості працевлаштування тощо. Водночас помітна тенденція більш високого рівня життя в деяких середніх і малих містах, які розташовані в зоні впливу насамперед міст-мільйонників, що підкреслює значимість фактору місцеположення міста, незалежно від його розміру.

Що стосується середніх зарплат у великих містах, то вони в Україні зростають разом зі збільшенням міста (див. рис.4.).

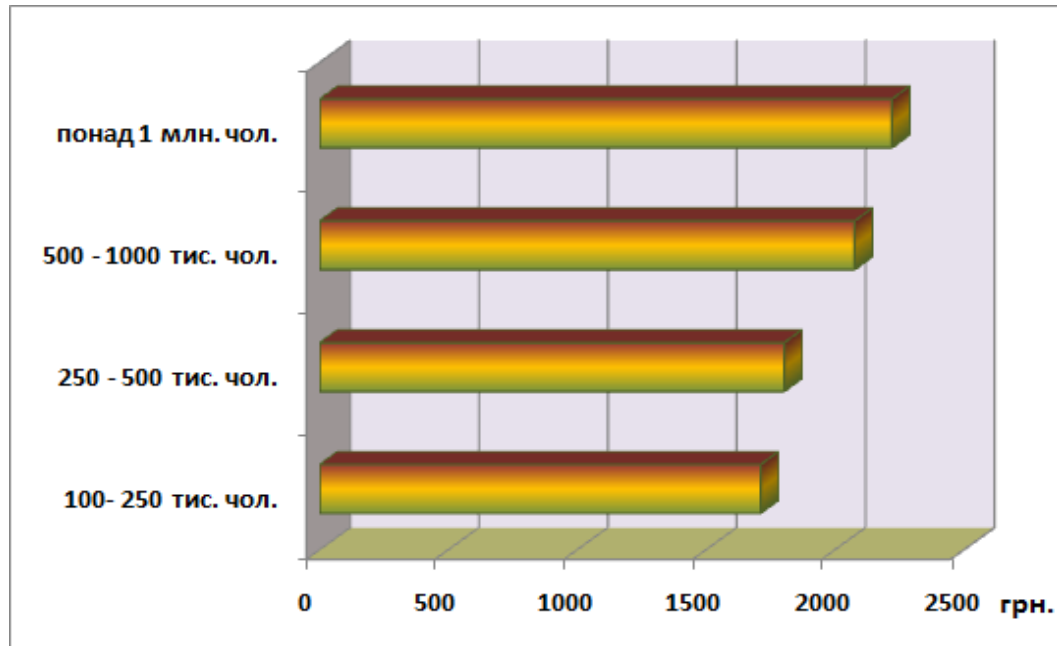

Рис. 4. – Середні зарплати населення за категоріями великих міст, 2009 р. [За даними Державної служби статистики України]

Якість життя. Одним з найбільш інформативних показників стану здоров'я міського населення загалом є рівень дитячої смертності, який найбільш тісно пов'язаний із якістю харчування та медичного обслуговування населення, способом життя і санітарною культурою населення. Відмінності між великими містами України за цим показником становлять близько 3 разів: показник дитячої смертності коливається від 5,46 у Вінниці до 16,2 померлих дітей на 1000 населення в Івано-Франківську (див. рис. 5). Чіткої географічної залежності в зростанні дитячої смертності не виявлено: найбільший рівень зафіксовано, як це не дивно, в західних містах – Івано-Франківську та Хмельницькому. Однак вищими (за середній по великих містах України рівень у 9,3 померлих на 1000 населення) значеннями дитячої смертності характеризуються переважно східні промислові міста. В цілому виявлено, що чим більшим є місто, тим меншою є дитяча смертність, що чітко пов'язано з кращим медичним і більш кваліфікованим обслуговуванням населення.

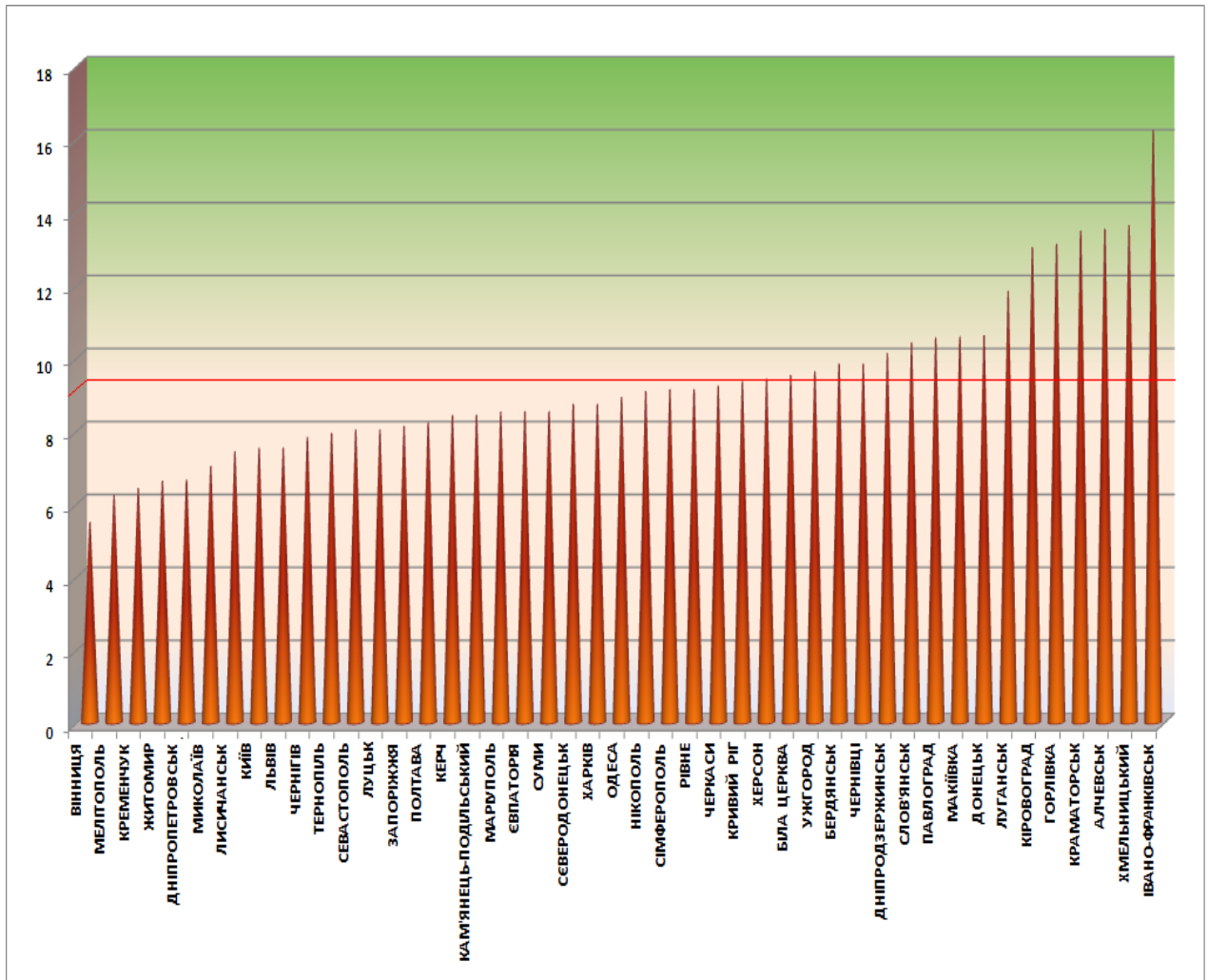

Рис.5. – Рівень дитячої смертності у великих містах, 2009 р. (померло дітей віком до 1 року на 1000 населення) [За даними Обласних центрів медичної статистики МОЗ України]

Таким чином, в Україні вже є роботи по «життєвим категоріям», проте здебільшого вони торкаються всієї території країни або ж регіонального розрізу. Наразі актуальнішим для нас здається укрупнення об'єкту дослідження – від районів областей, окремих категорій населених пунктів, закінчуючи окремими районами і мікрорайонами міст. Роль великих міст в даних дослідженнях є мегаактуальною, оскільки саме вони є останньою лінією стримування населення від міграцій закордон.

Література:

1. Гукалова, І.В. Якість життя населення України: суспільно-географічна концептуалізація [монографія] [Текст] / І.В. Гукалова; Ін-т географії НАН України. – К.: Друкарня МВС України, 2009. – 347 с.
2. Мандибура, В.О. Рівень життя населення України та проблеми реформування механізмів його регулювання [Текст] / В.О. Мандибура. – К.: Парламентське вид-во, 1998. – 256 с.
3. Щитова, Н.А. География образа жизни: теория и практика регионального исследования [Текст] / Н.А. Щитова. – Ставрополь: Изд-во СГУ, 2005. – 292 с.

4. Нефедова, Т.Г. Динамика и состояние городов в конце XX века. Российские городские системы в зеркале эволюционных теорий урбанизации [Текст] / Т.Г. Нефедова, А.И. Трейвиш // Город и деревня Европейской России: сто лет перемен. – М.: ОГИ, 2001. – С. 171-225.

5. Основні соціально-економічні показники міст за 2009 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.auc.org.ua/sites/default/files/files/Socio_econ_data2009.pdf.

А.Ю. Попова

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

**Антисуїцидальний бар'єр: можливості втілення
в соціальній політиці міста**

Зважаючи на статистичні дані, кількість випадків самогубств в країні поступово зростає. Як повідомляє прес-служби Головного управління статистики Дніпропетровської області, в 2012 році кількість загиблих від суїциду в області майже в 2 рази перевищила кількість людей, загиблих в ДТП [7]. Особливо це стосується кількості самогубств серед молодого покоління, підлітків. Стає очевидною потреба в координованих діях влади щодо врегулювання проблеми суїциду. У межах соціальної політики міста створюються необхідні спеціальні програми для попередження суїцидальних дій. Ці програми спрямовані на підтримку потенційно схильних до суїциду підлітків, встановлення нових контактів та широкого кола спілкування, які є потужним засобом, який заставляє людину жити. В рамках цих програм існують інформаційно-навчальні програми: поширення знань (в школі, в засобах масової інформації) про особливості суїцидальної поведінки, способах «самопомогі» при виникненні саморуйнівних думок, про роботу «телефонів довіри» та інших служб. Психологічні програми передбачають корекційні дії по зміні особистісних установок щодо суїциду, підвищенню рівня психологічної захищеності, формуванню «антисуїцидального бар'єру». У соціальній сфері виконують програми по сприянню зміни соціального статусу та умов життя потенційних самогубців для запобігання формування суїцидальної активності.

Незалежно від програм соціальної політики антисуїцидальними факторами також виступають: тісні емоційні зв'язки з батьками (сім'єю) і друзями, атмосфера благополуччя в родині і любов до життя, небажання заповдіяти біль рідним і близьким, наявність різних джерел отримання позитивних вражень, почуття обов'язку і відповідальності, наявність планів на майбутнє, мета в житті. Досить вагомим антисуїцидальним фактором виступає віра в Бога. Декого стримує страх перед фізичними стражданнями, а також боязнь стати інвалідом у разі невдалої спроби.

На сьогодні існує Міжнародна асоціація щодо запобігання самогубств, за рекомендацією якої у багатьох містах світу і нашої країни були створені служби попередження самогубств. Це нова форма організації медичної та соціально-психологічної допомоги людям, які потребують кваліфіковану по-

раду чи медикаментозне лікування. Служби орієнтовані на широкі кола населення і, в першу чергу, на осіб, що знаходяться в стані психологічної кризи, людей, схильних до впливу стресогенних чинників і є потенційно суїцидонебезпечними. Одним з головних принципів діяльності таких служб є їх анонімність [4]. Нажаль, подібні організації у Дніпропетровську не працюють, а останній наказ Дніпропетровської обласної державної адміністрації «Про попередження нещасних випадків та суїцидів серед дітей» датується 2010-м роком. Тож, звідси зрозуміло, що дана проблематика не розглядається в межах соціальної політики міста взагалі.

Одним з важливих антисуїцидальних факторів можуть стати естетичні почуття: якщо підліток буде мати реальне уявлення про те, як страшно і бридко виглядають самогубці, це дасть змогу запобігти спробам перервати власне життя. Використовуючи дані з «Короткого довідника самогубці», можна ненав'язливо довести до відома підлітків, що у повішеного вивалюється і стирчить з відкритого рота язик, викочуються очі, відбувається мимовільне сечовиділення, як, втім, і у будь-якого небіжчика. Отже, нічого романтичного і піднесеного в подібній смерті немає.

Нарешті, досить вагомим антисуїцидальним фактором може виступати страх перед фізичними стражданнями, а також боязнь стати інвалідом у разі невдалої спроби. В такому випадку антисуїцидальні фактори грають «затримуючу» дію [7].

Основною ланкою в справі запобігання самогубств є анонімна телефонна служба («телефон довіри»), яка була заснована в 1953 р. у Лондоні. Мета телефонної служби – прагнення запропонувати будь-якій людині, що знаходиться в кризовій ситуації і думає про самогубство, телефонний контакт із співробітником, готовим вислухати його, здатним допомогти абоненту подолати кризову ситуацію, з якою він зіткнувся [5].

На жаль, на сьогодні дієвої програми по запобіганню суїцидам в Україні немає. Самогубства замовчуються, а їх причини не досліджуються, а тому проблема не зникає, а навпаки набуває все більших масштабів. У школах корекційні бесіди на уроках проводяться лише формально, неякісно, або ж не проводяться взагалі. Нашому суспільству притаманне замовчування страшних та неприємних тем смерті і самогубства зокрема. Тому кожен робить вигляд, що цієї проблеми не існує взагалі. Телефони довіри існують, але суспільство не обізнане про їх наявність. Особисто мені не довелося побувати на уроках де розповідалося про самогубство. Населення широко інформується про наявність «телефонів довіри», але самогубства при цьому не згадуються, повідомляється тільки, що вони надають «допомогу в біді, безнадійності і депресії».

Тому залишається надіятися лише на себе, та проводити корекційні бесіди на тему самогубства вдома, в сім'ї. Дорослі повинні усвідомлювати всю важливість розмов з дитиною, пояснювання всіх наслідків такого вчинку. Також потрібно переформатувати умови навчання і виховання на така, що

сприяють повноцінному розвитку особистості дитини за допомогою впливу на основні сфери міжособистісної взаємодії учнів (у першу чергу, сім'ю, навчальну групу – клас і педагогічний колектив) з метою надання психолого-педагогічної та соціальної підтримки в плані запобігання, усунення або обмеження негативних впливів найближчого оточення на особистість дитини; Попередження, рання діагностика та корекція нервово-психічних розладів, психосоматичних захворювань, аномалій психічного і особистісного розвитку учнів. Основна діяльність таких заходів – профілактична. Головна мета даного напрямку полягає в усуненні факторів, що негативно впливають на психіку дитини. Це, в першу чергу, оздоровлення психосоціального середовища розвитку дитини, тобто робота з батьками, педагогами. Крім цього, виявляється різнобічна спеціалізована допомога батькам – в плані корекції вихователських установок, порушень у сімейному спілкуванні: педагогам – щодо проблем професійного, особистісного порядку, попередження психоемоційних перевантажень. Особливо слід виділити програми роботи з так званими «проблемними», тобто соціально неблагополучними сім'ями.

Література:

1. Амбрумова, А.Г. Некоторые ситуационные реакции в суицидологической практике [Текст] / А.Г. Амбрумова // Научные и организационные вопросы суицидологии. – М., 1983. – С. 40-51.
2. Бойко, О.В. Предотвратить суицид [Текст] / О.В. Бойко // Психол. газета. – 2002. – № 7. – С. 32-35.
3. Ишмуратов А. Очерки психологии суицида [Текст] / А. Ишмуратов // Журн. практического психолога. – 1999. – № 9. – С. 104-109.
4. Мягер, В.К. Пограничные нервно-психические расстройства [Текст] / В.К. Мягер // Профилактика суицидов при пограничных состояниях. – М., 1983. – С. 143-146.
5. Погодин, И.А. Социально-психологическая дезадаптация личности и суицид: феноменология, динамика, модели психологической помощи [Текст] / И.А. Погодин. – Мн.: НИО, 1999. – 67 с.
6. Профилактика суицидального поведения [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://komintern.mogilev.edu.by/main.aspx?guid=2831>
7. Статистика: суицид становится бичом Днепропетровщины [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://dndz.tv/article-10056.html> запит від 6.04.2014

Д.В. Прошин

Днепропетровский университет им. А. Нобеля

Терроризм как городской феномен

Терроризм нельзя однозначно назвать эндемичным городской среде, но он, бесспорно, тяготеет к городам и является по преимуществу городским явлением. Террористические кампании могут подпитываться из-за городских стен или даже иметь своим истоком сельскую периферию. Теракты могут периодически осуществляться за пределами городов против сельского населения и сельских властей. Однако именно в городе терроризм находит наи-

большее число приверженцев; именно в городе террористические методы применяются наиболее часто; и именно в городе терроризм максимально полно раскрывает свой деструктивный потенциал. Далее предлагается несколько ракурсов для рассмотрения тех отношений, которые связывают город и терроризм.

С точки зрения экстремистов, стремящихся неожиданными, но систематическими актами насилия деморализовать противника и дестабилизировать политическую ситуацию, город представляет собой оптимальное поле деятельности. В своем хрестоматийном «Кратком пособии для городского партизана» (1969 г.) бразильский коммунист-подпольщик К. Маригелла называет города тем местом, где расположен «гигантский промышленный, финансовый, экономический, политический, культурный, военный и полицейский комплекс, который удерживает власть в стране» [1]. (Здесь неуместно анализировать проблему разграничения терроризма и партизанской войны. Во всяком случае в «пособии» Маригеллы терроризм назван одним из методов «городского партизана».) В городском средоточии экономической и политической силы Маригелла предполагает начать «партизанскую войну», изматывающую противника, заставляющую его распылять свои ресурсы, демонстрирующую неспособность правительственных сил, несмотря на их численное и техническое превосходство, справиться с неуловимыми отрядами «партизан», и, в конечном итоге, вызывающую своим примером всеобщее восстание как в городах, так и на сельской периферии. Однако в большинстве случаев террористическое подполье слишком слабо для того, чтобы развернуть «городскую партизанскую войну» по сценарию, намеченному Маригеллой. (Сам Маригелла через несколько месяцев после написания своего «пособия» попал в засаду и был убит полицейскими, а созданная им подпольная группировка вскоре подверглась полному разгрому.) Тем не менее даже немногочисленной подпольной группе, с достаточной регулярностью совершающей теракты в городе, по силам добиться ощутимых результатов. Густонаселенное городское пространство, пронизанное каналами коммуникации и насыщенное информацией, позволяет террористам уже одним или несколькими ударами вызвать сильный психологический и политический резонанс. Это нашло отражение в циничной «калькуляции», проделанной еще во время масштабной террористической кампании, развернувшейся в Алжире в конце 1950-х – начале 1960-х гг. Сравнивая эффект от нападения на военных в сельской местности с эффектом, производимым терактами против гражданских лиц в городе, один из лидеров алжирских боевиков заявил: «Что предпочтительнее для нашего дела – убить десятерых врагов на дне оврага, когда никто не замечает этого, или одного человека в столице, о чем уже на следующий день сообщит американская пресса?» [2, р. 122].

Более того, кроме экономического и политического потенциала в городах сосредоточен и значительный символический потенциал. Эти три измерения нередко накладываются друг на друга, что позволяет террористам не

только причинять смерть и наносить материальный ущерб, но и одновременно превращать свои насильственные акты в символические послания, адресованные властям или обществу в целом. Террористическая атака 11 сентября 2001 г. на Манхеттене (Всемирный торговый центр) и в Арлингтоне (Пентагон) превзошла все прочие теракты своими смертоносностью и разрушительностью. Но это был также и тщательно срежиссированный удар по символам американской финансовой и военной мощи. Наконец, террористы могут не только использовать уже наличествующие в городе символы и смыслы, но и создавать собственные, определенным образом вписывая свои действия в городское пространство. В 1978 г., после длившегося пятьдесят пять дней кризиса, боевики из итальянской группировки «Красные бригады» убили взятого ими в заложники экс-премьера А. Моро. Тело убитого было найдено в багажнике автомобиля, припаркованного на полпути между расположенными в Риме штаб-квартирами Христианско-демократической и Коммунистической партий. Хотя похитители требовали освобождения в обмен на Моро арестованных вожakov «Красных бригад», Моро был также организатором неприемлемого для ультралевых «исторического компромисса» между христианскими демократами и коммунистами. (Моро являлся одним из лидеров Христианско-демократической партии.) Каждая из двух штаб-квартир в отдельности представляла собой обычный центр партийной бюрократии. Но, связав эти штаб-квартиры, эти две точки городского пространства брошенным между ними автомобилем с телом высокопоставленного заложника, террористы придали развязке «дела Моро» дополнительный политический смысл, словно подводя символическую черту под дальнейшими перспективами межпартийного сотрудничества.

Города предоставляют террористам особые возможности. Однако эффект, производимый городскими терактами, может иметь и крайне негативные последствия для террористов. Ошибки в планировании, ошибки исполнителей, а тем более целенаправленное массовое убийство гражданских лиц, многократно отраженные в зеркале масс-медиа, сосредоточенных в городах, наносят серьезный ущерб репутации террористических групп даже в глазах тех, кто ранее был готов поддержать их. Боевики перуанской группировки «Сендеро луминосо – Сияющий путь», принадлежащей к разряду самых агрессивных террористических организаций в истории, за десять лет с начала 1980-х гг. убили (преимущественно в отдаленных сельских районах страны) тысячи человек. Только во время одной операции в 1983 г. «сендеристами» было убито шестьдесят девять крестьян (включая женщин и детей) [3]. Однако даже эта т. н. «резня в Луканамарке» не имела таких негативных для «Сендеро» последствий, как взрыв бомбы в центре Лимы 16 июля 1992 г., унесший жизни 25 человек (десятки других получили ранения) [4]. По сути, повторяя вышепротитированные слова алжирского боевика о разнице между жертвами в сельской местности и в городе, перуанский политолог М. Лауэр заметил: «Двадцати пяти тысяч погибших в сьерре и в бедняцких поселках

было недостаточно, чтобы люди осознали, что идет война. 24 (sic) погибших в районе Мирафлорес и неослабевающая напряженность [в Лиме] донесли эту мысль с особой силой» [5]. «Сендеристы» рассчитывали дестабилизировать ситуацию в столице, подтолкнуть правительство к непопулярным силовым мерам и дискредитировать его. Однако напряжение, вызванное взрывом 16 июля и последовавшей за ним бомбовой кампанией в Лиме, напротив, консолидировало противников «Сендеро» и даже умеренных перуанцев толкнуло в лагерь сторонников жесткой антитеррористической политики. Показательно, что в рядах самих террористов произошел раскол относительно стратегической оправданности столь мощных ударов в городах.

Терроризм не только влияет на политические настроения горожан, но и заметно меняет повседневный городской уклад. Следami его присутствия могут быть колоссальные руины, подобные «нулевой отметке» на месте Всемирного торгового центра, или такие масштабные системы безопасности, как «стальное кольцо», в конце 1980-х – начале 1990-х гг. созданное вокруг лондонского Сити для предотвращения атак ирландских террористов. Одновременно это присутствие проявляется и в многочисленных рутинных штрихах: в металлодетекторах и камерах видеонаблюдения, в проверках при входе в дискотеки; в плакатах, объявляющих о розыске террористов. (Парадоксальным образом, террористы, провозглашающие себя борцами с репрессивной системой, своими действиями нередко дают прямой повод для усиления этой системы.)

Заметим между прочим, что полицейские плакаты, граффити, прославляющие боевиков, и прочие детали особого «антуража» способны со временем стать своеобразными «культурными объектами», привлекающим внимание коллекционеров и фотографов, придающим городской среде особый колорит. (Плакаты, в 1970-80-х гг. оповещавшие западных немцев о розыске членов «Фракции Красной армии», выставлены на продажу на специализированном сайте, посвященном истории этой террористической группировки [6]. Граффити, которыми изобилуют католические и протестантские районы в Ольстере, посвящены статьи в «Википедии», в том числе и на украинском языке [7]).

Это может выглядеть кощунством в глазах тех, кто пострадал от действий террористов, но следует также отметить, что в некоторых случаях террористические группировки не просто грубо вторгаются в нормальный ход городской жизни, но сами становятся частью городского порядка, присваивая ряд важных социальных функций. К примеру, в Ольстере ирландские сепаратисты и пробританские лоялисты широко практиковали патрулирование (community policing) в подконтрольных им районах с целью предотвращения уголовных преступлений. В этой плоскости тесно переплетаются попытки террористов укрепить позиции в «своих» этнотерриториальных общинах, финансовые интересы террористических группировок, их «легальный» и нелегальный бизнес [8; 9]. Так, одна и та же террористическая группировка

может пресекать в «своем» районе деятельность пришлых наркоторговцев, расчищая поле для самой себя. Она может обеспечивать покровительство мелкому бизнесу, взимая за это определенную плату и прикрывая свою чисто рэкетирскую практику словами о «революционном налоге» и пр.

Как видим, терроризм связан с городом сложной сетью отношений – политических, социально-экономических, информационных, смысловых. Эти отношения настолько тесны, что феномен терроризма нельзя понять до конца, не принимая во внимание его «городское измерение»; равно как нельзя противодействовать терроризму, не учитывая тех каналов воздействия, преимуществ и ограничений, которые создает для него городская среда.

Література:

1. Marighella, C. Minimanual of the Urban Guerrilla [Electronic resource] / C. Marighella. – Regime to access: <http://www.marxists.org/archive/marighella-carlos/1969/06/minimanual-urban-guerrilla/index.htm>
2. Burleigh, M. Blood and Rage: A Cultural History of Terrorism [Text] / M. Burleigh. – N.Y.: HarperCollins Publishers, 2009. – 577 p.
3. Throssell, L. Peru: The killings of Lucanamarca [Electronic resource] / L. Throssell. – Regime to access: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/americas/6050442.stm>
4. Cabitza, M. Peru's Shining Path rebels: Old enemy, new threat [Electronic resource] / M. Cabitza. – Regime to access: <http://www.bbc.co.uk/news/world-latin-america-17188842>
5. The Sendero File [Electronic resource]. – Regime to access: <http://www.fas.org/irp/world/para/docs/sf2.htm>
6. Baader-Meinhof Store [Electronic resource]. – Regime to access: <http://www.mustardayonnaise.com/baadermeinhof/store/store.html>
7. Настінні розписи у Північній Ірландії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://uk.wikipedia.org/wiki/Настінні розписи у Північній Ірландії](http://uk.wikipedia.org/wiki/Настінні_розписи_у_Північній_Ірландії)
8. Silke, A. Drink, Drugs, and Rock'n'Roll: Financing Loyalist Terrorism in Northern Ireland – Part Two [Text] / Andrew Silke // Studies in Conflict and Terrorism. – 2000. – Vol. 23, № 2. – P. 107-127.
9. Silke, A. Ragged justice: Loyalist vigilantism in Northern Ireland [Text] / Andrew Silke // Terrorism and Political Violence. – 1999. – Vol. 11, № 3. – P. 1-31.

І.О. Радіонова

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди
Сучасне місто: виклики та ризики переходу до креативної економіки

У якості орієнтиру останньої економічної революції постає креативна економіка. Теорія Р. Флоріди є спробою осмислити сучасне місто у її ландшафтах.

Р. Флоріда дійшов висновку, що задля сталого розвитку міста необхідні, як він їх називає, «3 Т», а саме: технологія, талант, толерантність [2, с. 249-266]. Не зменшуючи важливість технологій, Р. Флоріда підкреслює, що без таланту, який є проявом креативності людини, просування суспільства вперед не можливо. Тож, як засадничу умову успіху міста Р. Флоріда пропонує розглядати концентрацію у місті представників креативно-

го класу. Однак необхідною умовою прояву креативності є толерантність та відкритість. Відкритість до всіх людей, не зважаючи на їх гендерну, расову, національну приналежність, сексуальну орієнтацію та навіть відверту схибленість на їх ідеях, вже не є приватним питанням, а повинна бути визнана як економічна необхідність [3].

У довготривалій перспективі саме інновації постають як джерело вітальності для сучасного міста. Однак й ретроспективний екскурс засвідчує, що ті міста, де мала місто мобілізація креативності, були особливо успішними. Отже оскільки основним носієм інновацій за сучасних умов є географічно мобільний креативний клас, місто стикається з вимогою «спокусити» його. На думку Р. Флоріди трансформація стратегій розвитку успішних міст йшла від створення привабливого бізнес клімату до створення привабливого людського клімату. Отже міста як такі структурно перетворилися на основні корпорації, основний бізнес сучасності.

Евристичний потенціал та практичне значення теорії трансформації Р. Флоріди посилюються тим, що він не уникає аналізу напружень та ризиків, які виникають у сучасних суспільствах у зв'язку зі значенням для них креативності. Так, він звертає особливу увагу на вибудовування нових глобальних ієрархій та зростаючу нерівність всередині самих суспільств.

Представники креативного класу не мають монополії на креативність, але вплив та значення цього класу призводять до нової сегментації ринку праці та усього суспільства, диспропорцій розвитку окремих міст. Виникають нові межі завдяки відмінностям у цінностях, відношеннях та сподіваннях креативного класу та інших класів у суспільстві. Принципово важливим є, на наш погляд, застереження Р. Флоріди щодо розколу всередині сучасних суспільств на два або три типи економік, культур та спільнот, які відрізняються своїм рівнем освіти, професіями та географічною визначеністю – вибором міст проживання [1, с. 10]. Причому відмінності між ними з часом тільки поглиблюються, утворюючи нові ризики, зони уразливості та нестабільності. Прекарність постає як характерна риса сучасного життя.

Представники креативного класу отримують значно більшу заробітну плату та задоволення від роботи ніж представники інших класів. Креативний клас у США на початку нового тисячоліття за підрахунками Р. Флоріди складав одну третину працюючих [2]. В той же час специфіка стилю життя цього класу потребує розгалуженої обслуговуючої інфраструктури. Отже цей розрив потребує скорочення. Р. Флоріда не позбавляє представників робітничого класу та сфери обслуговування права на прояв креативності. Однак його пропозиції щодо імплементації програм по розвитку креативності безробітних і тих, хто отримує низьку заробітну плату, замість соціальних програм їх підтримки та створення для них робочих міст уявляється значним спрощенням [2, с.10].

Нова ієрархія міст виникає за умов глобалізації. Адже креативна економіка це економіка глобальна. Деякі міста можуть бути визначені як

постнаціональні. Прикладом такого міста є Лондон. Це місто за рівнем заможності, розмаїття, відкритості та розкнутості значно відрізняється від усієї країни. Лондон постраждав від економічної кризи значно менше ніж країна загалом та вийшов з неї раніше. Однак одне з найпривабливіших для креативного класу міст є також одним з найбільш популярних для проживання заможних людей усього світу. Отже перш за все ріст цін на житло у Лондоні може позбавити його статусу креативної столиці [4].

Р. Флоріда підкреслює, що креативність це флюїд, який здатний дуже швидко випаровуватись. Тож її необхідно постійно культивувати. Р. Флоріда підкреслює, що на зростання креативності впливають інвестиції в розвиток освіти, науки та культури. Однак, на наш погляд, очевидною рисою теорії Р. Флоріди є спроба визначення не стратегії та тактики культивування креативності як такої, а перш за все стратегії та тактики концентрації наявних креативних ресурсів в конкретних містах та країнах.

На жаль, в умовах переходу до креативної економіки міста України поки що виступають переважно донорами креативності. Загострення глобальної конкуренції за креативність актуалізує для міст України визначення їх відповіді на виникаючі виклики та ризики. Успішними можуть бути лише міста комфортні та естетично привабливі, багатовимірні, толерантні та відкриті, ті, що надають можливість людям утворювати та підтримувати соціальні зв'язки.

Література:

1. Florida, R. The Great Resert: Haw the Post-Crash Economy Will Change the Way We Live and Work [Text] / Richard Florida. – N.Y.: Harper Business, 2011. – 240 p.
2. Florida, R. The rise of the creative class [Text] / Richard Florida. – N.Y.: Basic Books, 2004. – 434 p.
3. Florida, R. The rise of the creative class. Revisited [Text] / Richard Florida. – N.Y.: Basic Books, 2012. – 484 p.
4. Proud, A. Cool' London is dead, and the rich kids are to blame [Text] / Alex Proud // The Telegraph. – 2014. – 09 April.

А.Ф. Руденко

Донецький національний університет

Партійна організація як форма політичної активності міського населення в Україні

Політичні партії є важливим елементом громадянського суспільства, особлива роль яких полягає у реалізації свободи політичної діяльності громадян держави, здійснення їх права на участь в управлінні державними справами.

Політичні партії в Україні, згідно Закону України «Про політичні партії» [2], створюються і діють тільки із всеукраїнським статусом (ст. 3) прихильниками певної загальнонаціональної програми суспільного розвитку (ст. 2).

Однак, політичні організації виникають також як продукт громадської ініціативи на місцях, що мають на меті вирішувати конкретні проблеми міста, захищати інтереси місцевої громади, та не претендують на всеукраїнський масштаб політичної діяльності.

Мета – визначити специфіку партійних організацій як форми політичної активності міського населення в Україні.

Політичні організації покликані виконувати роль посередника у суспільстві. Вони борються із виявами політичної апатії громадян, прагнуть перебороти політичне неучтвo значного загалу населення, формують політичну культуру громадян, визначають і формують систему цінностей, що відбиває волю безлічі соціальних структур, з яких складається населення країни [3, с. 18].

Станом на 1 квітня 2014 року в Україні зареєстровано 201 політичну партію [1]. Але пересічний громадянин може назвати десь десяток відомих йому назв політичних сил. Серед причин – те, що нерідко на практиці, деякі політичні партії активні лише в межах певного регіону, місту.

В Україні, згідно з даними Державної реєстраційної служби, політичні партії зареєстровані у 18 містах України та 2 селищах міського типу. Для більшості політичних сил центром є Київ (167). 24 партійні організації утворилися в обласних центрах, серед яких лідерами за кількістю зареєстрованих партій є Одеса (7) та Донецьк (5). Вісім політичних партій створилися та діють у невеликих містах кількістю до 150 тисяч осіб (Алчевськ, Берегове, Білгород-Дністровський, Буча, Вишневе, Мелітополь, Слов'янськ).

Політичні партії є породженням і частиною громадянського суспільства [3, с. 18]. Особливістю активності міського населення в Україні в партієбудівництві є їх вузька спрямованість на захист інтересів місцевих громад («КМКС» Партія угорців України (Ужгород), Демократична партія угорців України (Берегове), «Кияни передусім!» (Київ) чи соціальних груп («Українська морська партія» (Одеса), «Діти війни «Народна партія Україна» (Слов'янськ).

Нерідко, політичні партії на місцях трансформуються з активно та успішно діючої громадської організації («Рідне місто» (Житомир), «Самопоміч» (Львів).

У цілому, в Україні не є розвинутим партієбудівництво на місцях. 83% політичних партій зареєстровані у Києві, та більшість не має партійних осередків в містах України. А ті, що мають, діють згідно лінії партії, розглядаючи місцеві проблеми, як засіб, а на мету.

На жаль, за умов сьогодення громадяни України ще не подолали стереотипів, які залишилися від командно-адміністративної системи, а навпаки, прагнуть патерналістського опікування з боку держави, політичних інститутів. Громадянин України повинен бути орієнтований на активну творчу участь в управлінні суспільними і державними справами, в тому числі через участь у політичних партіях. Останні є тим елементом громадянського

суспільства, який може об'єднати приватні інтереси громадян та консолідувати суспільство, адже політичні партії народжуються в надрах громадянського суспільства як рефлекторна «відповідь» громадян, спрямована на задоволення своїх потреб шляхом використання органів державної влади [3, с. 21]. Можливо, реформа децентралізації влади в Україні буде сприяти активізації боротьби за владу та контроль за нею знизу.

За умови заволодіння державною владою політична партія може об'єднати приватні інтереси громадян, соціальних верств, зацікавлених групу загальний політичний інтерес, та спрямувати свою діяльність на вирішення дійсно важливих проблем для громади. Вони є найважливішою передумовою формування органів державної влади і певною мірою забезпечують прозорість як формування органів місцевого самоврядування, так і їх функціонування.

Література:

1. Політичні партії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.drsu.gov.ua/party>
2. Про політичні партії: Закон України від 5.04.2001 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2365-14>.
3. Мануйлов, Є.М. Право громадян на свободу об'єднання в політичні партії: філософський аналіз [Текст] / Є.М. Мануйлов, М.В. Толочко // Вісник Нац. ун-ту «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого». – 2013. – № 5 (19). – С. 15-23.

В.С. Сергєєв

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

Міські мережі в системі управління містом

Сьогодні ефективне управління містом неможна уявити без функціонування розвинених міських мереж, які є глибоко укоріненим у сучасній соціальній реальності, оскільки компонентами міських мереж стають актори, які вже належать до певних стратифікаційних груп та горизонтально побудованих соціальних спільнот. Випадки, коли до міських мереж залучаються окремі спільноти на умовах «колективного» членства є властивими умовам тоталітарних, авторитарних та квазіавторитарних перехідних режимів, повинні розглядатися як випадки використання соціальних мереж з метою впливу на ухвалення міських рішень.

Соціальне середовище міської політики виразно формує багатовимірний контекст соціальних впливів на суто політичну логіку мережних структур. Етнічні, релігійні, виробничі, економічні, психологічні, культурні зв'язки акторів міських мереж створюють широку сферу обумовленості діяльності міських мереж, які чинять вплив як на ухвалення рішень, так і на забезпечення зворотного зв'язку між мережною структурою міста та його громадою.

Міські мережі є сучасною формою взаємодії громадянського суспільства і органів міської влади. Це магістральний шлях розвитку соціальної інже-

нерії на рівні сучасного міста. Міські мережі є одним із провідних соціальних способів організації комунікативних дій міської громади і влади. Міські мережі є генератором ідей, виробником альтернатив і прогнозів, презентантом висновків, модератором публічної комунікації, проектантом конкретних управлінських рішень і врешті-решт лобістом суспільних інтересів, що виражаються публічно. Міські мережі можуть ефективно функціонувати тільки в умовах публічної організації владних відносин, яка є сферою взаємодії таких чинників, як: організовані інтереси; виборні лідери, які намагаються реалізувати свої погляди; публічно виражені настрої громадської думки.

Феномен міських мереж достатньо ґрунтовно досліджувалися у працях Т. Бьорзел, Дж. Вайта, Х. Воллмана, М. Кека, В. Кікерта, Д. Марча, В. Райніке, Р. Родеса, Д. Стоун, Р. Струїка, П. Хааса, П. Хелла та ін. зарубіжних авторів, а також у вітчизняному науковому дискурсі, що знайшло відображення у працях С. Дацюка, Є. Кліцунової, А. Макаричева, Л. Сморгунова та ін.

На Заході проблематика міських мереж була актуалізована наприкінці 1980х років. П. Чаттертон і С. Стайл показали, що поширення локальних політичних мереж стійкого розвитку дало змогу подолати такі проблеми, як забруднення і деградація навколишнього середовища, безробіття та недостатність демократичної політичної участі [5, р. 449]. Більше того, різні форми і конференції, дискусійні заходи щодо перспектив стійкого розвитку серед законодавчих асамблей та мерів, дали змогу створити потенціал для поновлення діалогу та обміну ідеями. Приклад міста Ньюкасл показує, що завдяки маргіналізації локальної спільноти у політичному і соціальному житті на загальнонаціональному рівні є значною перешкодою для побудови мереж. Разом з тим, політична культура лібералізму та усвідомлення економічних пріоритетів розвитку регіону стали основою широкої співпраці різнорідних акторів. Встановлення локальних (міських) мереж із розповсюдження ідей стійкого розвитку сприяли введенню цієї політики до порядку денного життя локальної спільноти (міської громади).

Тенденції посилення локальної проблематики на загальноєвропейський політичний процес відмічені також Джеком Бейерсом, який показав, що загальноєвропейські політичні мережі залучені до вирішення певних місцевих проблем. Він також обґрунтував, що мережні структури мають тенденцію до бюрократизації і, що той тип інтересів, який представляється цими асоціаціями, загальний чи специфічний, впливає на пошук доступу до відстоювань цього інтересу на рівні всього Європейського Союзу (див.: [4]).

Європейський Союз впливає на внутрішню політику у такий спосіб, що асоціації, які представляють місцеві інтереси можуть бути інтегровані до процесів вироблення політики на рівні Європи в цілому. Однак європеїзація національних асоціацій з просування певної політики та фінансування програм може бути стимульована або обмежена в залежності від того, наскільки ці проблеми є цікавими для внутрішніх або місцевих політичних мереж і яким чином вони представляють ці мережі.

Доступ до європейського рівня місцевим політичним мережам забезпечується через передачу або обмін політично релевантної інформації через формальні та неформальні мережі акторів системи державного управління. Дж. Бейерс вважає, що асоціації місцевих та національних політичних мереж можуть робити спроби отримати доступ через різних публічних акторів, таких як політичні партії, державні службовці або приватні інституції (фонди, асоціації тощо). Наприклад, метою діяльності мереж може стати Рада Міністрів Європейської комісії або Європейський парламент.

Завдяки багаторівневій структурі європейської політики мережні асоціації місцевих інтересів можуть поширювати або концентрувати свої зусилля на різних рівнях в середині своєї країни та на загальноєвропейському рівні. Асоціації місцевих інтересів можуть бути характеризовані, з одного боку, згідно зі способом, на основі якого вони шукають доступ до публічних акторів, з іншого боку – на основі результату діяльності (досягнення цілей), як ефективно вони намагаються здобути цей доступ.

Тим не менш, важливо підкреслити, що здобуття доступу до загальноєвропейського рівня прийняття рішень, до ресурсів і можливостей вироблення політики не гарантує впливу на безпосередні наслідки впровадженої політики. Тому доступ має розглядатися як необхідна, але не абсолютна і не єдина умова впливу. Крім того, слід зазначити, що розвиток стратегій політичних мереж є лише спробою досягти впливу. Асоціації місцевих інтересів або інтересів окремих країн, використовуючи більш високий рівень доступу до вироблення політики, можуть отримати перевагу в ексклюзивній інформації над іншими акторами, які можуть бути використані в посиленні їх позицій у процесі вироблення і впровадження політики.

Згідно з дослідженням Дж. Беєрса, внутрішні мережі, які перебувають у країнах-членів Європейського Союзу, мають найбільшу кількість контактів між групами інтересів в середині країни та внутрішніми інтересами. Як на національному рівні, всередині країни, так і на місцевому рівні асоціації загальних специфічних інтересів ініціюють створення багатьох мереж. Але лише невелика група намагається впливати на наслідки політики своїми власними силами. Загальним правилом діяльності щодо відстоювання інтересів на рівні окремої країни є те, що індивідуальні актори діють колективно всередині внутрішніх мереж у союзі та коаліції. Навпаки, окремі внутрішні актори діють для того, щоб вплинути на формування політики на європейському рівні, оскільки вони першими шукають доступ спочатку до національного уряду.

Окремим напрямом діяльності політичних мереж є рівень місцевого самоврядування, на якому відбувається демонстрація громадянського потенціалу локальних спільнот (міської громади) та більш наочно реалізується принцип делегування владних повноважень груп інститутам влади. Міська громада як така може розглядатися у якості групи інтересів по відношенню до центральної влади. На думку Ф.М. Бородкіна, відносини всередині самов-

рядної громади є полем вияву ціннісної мотивації політичних за своєю сутністю політичних мереж. «Владою у місцевих справах, що безпосередньо не торкається інтересів інших спільнот, від природи наділені громадяни місцевої спільноти; окремі індивіди, вступивши у договір один з одним можуть уступити, передати, делегувати частину своєї влади якому-небудь одному громадянину, групі громадян або певній організації; спільнота та кожний окремий громадянин повинні розуміти, що таке відповідальність і переймати її на себе», – стверджують Ф.М. Бородкін і Н.М. Коряк [1, с. 113]. Більше того, тривала практика участі асоціацій всередині громад місцевого рівня у вирішенні міських проблем веде до появи нових ціннісних компонентів у масовій політичній свідомості громадян.

Специфіка пострадянських політичних мереж проявляється на рівні місцевого самоврядування, в контексті неопублічного та непрозорого прийняття рішень із розподілу комунальної власності та земельних ресурсів. Офіційна ієрархія (місцева вертикаль влади) нерідко виступає прикриттям для тіньового балансу сил між основними груповими гравцями на місцевому рівні. Управлінський потенціал тіньових політичних мереж залежить від таких параметрів як: обсяг наявної власності чи капіталу, рівень активності міської громади (чи може вона виступати як незалежний та впливовий гравець на полі прийняття рішень), рівень зацікавленості у міських справах центральних та регіональних органів державної влади.

Саме паралельна легальна і тіньова практика прийняття управлінських рішень на місцевому рівні (переважно у великих містах) дає можливість розвитку особливого різновиду політичних мереж, які можна кваліфікувати як *неформальні* або *тіньові*. Формування таких політичних мереж викликано не опозицією до влади чи державного апарату, а в більшості випадків – намаганнями здобути конкурентну перевагу для розвитку бізнесу [3, с. 39-40].

Полем діяльності міських мереж стає розподіл бюджетних коштів, оптимізація оподаткування, легалізація бізнесу з найменшими витратами. Критерієм належності таких структур до політичних мереж є їх безумовний вплив на рішення, які стосуються всього суспільства, громади та спільноти, владна обумовленість їх інтересів (тобто пряма залежність реалізації потреб та прагнень від можливості застосування владного ресурсу), горизонтальна структурна будова, яка включає відносно рівноправні суб'єкти, що перебувають у відносинах взаємозалежності, а не ієрархії.

Тут «вузлами»-акторами політичних мереж виступають групи інтересів, які на міському рівні можуть бути представлені й однією особою. Відмінність впливу політичних мереж у суспільстві перехідного типу на управлінський процес від групової політичної активності полягає в тому, що вузли-суб'єкти мають різний, інколи не співрозмірний статус як стосовно їх місця та ролі в апараті управління, так і відносно рівня потреб, які необхідно задовольняти, а також регулярності функціональної взаємодії (див.: [2]).

За таких умов цілісність та стійкість міських мереж залежить від мож-

ливостей суб'єктів-компонентів даних структур забезпечувати високий рівень взаємовигідної співпраці. Значимим чинником є також стабільність нормативних та процесуальних вимог, у яких працює місцева мережа, оскільки управлінські нововведення спричиняють збільшення кількості гравців усередині мережі та переформатування відносин між ними. У цьому плані міські політичні мережі сутнісно відрізняються від груп інтересів та груп тиску, оскільки останні нерідко виступають конкурентами у впливі на владні інститути, їх активність нерідко є спорадичною, склад та інтереси учасників постійно змінюється. Групи інтересів (лобі, групи тиску) виступають зовнішніми стосовно управлінського середовища акторами, які намагаються вирішити свої проблеми шляхом прямого або опосередкованого впливу на процес прийняття рішень, тоді як міські мережі – навпаки перебувають у середині управлінської структури, виступають її базовими компонентами.

Таким чином, групи інтересів, утворені за регіональною та галузевою ознаками, досить швидко опанували нову логіку взаємодії з державними структурами з метою забезпечення функціонування своїх економічних активів. З часів здобуття незалежності України тіньові схеми прийняття владних рішень, які мають загальнонаціональне значення, стали основою трансформації економічної системи та правової систем. Компонентами, «вузлами» нової системи владних відносин на початковому етапі стали керівні групи економічних структур, які перебрали на себе контроль над основними секторами народного господарства, що протягом кількох років утворили регіональні угруповання на кадровій основі колишнього партійно-господарського активу.

Література:

1. Бородкин Ф.М. Внимание: конфликт! [Текст] / Ф.М. Бородкин, Н.М. Коряк. – Новосибирск: «Знание», Сибирское отделение, 1989. – 189 с.
2. Василенко И.А. Административно-государственное управление в странах Запада: США, Великобритания, Франция, Германия [Текст] / И.А. Василенко; изд. 2-е, перераб. и доп. – М.: Логос, 2000. – 150 с.
3. Гогвуд Б. Анализ политики для реального світу [Текст] / Б. Гогвуд, Л. Ган; пер. з англ. А. Олійник. – К.: Вид-во ім. Соломії Павличко «Основи», 2004. – 396 с.
4. Beyers J. Gaining and seeking access: The European adaptation of domestic interest associations [Text] / J. Beyers // European Journal of Political Research. – 2002. – Vol. 41. – P. 585-612.
5. Chatterton P. Putting Sustainable Development into Practice? The role of local policy partnership networks [Text] / P. Chatterton, S. Style // Local Environment. – 2001. – Vol. 6, № 4. – P. 439-452.

К.О. Складенко

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

**Місто як простір повсякденності:
ракурси методологічної концептуалізації**

У соціологічних дослідженнях вивчення локального часто переплітається з аналізом повсякденного. Сучасне відчуття міської повсякденності багато в чому пов'язане із зміною меж приватного і публічного простору, динамікою глобального і локального, виникненням нових форм політичної участі, діяльністю міських соціальних рухів, «поворотом до мобільностей» (Дж. Уррі). Б. Вальденфельс, обговорюючи різні типи розуміння повсякденності, характеризує місто як «місце обміну і обмін думками» [2, с. 48-49]. Життя різних міст лягає в основу концептуалізації повсякденності. Іншими словами, місто часто об'єднує в собі об'єкт і місце проведення дослідження. Як справедливо відмічає російська дослідниця Є. Трубіна, «місто - це головний простір, де відбуваються соціальні зміни, і ключове місце, в якому створюється соціальна теорія» [5, с. 15]. В той же час місто стає полем пізнання для кожного свого жителя. Соціологи О. Запорожець і Є. Лаврінець поняття «міське» визначають тактикою перебування дослідника в місті: приміряючи на себе роль місцевого жителя або туриста, фланера або класичного дослідника, суб'єкт аналізу в своєму зіткненні з містом вибирає певну оптику його розгляду і вибудовує свої стосунки з ним [4].

У цілому дослідження міської повсякденності можна умовно розділити на дві наступні групи: вивчення репрезентацій простору і, відповідно, аналіз міста як простору репрезентацій, зокрема репрезентацій практик повсякденності. Термін «репрезентація простору» був введений А. Лефевром, коли він, роздумуючи про вплив капіталізму на ритми повсякденності, виділив три види простору: просторові практики; репрезентація простору і простори репрезентації [6, с. 54].

Вивчення міської повсякденності включає інтерпретації візуальних репрезентацій (кінематограф, фотографія, архітектура, ментальні карти жителя і т. д.); розгляд міського уряду (теорії міських режимів, міського менеджизма і т. д.); аналіз міської хореографії, що включає правила і обмеження перебування в міських місцях, організацію міських просторів як прояв певного порядку, тілесне освоєння і інтерпретація міста, що змінюється. [4, с. 47-48]. Остання складова міської хореографії знаходиться також у фокусі дослідницької оптики авторів, що вивчають політику повсякденності. Поняття «міська хореографія» тісно пов'язане з темою міських ритмів (А. Лефевр, Е. Амін, Н. Трифт). О. Запорожець і Є. Лаврінець, використовуючи методику візуальної антропології, виявляють особливості «міської хореографії» в транзитних «не-місцях» (М. Оже) міського простору [4]. Е. Амін і Н. Трифт в роботі «Міста: переосмислюючи міське» пропонують наступні метафори

вивчення урбанізму повсякденності [1, с. 60-71]: транзитивність / пористість – місто інтерпретується як місце зміщення і імпровізації; мається на увазі просторова і тимчасова відкритість міста; ритми - це координати, по яких мешканці міста упорядковують і оформляють свій досвід міста; відбитки слідів міста – це міське планування, правила архітектурної забудови, транспортні маршрути, мережі комунікацій; практики біополітики - термін сходиться до М. Фуко і має на увазі наявність в міському просторі практик формування тіла, що мають на меті виробництво керованих суб'єктів. Метафори міської повсякденності відбивають існування технологій мікроконтролю влади (М. Фуко): локалізації, ізоляції, дисципліни, прямого і непрямого нормування повсякденності. Відбитки слідів міста, у тому числі комеморація (будівництво музеїв, пам'ятників), є найважливішим елементом державної політики і інструментом будівництва нації (Е. Хобсбаум, Б. Андерсон). Держава здатна варіювати доступ до «місць пам'яті», будучи переконаною, що влада над простором є неодмінною характеристикою сильної влади (П. Бурд'є).

В. Вахштайн, вивчаючи фрейми голосування і міського простору, показує процес транспонування голосування з електорального фрейма у фрейм священнодіяння і фрейм фестивалю, аналізує рефреймінг і виробництво етнічності на виборчій ділянці. Характеризуючи оптичні налаштування дослідників, що займаються теоретизуванням міського середовища, він підкреслює: «Соціолога в місті цікавить, передусім, його соціальна організація, соціальна конструкція різних (публічних і приватних) місць» [3, с. 258]. Виділяючи дві ідеальні соціальні логіки місця (місце-сайт і місце-локал), дослідник інтерпретує зрештою публічне місце як метакомунікативне повідомлення, що інкорпорується в повсякденну практику за допомогою декорацій і реквізиту [3, с. 251]. Фрейм-аналіз може використовуватися для розгляду міських соціальних рухів (Д. Сноу, Р. Бенфорд, О. Здравомислова, Д. Клеман). Інтерпретація міської політики повсякденного життя (У. Бек) припускає обговорення «консьюмерізації політичної поведінки», політичних мобільностей мешканців, вивчення міського управління як процесу управління містом, в яке залучені різноманітні партнерства (М. Гудвін, Дж. Пейнте), міських соціальних рухів, учасники яких реалізують своє «право на місто» (А. Лефевр).

Таким чином, ряд дослідників вважають повсякденність важливою методологічною дослідницькою оптикою, крізь яку слід розглядати та вивчати сучасне місто та процеси урбанізації. Вивчення міста як простору повсякденності, припускаючи використання теоретичних методологічних ракурсів соціології міста, візуальної антропології, політичної соціології, соціології повсякденності, орієнтує аналітичну практику на розкриття значення практик і техніки міської повсякденності, її просторів і предметів.

Література:

1. Амин, Э. Внятность повседневного города [Текст] / Э. Амин, Н. Трифт // Логос. – 2002. – № 3 (34). – С. 56-78.
2. Вальденфельс, Б. Повседневность как плавильный тигль рациональности [Текст] / Б. Вальденфельс // Социологос. – Вып. 1. Общество и сферы смысла. – М.: Прогресс, 1991. – С. 47-50.
3. Вахштайн, В.С. «Практика» versus «фрейм»: альтернативные проекты исследования повседневного мира [Текст] / В.С. Вахштайн // Социол. обозрение. – 2008. – Т. 7, № 1. – С. 249-259.
4. Запорожец, О. Хореография беспокойства в транзитных местах: к вопросу о новом понимании визуальности [Текст] / О. Запорожец, Е. Лавриненц // Визуальная антропология: городские карты памяти. – М., 2009. – С. 38-49.
5. Трубина, Е.Г. Город в теории: опыты осмысления пространства. – М.: Новое лит. обозрение, 2011. – С. 14-20.
6. Филиппов, А.Ф. Социология пространства [Текст] / А.Ф. Филиппов. – СПб.: Владимир Даль, 2008. – 237 с.

Ю.Г. Сорока

Харківській національний університет імені В.Н. Каразіна
**«Пострадянський песимізм» та інші проблеми дослідження
міського оновлення**

Проблематика оновлення міського простору є однією з найактуальніших для сучасної української урбаністики. Поняттям оновлення позначаються такі важливі урбаністичні проблематики, як розвиток та подолання відставання, модернізація інфраструктури, збереження історичної спадщини тощо. З іншого боку, легітимація цінності інновацій, які асоціюються в світі неоліберальних цінностей з успіхом та багатством, наділяють концепт оновлення позитивними конотаціями та сприяють його широкому використанню в різноманітних контекстах. Оновлення стає зрозумілим та привабливим ідеологічно нейтральним та позитивним символом як для національних та локальних адміністрацій, політичних рухів, так і для бізнесу в їх інтервенціях у міському просторі.

Позбавлений самостійного змісту, концепт оновлення не позначає мету змін як напрямку руху: він актуалізує рефлексію щодо попередніх станів змінюваного об'єкту, спираючись на опозицію старого та нового, а з іншого боку – підштовхує діяльність по відстеженню відносної позиції конкуренції в певному полі. Тому використання концепту оновлення в практичній діяльності потребує зовнішніх ціннісних орієнтирів, які легітимуються за допомогою «світових стандартів», «вічних цінностей», «національних традицій», «конкурентних переваг», цінності історичної спадщини, соціальної справедливості тощо. Оновленню міського простору присвячено друге число альманаху «Урбаністичні студії» [1], що видається фондом імені Гайнріха Бьоля в Україні та до рецензування якого я долучилася в минулому

році. Ця робота дозволила мені виокремити деякі важливі для дослідження міста проблеми, про що йдеться далі.

Матеріали альманаху містять низку безперечних тематичних знахідок, які розкривають проблеми оновлення міського простору в Україні та пострадянському просторі та розширюють коло досліджуваних питань. Серед них стаття Є. Сарапіної про малі історичні міста, яка зміщує увагу в бік периферії як територіальної, так і донедавна маргінальній академічній уваги. Це стосується й статті Б. Шумиловича щодо альтернативних міських просторів, а також роботи В. Тимінського щодо пострадянського міста. Загальне сприйняття проблематики формує також розгляд пострадянських кейсів поруч з матеріалами з Іспанії, США, Австралії, Індії, Македонії, Нової Зеландії тощо.

Однак те, що видання відбувається в Україні, спонукає концентрувати увагу на тому, як завдяки йому просувається дослідження проблематики, які теми чи аспекти залишаються без уваги, які можливості ще є невикористаними. Українські реалії концептуалізуються переважно на базі створених по той бік кордону теорій, тобто місцеві дослідники не користуються в повній мірі своєю можливістю самостійної концептуалізації. Це позначається в некритичному, механістичному застосуванні існуючих концептів для розгляду української ситуації, коли відсутність відповідної рефлексії місцевого контексту (ціннісних уявлень, культурних зразків, способів розуміння певних категорій) щодо обмежень такого переносу суттєво знижує значущість результатів дослідження. Так, наприклад, в матеріалі С. Ільченко рефлексія місцевих культурних зразків успіху (в тому числі базованих на православній культурі) додала б конструктивного напрямку аналізу.

Розгляд українських реалій в представлених матеріалах не є вільним від певного «пострадянського песимізму» (наприклад, в роботах Н. Кондель-Пермінової, В. Гука). Такі форми набуває специфічне розчарування дослідників, які не знаходять у вітчизняних реаліях явищ та процесів, що відбуваються в інших країнах чи суспільствах та мають позитивне значення. Особливо сприятливими для таких настроїв стають тематики модернізації інфраструктури, громадського простору, взаємодії суспільства з владою. Культурна відмінність сприймається тут як ознака відсталості, що в поєднанні з егоцентричними владою та бізнесом утворюють нездоланну перешкоду на шляху змін.

Причини такого песимізму пов'язані з об'єктивною ситуацією посткомуністичного капіталізму, що набуває все жорсткіших форм, але також з певним концептуальним дефіцитом. Його ознаками є ототожнення культури та спільноти, території, суспільства та держави, онтологізація влади, її ототожнення з адміністрацією (наприклад, в статтях Б. Шумиловича та Л. Піскунової зі співавторами). З одного боку, обґрунтовується взаємозалежність та пов'язаність суспільства та влади й бізнесу, з іншого – у вирішенні спільних питань їх стосунки продовжують розумітися ієрархічними та односторонніми, актуалізуються патерналістські очікування.

Інший приклад – протиставлення рішення, прийнятого на основі консенсусу, та обов'язкового для виконання закону, написаного експертами. Тобто застосовані в аналізі ситуацій концепти не здатні забезпечити розуміння процесів взаємодії агентів з різними соціальними позиціями. Перспективними в цьому сенсі будуть концепції неолібералізму, мережевого суспільства, дискурсивних влад.

Критична налаштованість матеріалів, що є одним з найважливіших аспектів задуму альманаху, демонструє в представлених матеріалах певну обмеженість: вона виявляється тематичною, а не концептуальною. Так, критична налаштованість має допомагати викриттю прихованих за лозунгами оновлення егоїстичних стратегій капіталу. В інших випадках критичність розуміється як протилежність виправданню, тобто відкрита фіксація неуспіху певних стратегій. Також критика спрямована на ті дії чи тих агентів, які не сприяють реалізації цінності історії, історичного спадку, минушини та їх збереження в міському просторі. Аналогічними ціннісними настановами критики виступають функціональність міського простору, його зручність та доступність для мешканців та ідея консенсусу та справедливості в суспільній взаємодії. Іншими словами, вказані цінності декларуються як беззаперечні та універсальні, що заважає побачити той розподіл соціальних сил, інтересів та капіталів (як політичного та економічного, так і соціального, культурного та символічного), який стоїть за їх реалізацією та відтворенням. Такий погляд, що містить рефлексію основ певного соціального порядку та стає власно критичним, має перспективи розгляду проблем взаємодії суспільства, влади та бізнесу в українському суспільстві, які зараз бачаться так песимістично.

Література:

1. Місто і оновлення. Урбаністичні студії [Текст] / Представництво Фонду ім. Гаїнріха Бьоля в Україні; редкол.: С. Шліпченко, В. Тимінський, А. Макаренко, Л. Малес, І. Тищенко. – К.: ФОП Москаленко О.М., 2013. – 360 с.

Л.М. Сорокіна

Дніпродзержинський державний технічний університет

Вплив театрального мистецтва на соціокультурний розвиток міста та суспільства в цілому

Актуальність вивчення в соціологічній науці проблем духовного відродження пов'язана, насамперед, із кризою моральних цінностей суспільства, яка виражається, зокрема, в критичному збільшенні негативних для суспільства явищ, девіантної, асоціальної, злочинної поведінки. Особливу актуальність дослідження феномену театального дійства та характеристик українського театального глядача надає соціологічне обґрунтування впливу театру на формування системи духовних цінностей, становлення морально-естетичного ідеалу суспільства.

В умовах глобалізації, світовідчуття кожної людини формується в контексті боротьби або взаємодії різних культур. У цій ситуації театр може стати одним з провідних видів мистецтва і «механізмів» культури по складанню нових життєвих форм і стратегій, збереженню культурної цілісності та духовних орієнтирів нації.

Сучасний період трансформацій українського суспільства впливає на всі складові культурної сфери. Саме тому особливо яскраво ці процеси прослідковуються у театральній-художній діяльності, яка вивела на перший план значимість соціальних факторів, обумовивши необхідність перегляду моральних цінностей.

Ще в античні часи Платон і Аристотель запропонували топологію відвідувачів театру. У Новий час Дідро і Гельвецій аналізували ознаки публіки своєї епохи, Гегель відзначав зростаючу диференціацію публіки та напруженість у її відносинах з театром.

Висвітлення питань співвідношення мистецтва і аудиторії, характеристика ситуації художнього споживання і функціонування художніх цінностей у вітчизняній соціології мистецтва знайшли відображення у ряді робіт А. Вахеметси, Ю. Давидова, А. Кукліна, І. Левшіної, Ю. Перова, С. Плотникова А. Рубінштейна [1].

Наріжною проблемою, яка висвітлює динаміку змін, що відбуваються у соціокультурному статусі театального життя, науковці вважають взаємозв'язок «театр-публіка-місто» (М. Хренов [2]). Вона дозволяє змодельовувати характерні риси театальної діяльності та прослідкувати її історичну еволюцію в контексті світоглядних та політично-ідеологічних домінант часу, розглянути процеси формування глядацької аудиторії з точки зору тих соціально-культурних показників, котрі визначають потреби суб'єктів, що створюють «соціально-театральну-художню реальність». У цьому ракурсі аналізується і зміст досліджень, які представляють українську наукову школу вивчення соціокультурних функцій театру, починаючи з І. Франка, М. Садовського тощо, а потім вона дістала подальший розвиток у працях сучасних дослідників, зокрема, І. Зязюна, О. Семашка, І. Безгіна, Н. Корнієнко, С. Паламарчука, Ю. Станішевського.

Звертали увагу в своїх працях на систему «театр – глядач» такі вчені, як: П. Блау, М. Вебер, І. Гофман, Г. Зімел, А. Зільберман, Л. фон Візе, Х. Фюген [3].

Не дивлячись на певну кількість науковців, чия сфера наукової діяльності співпадає з вивченням театального глядача та його смаків, сьогодні дана проблематика в соціології досліджена не в повному обсязі, а тому є актуальною і потребує вивчення.

Мета нашого дослідження полягає у виявленні впливу театального мистецтва на соціокультурний розвиток міста та суспільства в цілому.

Для досягнення мети було проведено анкетне опитування на тему «Театр як соціокультурне явище», та контент-аналіз «Афіша як показовий

елемент діяльності театру», статистичний аналіз даних Дніпродзержинського академічного музично-драматичного театру ім. Лесі Українки щодо кількості проведених спектаклів та загальної кількості глядачів за період 2010-2012 р. та аналіз вторинних даних досліджень «Театр і глядач в сучасній Україні: соціологічний аспект», проведене Українським центром культурних досліджень у 2006 році у Київському, Запорізькому, Донецькому, Дніпропетровському і Одеському регіонах [4].

Аналізуючи дані отримані в результаті досліджень слід зробити висновки що театральний глядач є детермінантою у формуванні театрального глядацьких відносин, а через них – і суспільно-театральних відносин. Визнання здобутків театру відбувається завдяки публіці, тому таке важливе значення для театру має кількісне і якісне визначення природи, характеру, типології потреб публіки в ньому. Глядачі театру є особливою соціально-художньою спільнотою, яка формується театральними потребами, має специфічні художні погляди, смаки, систему норм, цінностей та спілкування, виконує системоограничуючу роль, оскільки на задоволення її потреб спрямована вся театральна діяльність.

Сучасний глядач менш активний. Колись він нав'язував свою думку засобам масової інформації, зараз вже глядачеві нав'язують певні спектаклі, акторів. Отже, оскільки мистецтво існує для суспільства, виразником якого в театрі є публіка, то вона є центральним суб'єктом художнього життя.

Зараз відкрилася нова сторінка в історії українського театру та історії взаємовідносин із глядачем. Театр разом з країною буде знаходитися в скрутних економічних умовах і шукатиме внутрішні резерви, щоб довести свою необхідність і доцільність.

Провідними чинниками зміни взаємовідносин театру та глядача є нові етичні та естетичні ідеали суспільства, які складаються з окремих ідей та ідеалів минулих епох.

Подальше ускладнення системи «театр – глядач» в Україні пов'язане з процесами глобалізації, а в іншому вимірі, з подальшим розмежуванням і ускладненням взаємовідносин між структурами людської особистості, які передбачають потребу в цілющій та об'єднуючій дії театру, а також – розвиток державної та національної свідомості українців, їх пошуків і рефлексій, які віддзеркалюються в мистецтві та культурі.

Література:

1. Пилипенко, А.М. Духовне відродження суспільства як невід'ємний аспект розвитку суспільної свідомості [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.filosof.com.ua/Jornel/M_77/Pylypenko.pdf
2. Хренов, Н.А. Театр как социологический феномен [Текст] / Н.А. Хренов. – СПб.: Алетейя, 2009. – 520 с.
3. Семашко, О.М. Нова соціально-художня реальність в Україні та її особливості у сфері театру [Електронний ресурс] / О.М. Семашко // Режим доступу: http://www.culturalstudies.in.ua/sekcia_pl_v6.php

4. Неволов, В.В. Публіка як суб'єкт театральнo-глядацьких відносин [Електронний ресурс] / В.В. Неволов, О.М. Семашко. – Режим доступу: http://www.culturalstudies.in.ua/2009_zv

С.В. Ставченко

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

Антикризове управління містом: політичний контекст

У політичному розрізі розгляд міста в соціально-управлінському аспекті пов'язаний із стратегічним управлінням, яке повинне забезпечувати досягнення цілей (задоволення потреб) при раціональному використанні ресурсів. Результати пошуку найбільш зручних способів, форм і засобів досягнення цілей суспільного розвитку реалізувалися в урбанізації – процесі утвердження міського способу життя як феномена культури і сучасної цивілізації. У мегаполісах як уособлення результатів урбанізації формуються якісно нові проблеми, що являють собою загрозу життєдіяльності соціуму й не мають яскраво виражених аналогів в інших, менших за розміром населених пунктах. Управління великим містом стає надалі все більш складним і менш надійним: вирішення гострих міських проблем традиційними методами управління вже не дає задовільних результатів.

Проблеми вдосконалювання управління містами як територіальними соціально-економічними утвореннями розглядалися у працях В.М. Бабаєва [1-4], Г. Вулмана і М. Голдсмита [14], О.Л. Гапоненка [5], В.Л. Глазичева [6], Дж. Дродбента [7], М.М. Межевича [10], Ю.П. Шарова [11], В.С. Чекаліна [12], В.В. Яновського [13] та ін.

Говорячи про соціально-управлінський аспект сучасного міста, варто пам'ятати, що місто – це насамперед певна соціальна спільність людей, що володіє певною цілісністю; це складний організм, у якому взаємодіють люди, природа, економіка й суспільство. Місто – це відкрита соціальна система, тобто складноорганізоване впорядковане ціле, яке містить окремих індивідів і соціальні спільності, об'єднаних різноманітними зв'язками й взаєминами. Дослідження міста як об'єкта управління ускладнюється такими моментами. По-перше, міста, як правило, вивчаються з позицій окремих наукових дисциплін – економіки, соціології, медицини та ін. – кожна з яких характеризується своїм баченням міста. Сукупність цих наукових уявлень не формує єдиного погляду (фокусу) на місто як цілісне утворення (об'єкт управління), оскільки виключає можливість виявити і врахувати в управлінському процесі причинно-наслідкові зв'язки міських процесів якісно іншої, міждисциплінарної природи. По-друге, існуюча класифікація міст не дозволяє адекватно відбити, з одного боку, загальне й особливе, а з іншого – якісні відмінності міста як об'єкта управління, оскільки класифікація в основному ґрунтується на одному показнику – чисельності населення. По-третє, існуючі параметри міста (чисельність населення й територія) відбивають лише деякі їхні формальні

ознаки, але не дають уявлення про якісні особливості процесів у містах, породжених концентрацією великих мас населення в умовах найбільш перетвореною антропогенною діяльністю природи, що диктує особливі правила й високі темпи життєдіяльності (часто на межі адаптаційних можливостей людини). По-четверте, управління містом не можна звести до якогось одного рівня управління – державного, регіонального або місцевого. У той же час, в управлінні сучасними містами можна виявити окремі елементи (функції) кожного із виділених рівнів. По-п'яте, складність дослідження соціально-управлінських аспектів сучасного міста обумовлено його куматоїдним характером. На останньому варто зупинитися окремо.

Термін «куматоїдний» походить від грец. *kuma* – хвиля і використовується в сучасному науковому дискурсі для характеристики будь-якої соціальної системи, в тому числі і міського поселення. Специфічною особливістю куматоїдів є їхня відносна байдужність до матеріалу, їхня здатність як би «плисти» або «сковзати» по ньому, подібно хвилі. «У нашому соціальному житті, – зазначає у зв'язку з цим В.С. Стьопін – ми буквально оточені куматоїдами, ми являємо собою той матеріал, на якому вони живуть, вони виступають від нашого ім'я, вони роблять нас людьми. Куматоїд – це не просто потік чого-небудь, ми повинні ще показати, що в цьому потоці щось залишається незмінним, показати наявність деяких інваріантів» [9, с. 85] (див. також: [8]).

Місто – це соціальний куматоїд, у якому все міняється: люди, будівлі, архітектура, устаткування заводів, межі поселення, керівники міста тощо. Місто залишається містом з усіма своїми правилами й ресурсами, поки зберігаються його функції, поки населення та влада виконують свої обов'язки, поки живуть традиції й створений імідж поселення. Місто – це не будівлі й люди, а безліч програм, у рамках яких все це функціонує. І тут стає вкрай важливим, щоб зберігалася наступність правил, ресурсів, знань, символів, іміджей у рамках міського співтовариства.

Сучасне міське середовище характеризується концентрацією людських, матеріально-речовинних, енергетичних, інформаційних та інших ресурсів. Під впливом факторів, що змінюються, зовнішнє середовище міста перебуває в безперервному русі: зростає динаміка життєдіяльності, ускладнюються зв'язки й структура, виникають нові властивості й процеси, що часто мають латентну форму, які не включаються в сферу управління, породжують негативні явища, сприяють нагромадженню й актуалізації проблем, що представляють загрозу життєдіяльності соціуму; формуються передумови виникнення криз в управлінні міським поселенням. При цьому виникає потреба у зміні форм міського управління, яке за сучасних умов набуває антикризового характеру.

Антикризовий менеджмент сучасного міста – це координація всіх процесів у діяльності виконавчого апарату по його керуванню, типовими продуктами якого є цілі (стратегічні і тактичні), плани, довгострокові перспективи,

цінності. Основні функції антикризового управління містом мають спиратися на ресурси: планування (бюджет) – час; маркетинг – споживач; фінанси – гроші; інновація – ідеї; організація, мотивація, контроль – люди; інформація, комунікація – дані; культура – соціальний розвиток; виробництво – технології; ухвалення рішень – керівництво. Також ще однією функцією антикризового менеджмента сучасного міста є PR-управління, яка дозволяє подолати негативні наслідки імплементації стратегічних рішень (тактичні прорахунки), посилити ефективність управління містом.

На думку В.М. Бабаєва, в сучасних економічних умовах оптимальною антикризовою управлінсько-організаційною стратегією локального типу стає проектний менеджмент. В умовах ресурсного дефіциту упровадження методології проектного менеджменту дозволяє оперативно і ефективно концентрувати різноманітні за походженням ресурси з метою задоволення найважливіших цілей функціонування і розвитку міста, сприяти підвищенню ефективності муніципального управління у цілому [3, с. 272-273].

Таким чином, розробка і реалізація комунальних антикризових і інноваційних управлінських схем на основі впровадження перспективних підходів до використання наявного ресурсного потенціалу дозволить сформувати адекватну модель функціонування пріоритетних галузевих зон і комплексів міського господарства.

Література:

1. Бабаєв, В.Н. Город как социально-управленческая система [Текст] / В.Н. Бабаєв // Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти: зб. наук. пр. – Харків: НТУ «ХПІ», 2003. – Вип. 1 (5). – С. 27-32.
2. Бабаєв, В.М. Сучасний мегаполіс: тенденції та перспективи розвитку [Текст] / В.М. Бабаєв // Вісник НАДУ. – 2003. – № 3. – С. 351-356.
3. Бабаєв, В.М. Управління великим містом: теоретичні і прикладні аспекти: монографія [Текст] / В.М. Бабаєв; Харк. нац. акад. міськ. госп-ва. – Х.: ХНАМГ, 2010. – 307 с.
4. Бабаєв, В.М. Управління міським господарством: теоретичні та прикладні аспекти [Текст] / В.М. Бабаєв. – Харків: Вид-во ХРІДУ НАДУ «Магістр», 2004. – 204 с.
5. Гапоненко, А.Л. Стратегия социально-экономического развития: страна, регион, город [Текст] / А.Л. Гапоненко. – М.: Изд-во Росс. акад. гос. службы, 2001. – 224 с.
6. Глазычев, В.Л. Городская среда. Технология развития: настольная книга [Текст] / В.Л. Глазычев; Академия городской среды. – М.: Лады, 1995. – 239 с.
7. Дродбент, Дж. Эргономические основы проектирования производственной среды [Текст] / Д. Джоунз, Дж. Дродбент, Д. Вассерман; пер. с англ. – М.: Мир, 1991. – 500 с.
8. Степин, В.С. Научная картина мира в культуре техногенной цивилизации [Текст] / В.С. Степин, Л.Ф. Кузнецова. – М.: Ин-т философии РАН, 1994. – 274 с.
9. Философия науки и техники [Текст] / В.С. Степин, В.Г. Горохов, М.А. Розов. – М.: Контакт-Альфа, 1995. – 380 с.
10. Межевич, М.Н. Социальное развитие и город: Философские и социологические аспекты [Текст] / М.Н. Межевич. – Л.: Наука, Ленингр. отд-ние, 1979. – 175 с.
11. Шаров, Ю.П. Стратегічне планування в муніципальному менеджменті: концептуальні аспекти [Текст] / Ю.П. Шаров. – К.: Вид-во УАДУ, 2001. – 302 с.
12. Чекалин, В.С. Стратегическое управление в городском хозяйстве [Текст] / В.С. Чекалин. – СПб.: СПбГИЭУ, 2001. – 135 с.

13. Яновский, В.В. Город как система и объект управления: Введение в проблемы управления городским хозяйством [Текст] / В.В. Яновский. – СПб.: Изд-во Северо-Западной акад. гос. службы, 1999. – 231 с.

14. Wolman, H. Urban politics and policy: A comparative approach [Text] / H. Wolman, M. Goldsmith. – Oxford; Cambridge: Blackwell, 1992. – xi, 256 p.

А.О. Сторож

Дніпропетровський національний університет ім. Олеся Гончара
Феномен благодійності в умовах сучасного міського простору України

Кожна людина має свої особливості, характер, звички, набір тих чи інших якостей, які реалізує в повсякденному житті. Прагнення самовдосконалюватися, робити добрі справи – ознаки зрілої особистості.

Одним з показників доброчинності людей та об'єднань є благодійність, яка здійснюється чи то від особи конкретної людини (меценатство), чи то від благодійних фондів та організацій чи зі сторони бізнесу та підприємців (так звана соціальна корпоративна відповідальність). Сьогодні вулиць великих міст, торгово-розважальних центрів, транспорту та медійного простору заповнене зверненнями до громадян з метою допомогти тяжко хворим людям, а особливо дітям. Про що варто говорити? Про щорічне погіршення стану екології та середовища міста для життя, чи про недостатньо налагоджену систему охорони здоров'я у країні? Чому такою популярною практикою серед існуючих великих організацій є благодійність? Це допомога від серця чи демонстративне пропагування іміджу своєї компанії та піар?

Актуальність даної теми полягає у стрімкому зростанні потреб населення в отриманні допомоги, особливо матеріальної, та широке розповсюдження благодійних фондів та організацій на базі великих підприємств, що сучасним терміном визначається як соціальна відповідальність бізнесу.

Об'єктом даного дослідження є безпосередньо феномен благодійності як соціальне явище в сучасному суспільстві, зокрема у просторах міста.

Предметом виступають особливості благодійництва з боку сучасних українських організацій різного спрямування, зосереджених у містах України.

Мета даної статті – охарактеризувати феномен благодійності як невід'ємний елемент функціонування соціально орієнтованого бізнесу.

Поставлена мета передбачає виконання наступних завдань:

- розкрити сутність поняття та ролі благодійності в умовах міської сучасності;
- виявити наявність практик благодійності як соціальної складової відповідального бізнесу.

Формування громадянського суспільства в Україні супроводжується підвищенням суспільно-громадської активності громадян. Держава, яка намагається вирішувати соціальні проблеми, сьогодні постала перед

необхідність залучення недержавних утворень, зокрема, благодійних організацій, до вирішення цих питань.

Дослідженням благодійництва та благодійної діяльності займалися такі науковці, як О. Алексєєва, Б. Бромлей, М. Колісник, Д. Страховський, Ф. Ступак, Г. Ульгори, В. Чепурнов та ін., але ця проблема настільки актуальна, що спонукає до подальшого вивчення [2, с. 88].

Благодійність для України не новина. В середні віки та й у нові часи церква і, зокрема, монастирі були центрами соціальної допомоги знедоленим і незаможним, виконуючи три основні функції: забезпечення нужденних грошима й натуральними продуктами, а також лікування та навчання. Варто згадати, що у 30-40-х роках ХІХ ст. в найбільших містах було засновано цілу низку філантропічних організацій – «Київське товариство допомоги бідним», «Одеське жіноче благодійне товариство», «Благодійне товариство у м. Кам'янець-Подільський», «Харківське благодійне товариство», «Миколаївське благодійне товариство», якими опікувалися дружини губернаторів або інших вищих сановників. У 1860 р. був заснований перший благодійний фонд «Просвіта», який займався просвітницькою діяльністю, а потім – фінансовою підтримкою населення через створення кредитних спілок. Крім цього, дворяни, офіцери у відставці, купці заснували спілки для допомоги бідним [4, с. 35].

У другій половині ХХ ст. зміцнювала свої позиції в якості основного суб'єкта соціальної політики держава. В умовах благодійності дарувальник завжди залишається благодійником. Адресат допомоги – це боржник, який зобов'язаний дарувальнику. В умовах держави загального добробуту держава не розглядається у якості дарувальника, втрачаються позитивні сторони дару. Допомога, що надається державою, оплачується з бюджету країни, тобто здійснюється на кошти платників податків, це допомога зароблена, отже, не передбачає за собою жодних моральних зобов'язань, допомога сприймається як щось само собою зрозуміле. Формується уявлення, що держава зобов'язана надавати подібну допомогу. Держава загального добробуту – анонімний дарувальник – відповідно формується і анонімний споживач, людина-маса [9, с. 53].

Поняття «благодійність» увійшло в суспільну свідомість як гуманістичний поклик людини йти на допомогу нужденним, незалежно від національної, расової, соціальної, релігійної належності. Благодійність можна трактувати як некомерційну неприбуткову діяльність організацій та фізичних осіб, спрямовану на задоволення потреб соціального розвитку. У більш широкому розумінні благодійність визначається як «інвестування соціальної сфери». Історично склалися три види благодійності: особиста, громадська та державна [2, с. 88, 89].

За даними загальнонаціонального опитування, яке на замовлення Центру філантропії провів БФ «Демократичні ініціативи» в червні 2006 року, частіше допомогу надавали жінки (29,8%), ніж чоловіки (24,9%), найчастіше

люди з вищою освітою (35,1%), ніж середньою (23,9%). Найвагомішою групою є саме підприємці (45,1%). Найрідше благодійну допомогу надавали сільськогосподарські працівники (12,9%) та учні і студенти (18,6%) [5].

За даними соціологічної групи «Рейтинг» у рамках проведеного у 2010 році дослідження «Благодійність по-українськи», найбільше благодійної допомоги потребують: дитячі будинки (64%), безпритульні діти (62%) і діти інваліди (58%). Таким чином, серед напрямків, що найбільше потребують благодійної допомоги, беззаперечним «лідером» є категорія «діти» [10, с. 4].

Як зазначалося на початку статті, люди бувають різні, зі своїми намірами, цілями та якостями. Тож, для когось допомагати – це поклик серця та душі, бажання надати тих ресурсів, яких не вистачає іншій людині чи групі людей. Проте є й такі, для яких благодійність є піар, засіб прояву себе як щедрої людини або ж прикриттям для шахрайства. На жаль, останнє явище в сьогоденні проявляється все більше та частіше. Ті, хто жертвує коштами не може контролювати їх потік та цілі, на які вони у підсумку витрачаються. А тому цим можна пояснити недовіру людей до благодійних організацій та фондів, що зосереджені у містах.

Як з'ясували соціологи Центру Разумкова та фонду Демініціативи, довіряють благодійним організаціям лише 6% громадян, тоді як у сусідній Польщі цей показник перевищує 80%. Парадокс пояснюється просто: за даними Ганни Гулевська-Черниш, директора Українського форуму благодійників (УФБ), лише кожен п'ятий з 15 тис. діючих в країні фондів насправді виконує свою пряму функцію – збір пожертвувальних на вирішення тих чи інших проблем. Діяльність інших – а щорічно в Україні з'являється близько 2 тис. нових фондів – націлена на вирішення інших завдань. Наприклад, на концентрацію, в обхід закону, засобів для передвиборчих кампаній політиків. Або на збір обов'язкових внесків організаціями, які юридично брати плату за свої послуги не можуть, – мова, насамперед, іде про відомчі лікарні, школи чи дитячі садки. Окрема категорія «неправильних» фондів – структури, що збирають кошти під фальшиві історії хворих людей [1, с. 25]. А це суперечить і законодавчим, і моральним нормам.

Правовий статус благодійних організацій визначений у чинному українському законодавстві із прийняттям Закону України «Про благодійництво та благодійні організації» від 16.09.1997 р. Аналіз норм цього Закону дає можливість зробити висновок про те, що нормативному визначенню благодійництва притаманні такі ознаки: безкорисливість, добровільність, усвідомленість та цільовий характер [2, с. 89].

Україна займає один з останніх рядків у рейтингу світової благодійності, обігнавши тільки Бурунді і Мадагаскар. Найбільший британський незалежний благодійний фонд Charities Aid Foundation (CAF) на початку 2013 року представив дослідження за рівнем розвитку приватної благодійності у світі. Наша країна поділяє 147-149-е місця з Грецією і Сербією. Низький рейтинг нашої країни експерти пояснюють радянськими

традиціями. Мовляв, за 70 років дії радянської влади в Радянському Союзі були викорчовані усталені в царський час традиції благодійності. «Радянська влада боролася з церквою, яка закликала допомагати незаможним. Крім цього, тоді культивувалася тема «здорового щасливого радянського суспільства». Всіх запевняли, що у нас не було важко хворих, не було сиріт, не було жебраків...», – говорить Алла Сапронова, історик за фахом, аспірантка Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна [3].

Великі міста характеризуються наявністю великої кількості різноманітних організацій та підприємств різного спрямування. Саме у містах зосереджена основна діяльність сучасного бізнесу. Якщо декілька століть тому середовищем для розвитку благодійництва виступали саме місця сільського типу, де були монастирі, церкви, садиби заможних людей, то процеси урбанізації, розвитку міст та зосередженні саме у містах значної кількості населення сприяло розповсюдженню практик благодійництва у просторах міста. Тому наразі доцільно говорити про благодійність як обличчя поселень міського типу.

Будь-яка бізнесова структура, з одного боку, створюється для задоволення потреб громадян, які є частками соціуму та споживачами продукції і послуг. З іншого боку, кожна структура має систематично сплачувати передбачені законодавством податки на утримання відповідних суспільних формувань, виконання соціальних проектів та забезпечення мало захищених верств населення. І, при цьому, виконуючи свої виробничі функції, не повинна наносити шкоди навколишньому середовищу. Отже, за великим рахунком, будь-який бізнес уже за своїм призначенням є соціально спрямованим. І для кожної його структури – фірми чи компанії, визначені базові етичні норми, згідно з функціями призначення та соціальними обов'язками. Відповідно до цього, вони можуть за власним бажанням, крім реалізації головних функцій, додатково здійснювати благодійну діяльність, зокрема надавати фінансову, матеріальну чи іншу допомогу громадянам з обмеженими можливостями та низьким достатком, або установам соціального спрямування [8, с. 8].

Тож, корпоративна соціальна відповідальність – це справедливе відношення бізнесу до потреб зацікавлених сторін, метою якого є досягнення максимальної ефективності відношень з ними в довгостроковій перспективі [7, с. 12].

В Україні 36% опитаних бізнесменів вважають, що підтримка благодійництва позитивно впливає на імідж їх діяльності. На Заході цей показник становить 97%, а 67% українських компаній схильні надавати кошти громадським організаціям, які здійснюють соціальні проекти для певної категорії населення – малозабезпечених, а 59% – готові підтримувати бюджетні організації (лікарні, дитячі інтернати, будинки для людей похилого віку) [4, с. 35].

На думку генерального директора щотижневого журналу «Експерт Україна» Олександра Хаберіна, справа не в мотивах, а в послідовності: під

впливом емоцій можна «випадково» зробити добро, але коли благодійна діяльність набуває системного характеру, вона міняє цінності людей, стає місією компанії [6, с. 95].

Соціальна відповідальність корпорації починається з того, що вона продумує себе як «хорошого громадянина». Надалі бізнес всією своєю поведінкою прагне відповідати заявленим цінностям і стандартам, тому що для соціально-відповідальної компанії важливо «бути громадянином» насправді, не демонстративно – «для публіки» виконувати нав'язані суспільством правила, «грати роль». Поглянувши на історію розвитку ідеї корпоративної соціальної відповідальності (а це зовсім недавнє минуле), ми побачимо, що в 1980-1990-ті роки вся ця сфера в корпораціях безроздільно належала маркетинговим підрозділам. Благодійні проекти сприймалися переважно як частина роботи по зміцненню зовнішнього іміджу компанії, просуванню її бренду, як частина PR-політики. В Україні цю роботу доручають переважно маркетинговим відділам або відділам по зв'язках з громадськістю [7, с. 12].

Говорячи про те, що сучасний бізнес, який зосереджений у містах, соціально орієнтований, було вирішено виявити на прикладі однієї з найрозвиненішої та найуспішнішої організації України благодійницьку складову. Об'єктом став найкращий банк України у 2014 році за рейтингом американського журналу Global Finance – ПриватБанк.

У першу чергу необхідно зазначити, що ПриватБанк має окремий сайт стосовно інформації щодо благодійницької діяльності. Благодійний фонд має назву «Допомагати просто». Місія та Цінності Фонду – надати простий доступ до благодійності кожному громадянину країни, підвищити рівень освіти і сприяти соціально-економічному розвитку. Напрямки роботи фонду: допомога дитячим будинкам, соціальний і економічний розвиток країни, шляхом підтримки різноманітних соціальних сфер, підвищення доступності якісної освіти серед дітей з малозабезпечених сімей та дитячих будинків; різні гуманітарні програми, наприклад, «Збережемо ліс», «ПриватБанк проти наркотиків» тощо

Офіційний сайт фонду «Допомагати просто» має такі розділи «Про програму», «Про фонд», «Наші програми» (де зазначено напрямки діяльності фонду), «Список дитячих будинків», розділ для «Меценатів», «Звіти», «Контакти» тощо.

Сайт насичений фотографіями, описом останнім новин. Наприклад, мова йде про завершення голосування щодо вибору благодійного проекту на 2014 рік. Переміг проект «Придбання реанімаційного обладнання для порятунку життя новонароджених дітей», який набрав 3345 голосів з 6384. У 2014 році буде проведено всеукраїнський збір благодійних коштів у банкоматах ПриватБанку [11].

Також одним із останніх заходів стало придбання дефібрилятору-монітору для Кіровоградської лікарні швидкої допомоги в рамках Всеукраїнської акції «Заради життя».

Тож, основними напрямками благодійницької діяльності українського банку є різного роду допомога дітям, про яких зазначалося у дослідженні соціологічної групи «Рейтинг» (чи то малозабезпеченим, чи то хворим) та допомога людям, що опинилися у екстрених ситуаціях.

Також як приклад можна розглянути одну з найрозвиненіших мереж України у сфері роздрібної торгівлі – корпорацію АТБ. Кожне місто має як мінімум один магазин даної організації. Вона зарекомендувала себе як місце, де кожен може за лояльними цінами, за акційними щотижневими пропозиціями придбати для себе продуктові товари, товари першої необхідності та побутові приналежності. На офіційному сайті корпорації «АТБ» міститься розділ «Соціальні проекти», що наголошує на «...наданні спонсорської допомоги талановитим спортсменам, реалізації соціальних програм для малозабезпечених громадян, зокрема, зниження цін на соціальні продукти у торговельній мережі «АТБ», прийнятті участі у благодійних проєктах разом з громадськими організаціями. Ці проєкти – не є випадкова разова допомога, а складова стратегії корпорації «АТБ», яка реалізується усвідомлено і планово. Корпорація «АТБ» прагне залучити до благодійності якомога більше небайдужих людей, а також сприяти об'єднанню зусиль компаній, які усвідомлюють свою соціальну відповідальність. Програми благодійної та громадської діяльності корпорації «АТБ» розробляються в контексті корпоративної стратегії і є її невід'ємною складовою частиною. Завданням таких програм є дієва адресна допомога нужденним в ній соціальним групам і приватним особам» [12].

Таким чином, підводячи підсумки розглянутого нами феномену, необхідно зазначити, що сучасний міський простір задає умови для розвитку та функціонування благодійної діяльності, яка допомагає отримати допомогу тим, хто має в ній потребу та проявити себе як благодійника, що має ресурси та добре серце для надання допомоги. Тож, благодійність – це допомога нужденним, спрямована на задоволення їх потреб. Діяльність некомерційна та неприбуткова.

З стрімким розвитком урбанізації у містах зосереджена велика кількість бізнесових структур. Одним з невід'ємних елементів роботи сучасних організацій є соціальна відповідальність, яка реалізує себе у вигляді соціальних програм, зокрема, благодійництва. Відомі кожному з нас за своєю діяльністю український банк «ПриватБанк» та торговельна мережа «АТБ» є яскравим прикладом того, як велика, успішна організація поєднує в собі виконання основних функцій своєї роботи та допомоги тим, хто має в цьому необхідність. А тому варто зазначити, що не дивлячись на не вражаючі та такі, що не тішать ока результати щорічних рейтингів України у сфері благодійності, наша країна в обличчі як приватних осіб, так і корпоративних,

здатна зробити добру справу для збереження екології, захисту тварин, та особливо, людського життя.

Література:

1. Богданович, К. Ширма для обмана. Чем на самом деле занимаются благотворительные фонды в Украине [Текст] / К. Богданович // Кореспондент. – 2013. – № 26. – С. 24-27.
2. Буздуган, Я. Правова характеристика благодійництва та благодійної діяльності як альтернатива джерела фінансового забезпечення охорони здоров'я [Текст] / Я. Буздуган // Фінансове право. – 2006. – № 9. – С. 88-91.
3. Єрьоміна, С. Українці шкодують грошей на благодійність через «совкове» мислення і корупцію [Електронний ресурс] / С. Єрьоміна. – Режим доступу: <http://tsn.ua>
4. Косенко, О. Добровільна допомога на користь ближнього [Текст] / О. Косенко // Соц. захист. – 2005. – № 8. – С. 34-37.
5. Куц, С. Благодійність приватних осіб: як жертвують українці [Електронний ресурс] / С. Куц. – Режим доступу: <http://baseyn.k-p.net.ua>
6. Лазарева, Н. Благотворительность: миссия или обязанность? [Текст] / Н. Лазарева // Менеджер по персоналу. – 2013. – № 2. – С. 95-98.
7. Минаков, М.А. Социальная ответственность бизнеса и личная благотворительность [Текст] / М.А. Минаков // Менеджер по персоналу. – 2008. – № 7. – С. 12-18.
8. Семенюк, М. Благодійність як суспільний обов'язок [Текст] / М. Семенюк // Соц. захист. – 2006. – № 7. – С. 4-8.
9. Сидорина, Т.Ю. Феномен благотворительности и моральное самосознание [Текст] / Т.Ю. Сидорина // Вопр. философии. – 2011. – № 2. – С. 44-56.
10. Соціологічна група рейтинг. Хто потребує допомоги і хто її реально отримує? [Текст] // Проект «Благодійність по-українськи». – 2011. – Вип. 2 – 23 с.
11. Офіційний сайт благодійного фонду «ПриватБанку» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://blago.privatbank.ua>.
12. Офіційний сайт корпорації «АТБ» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://atb.ua>.

О.І. Сторожилова

Донецький національний університет

Зміна міських ідентичностей в період кризи чи трансформації суспільства

У сучасному світі все частіше піднімається питання приналежності людини до будь-яких сталих соціально-політичних груп (гендерної, класової, політичної, расової, національної). Особливо гостро бажання ідентифікувати своє «Я» з'являється в період кризи чи трансформації суспільних пріоритетів. Також під впливом глобалізаційних процесів підвищується загальна роль урбанізації, як феномену. Тому місто починає уособлювати певний динамічний організм, в якому кожна людина прагне знайти «своє» місце.

Сьогодні «розвиток» для зорієнтованого в майбутнє міста не передбачає буквального дотримання кимсь заданого – як правило, державою – стратегічного вектора розвитку «міської політики». Столичні уряди, зрозуміло, що впливають на цей процес, але все меншою мірою. Міста повільно просуваються в майбутнє, конструюючи свої автентичні стратегії.

Причому зовсім не обов'язково, щоб ці «стратегії» передбачали бурхливе економічне зростання і масштабні інвестиції. Часом значно ефективніші скромні стратегії вкладень у самих себе і власний імідж. Основним чинником творення місцевих стратегій – є людина, яка ототожнює себе з цим містом та надає місту певний аутентичний соціокультурний код [4, с. 44].

Проблема локальних (місцевих) ідентичностей, попри її надзвичайну актуальність, залишається на початковому рівні наукового розуміння, викликаючи найбільше зацікавлення у представників політичних та соціальних наук, що цілком зрозуміло у світлі тих процесів, які відбувались останнім часом в сфері політики. Цією проблемою займаються такі видатні вчені, як: Г. Коржов, Б. Олійник, М. Пірен, Е. Сміт, Н. Шульга, М. Кітінг, Л. Нагорна, Б. Андерсон.

Поняття ідентифікації та ідентичності виникає у зв'язку з проблемою особистості та соціалізації. Адже людина включається у суспільство за допомогою ототожнення себе з тими або іншими суб'єктами, групами, які є значущими для індивіда й тому слугують для нього зразками поведінки. Тому ідентифікація визначається як «психологічна категорія, що відображує процес і результат емоційного та іншого самоототожнення індивіда з іншою людиною, групою, зразком чи ідеалом» [2, с. 206]. Міська ідентичність у звичному вигляді постає цілісною системою, яка включає в себе синтез культурних, етнічних, мовних, конфесійних ідентичностей. Але на сьогоднішній день ця система в українських реаліях залишається в кризовому стані та потребує нових підходів для розуміння. Свідомість індивіда організована за типом ідентифікаційної матриці, що складається з багатьох ідентичностей. Розподілом інформації в ідентифікаційній матриці керує та ідентичність чи група ідентичностей, які домінують у даний період. Властивістю різних рівнів ідентифікації є здатність впливати на систему принципів організації суспільства, в якому вибудовується ієрархія ідентичностей, і обумовлювати створення механізмів суспільного діалогу між окремими формами самоорганізації суспільних структур [6]. Людина усвідомлює себе одночасно членом цілого ряду «Ми-груп». Ідентичності мають властивість змінюватися, по-новому осмислюватися. В ідентифікаційному просторі немає нічого сталого, раз і назавжди даного, тут тісно переплітаються емоційні й раціональні компоненти [3, с. 4-5].

Для України дослідження специфіки місцевої ідентичності є актуальним, особливо в світлі останніх подій (анексія АР Крим) [5]. Дослідження цієї сфери перш за все стосується державотворчого процесу та зміцнення української нації, також впливає на зменшення потенціалу сепаратизму та творенню ефективної державної політики у цій сфері. Слід зауважити, що ідентичність може стати, як чинником консолідації, так і одним з джерел соціально-політичних трансформацій, які призводять до внутрішніх конфліктів. Наразі ми можемо бачити нав'язаний мешканцям Сходу України, в свідомості яких привалює прикордонна ідентичність-симулякр, у вигляді

проросійських мітингів про необхідність приєднання до Росії [1]. Це є якісним показником відсутності сформованості міської ідентичності в контексті національної ідентичності та маргіналізації багатьох суспільних страт. Відсутність та застарілість в сучасних умовах стратегії розвитку місцевої політики може призвести до втрати багатьох територій України.

Таким чином, міська ідентичність є відкритим проектом людського буття, що поєднує як суб'єктивні, індивідуально-особистісні стилі свого життя, так і об'єктивні, не залежні від наших прагнень культурні форми поведінки та мислення. Життя вимагає від людини чималих духовних і тілесних зусиль для конструювання ідентичності, тому суб'єкт часто автоматично «вписується» в текст міста, не намагаючись його змінити. Утім, якщо звернутися до ідей Мішеля де Серто, який говорить про те, що й несвідоме занурення в повсякденні тактики міста володіє потенціалом до проектування специфічних форм міської ідентичності, відмінних від інших культурних зразків.

Література:

1. BBC Україна «На Сході України ідуть проросійські мітинги» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bbc.co.uk/ukrainian/politics/2014/03/140316kharkivmeetingor.shtml>
2. Анциферова, Л.А. Энциклопедический социологический словарь [Текст] / Л.А. Анциферова, В.А. Соснин; общ. ред. Г.В. Осипова. – М.: ИСПИ РАН, 1995. – 939 с.
3. Нагорна, Л. Національна ідентичність в Україні [Текст] / Л. Нагорна. – К.: ІПіЕНД, 2002. – 272 с.
4. Сучасне місто: стратегія ідентичності [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://innovations.com.ua/ua/articles/14190/temp>
5. Анексія Криму загрожує миру і матиме наслідки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/news/2014/03/18/7019474/>
6. Шульга, Н.А. Этническая самоидентификация личности [Текст] / Н.А. Шульга. – К.: НАН Украины, 1996. – 200 с.

Д.В. Стоянов

Донецкий национальный университет

Реформирование административно-территориального устройства Украины в дискурсе политиков

С момента обретения Украиной независимости, функционирование и эффективность современного административно-территориального устройства, является предметом дискуссий в научных и практических кругах. Проблематикой и изучением административно-территориального устройства Украины, а так же изучением возможности его реформирования занимается множество политологов, историков, этнографов, среди которых можно выделить В.Б. Аверьянова, Н.Р. Нижник, В.П. Новик, А.П. Заяц. Анализ работ вышеприведенных ученых предоставляет основания для дальнейшего, более глубокого изучения проблемы со стороны не только теоретического, но и

практического дискурса. В данной статье, автор особое внимание уделяет проектам реформ административно-территориального устройства Украины. Их анализ и обусловил цель статьи – выяснить суть предложений реформирования административно-государственного устройства Украины.

Административно-территориальное устройство Украины – это обусловленная географическими, историческими, экономическими, социальными, культурными и другими факторами внутренняя территориальная организация государства с разделением ее территории на составные части – административно-территориальные единицы, с целью обеспечения: населения необходимым уровнем услуг, рациональной системы управления социально-экономическими процессами, сбалансированного развития всей территории государства.

Современное административно-территориальное устройство Украины, включает в себя ряд специфических особенностей. Во-первых, ключевым фактором, определяющим специфику нынешнего функционирования административно-территориального устройства, является его «советский» характер. Необходимо обратиться к историческому прошлому, и обратить внимание на тот факт, что в 1932 г. система административно-территориального устройства Украины, приобрела свой нынешний, трёхступенчатый вид (область-район-село). При разделении территории УССР на административно-территориальные единицы (области) советское руководство не учитывало этнонациональную, социальную, экономическую специфику разделяемых территорий, так как главными целями разделения, были централизация власти, а так же обслуживание задач административно-плановой экономики. Во-вторых, сегодня, на территории Украины начитывается примерно 12 000 тыс. административно-территориальных образований, значительная часть которых находится не в состоянии обеспечить себя финансово, по средствам налогов и сборов. Следовательно, власть не может гарантировать качественное предоставление публичных услуг. В-третьих, современная специфика построения вертикали власти (сверху вниз, а не снизу вверх) существенно ограничивает местные инициативы и эффективность управления, как следствие, уменьшается. Помимо вышеперечисленных проблем, можно так же выделить диспропорциональность административно-территориального устройства Украины.

Еще в 1997 и 1998 годах парламент рассматривал законопроект об административно-территориальной реформе. Но Президент закон так и не подписал, дважды вернув его со своими предложениями. В 2005 году вице-премьер министром по вопросам административно-территориальной реформы Романом Бессмертным был предложен проект, который вызвал бурное обсуждение в Верховной раде, а так же неоднозначную реакцию общественности. Реформа, прежде всего, была политической манипуляцией для «укрепления» на местах правительства Ю. Тимошенко. По сути она была направлена на сокращение нынешнего количества административно-

территориальных единиц (около 11000 тыс. до 4000 тыс.) и на создание общин-районов-регионов которые с экономической точки зрения являются более рентабельными. При этом непонятна необходимость введения городов-регионов и принятие всех важных решений в данной сфере только лишь с подачи органов исполнительной власти, в частности Кабинета министров.

В марте 2013 года, на очередном заседании Совета регионов президент Украины подчеркнул необходимость и важность реформы местного самоуправления, которая должна проводиться на началах децентрализации властных полномочий, консолидации ресурсного обеспечения и стратегического планирования развития территориальных общин. Следующую концепцию реформы административно-территориального устройства Украины, выдвинул депутат от ПР У Сергей Гриневецкий. Его проект имеет общие черты с проектом Романа Бессмертного, но тем не менее, это две абсолютно разные модели.

Основное положение реформы С. Гриневецкого – реформация нынешнего административно-территориального устройства посредством объединения областей в регионы. Таким образом, согласно проекту, вместо 24 областей, Украина должна быть поделена на 8 регионов. Эффективность данной модели, С. Гриневецкий объясняет тем, что подобное деление будет способствовать укреплению исполнительной вертикали власти, способствовать консолидации денежно-финансовых ресурсов, сократит бюрократический аппарат. «Реформа Гриневецкого» имеет меньше недочетов и пробелов, чем реформа Р. Бессмертного, так как в ней учитывается проблема асинхронной вертикали власти, а так же больше внимания уделяется сокращению бюрократического аппарата. Реформа Гриневецкого, была позитивно воспринята народом, однако, реализованной на практике так и не оказалась по ряду субъективных политических причин.

В 2014 году Украина потеряла АРК, сформировала новое постмайдановское правительство и голос территориальных громад стал еще громче. Инициатором новой реформы выступил министр регионального развития Владимир Гройсман. Его концепция реформирования включает в себя опыт его предшественников, и заключается, прежде всего, в приоритете реформы местно самоуправления. В.Гройсман предлагает ликвидировать областные и районные администрации. Их полномочия и управленческие функции должны взять на себя исполкомы местных советов, то есть те, кого выберут жители регионов, районов и территориальных общин. Функцию госнадзора за деятельностью местных властей и соблюдением законности в областях передадут префектурам с небольшим штатом сотрудников. По словам Владимира Гройсмана, префектов будет назначать или правительство, или президент. Чтобы дать местному самоуправлению больше полномочий и финансовых ресурсов, необходимо провести реформу административно-территориального деления. Сейчас в Украине 11,5 тыс. субъектов местного самоуправления, вместо них, предлагается оставить 1,4 тыс. органов местного самоуправле-

ния. Министр утверждает, что местные бюджеты больше не будут перечислять налог в центральный бюджет. Сохранённые таким образом средства, пойдут на развитие областной инфраструктуры, социальные выплаты и т.д. Практическая реализация реформы должна начаться в апреле-мае 2014 года. Автор считает, что успех административно-территориальных реформ, во многом зависит от настроения политической элиты (как и государственного, так и местного значения).

Література:

1. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року [Текст]. – К.: Україна, 1996.
2. Адміністративно-територіальний устрій України. Проблемні питання та можливі шляхи їх вирішення [Текст] / А.П. Заєць, Ю.О. Карпінський та ін. – К.: Секретаріат Кабінету Міністрів України, 2003. – 320 с.
3. Державне управління в Україні: централізація і децентралізація: Монографія [Текст] / Відп. ред. проф. Н.Р. Нижник. – К.: УАДУ при Президентові України, 1997. – 448 с.
4. Регіональна виконавча влада України: історія і сучасність [Текст] / Н.Р. Нижник, В.П. Новик, С.А. Романюк та ін. – К.: Секретаріат Кабінету Міністрів України, 2007. – 409 с.

С.В. Тупикова

Днепропетровский национальный университет им. О. Гончара

«Места памяти» в городском пространстве: прошлое vs настоящее

Рассматривая город как пространство, в котором представлены знаки коллективной памяти о важных событиях прошлого, можно предположить, что именно «места памяти» являются наиболее символическими знаками прошлого в границах настоящего. Термин «места памяти» был введен французским ученым П. Нора, под которым подразумевается воплощение единства духовного и материального порядков, которое со временем и по воли людей становится элементом наследия национальной памяти общности (памятники, названия улиц, праздники, эмблемы и многое другое) [2, с. 21]. «Места памяти» выступают своеобразными элементами в процессе означивания символического пространства города. Необходимо отметить, что именно они призваны создавать представления общества о самом себе и своем прошлом посредством воспроизведения актуальных и значимых смыслов и ценностей. Представление об общем прошлом играет формирующую роль для коллективной идентичности общества, «места памяти» – это, прежде всего, места его коллективной памяти [1, с. 7]. Так, к примеру, именно в этом – причина возникновения и остроты конфликтов по поводу уничтожения памятников, поскольку отношение к памятнику – это не только отношение к прошлому, но ещё и отношение к обществу.

В данном аспекте особую актуальность приобретает выявление «сдвигов» символического значения «мест памяти» в целом (и памятников, в частности) для современности, поскольку они связаны с изменениями физическо-

го и символического пространства, нормативных и ценностных установок, политико-идеологического пространства и пространства социокультурных значений. Смыслы и значения, которые приобретают места памяти в процессе их символического (ре)означивания, несут в себе информацию об отношении к прошлому и раскрывают суть происходящих трансформаций. В целом, изучение изменения исторического самосознания и коллективной идентичности на примере смены мест памяти, можно на трех уровнях: во-первых, отдельные из них могут быть забыты или вытеснены из памяти; во-вторых, бывает, что забытые «места памяти» заново приобретают свое значение; в-третьих, можно изучать перемены коллективной памяти и в тех «lieux de memoire», которые беспрерывно имели и имеют свое место в коллективной памяти нации [2, с. 38]. Значение, которое сообщество ассоциирует с определенными местами памяти, не обязательно остается неизменным в течение истории, наоборот изменение отношения к местам памяти свидетельствует о существенных трансформациях на уровне коллективного самосознания и идентичности.

В данном контексте было бы уместным отметить те изменения, которые произошли в политике памяти на примере г. Днепропетровска, и того, как они отразились на изменениях его символического пространства после установления советской идеологии. Об особой роли памятников в процессе символической легитимации советской власти свидетельствует тот факт, что в период советской власти было сооружено преимущественное количество памятников, символизирующих героизм военных и трудовых подвигов советского народа. Учитывая тот факт, что в рамках советской идеологии конструировался образ «рабочего» Днепропетровска, города-революционера, города-воина, соответственно, значительная часть памятников была посвящена советским личностям, героям коммунистической революции (В. Ленин, А. Булыгин, В. Ключко, М. Калинин, С. Киров, Г. Петровский) или историческим событиям, важным для легитимации советского характера города (пример, памятник борцам за установление советской власти). Героизм советских воинов, проявивших патриотизм и отвагу в годы Великой отечественной войны символизируют памятник М. Сташкову, Монумент вечной славы советским воинам, погибшим в годы войны. Другую группу памятников составляют те из них, которые были сооружены в честь советских писателей и культурных деятелей, которые поддерживали советский режим, а также памятники представителям разных профессий, которые особенно ценились в советском дискурсе (памятник Н. Семашко, памятник Академику М. Янгелю). Таким образом, можно отметить, что советская идеология вела целенаправленную работу по заполнению городского пространства по многим направлениям и сферам жизнедеятельности.

Что касается постсоветских социокультурных трансформаций, то в последние годы во многих городах Украины происходит обновление архитектурно-планировочной среды. Сносятся многие памятники и здания, отно-

сившиися к советской эпохе и еще более древние сооружения. С другой стороны появляется много новых монументов, храмов, зданий, претендующих на то, чтобы представлять новые культурные традиции. Относительно Днепропетровска можно сказать, что основное количество памятников, которые на сегодняшний день составляют основную часть памятных мест города, это те из них, которые были сооружены в годы советской власти. После приобретения Украиной независимости существенных преобразований, которые бы носили явный идеологический характер, в сфере городского пространства не происходило, что можно объяснить географическим расположением Днепропетровска.

Подводя итог, можно отметить, что места памяти оформляют повседневную жизнь людей, выявляют их принадлежность к различным сообществам, «встраивают» их в историю, символизируют значимое прошлое, «учат» исполнению ритуала и указывают будущее. Однако данный процесс всегда является встроенным в более широкий социальный, культурный и политический контекст. Памятники и другие визуальные объекты в городе способны не только символизировать ценностные и идеологические сдвиги, но и означивать своими изменениями этапы преобразований. Сооружение или, наоборот, снос памятников может порождать новые смыслы, значимые для общества.

Литература:

1. Міхеєва, О. Пам'ятники для забуття [Текст] / О.Міхеєва // Критика. – 2006. – № 9 (107). – С. 6-8.
2. Нора, П. Франция-память [Текст] / П. Нора. – СПб.: Изд-во СПб. ун-та, 1999. – С. 17-50.

І.О. Фадєєва

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара **Особливості націотворення як проблема реалізації соціальної творчості в Україні**

У сучасній Україні в світлі глобалізаційних процесів питання націотворення стоїть дуже гостро. По-перше, пострадянська практика суспільної свідомості витісняє сам концепт «українця» як видатної історичної постаті та «культурного героя»: наприклад, зневажливе ставлення до С. Бандери чи героїв «Небесної сотні» певної частини населення. По-друге, сучасні західні та пострадянські мультимедіа, які поширені на теренах нашої держави, розмивають поняття «нашого» та «чужого», створюючи масову культуру, в якій підкреслюється однаковість набору цінностей для всіх націй, народів та етносів і нівелюється національна традиція, а власний український медіа продукт не завжди відповідає таким характеристикам як патріотизм, популярність та якість. В зв'язку з цим, сучасне українське суспільство представляє собою грандіозний колапс різноманітних ідентичностей, у якому немає чіткої національної ідеологічної спрямованості.

Деякі політологи вбачають причиною цього відсутність національної ідеї, як основної складової націотворення, соціологи наголошують на перевазі глобалізаційних та інтеграційних процесів над націотворчими в Україні, проте, на наш погляд, відсутність чіткої національної ідеології як консолідуючого фактора нашого «розколеного» суспільства – це наслідок особливих умов реалізації соціальної творчості в Україні.

Основна задача соціальної творчості – це забезпечення життєдіяльності соціальної системи (соціуму) в умовах постійних трансформаційних змін. Прикладом реалізації соціальної творчості може бути компромісне вирішення конфліктної ситуації державного масштабу (змішаний тип економіки, парламентсько-президентська форма правління, тощо). У ситуації складних соціокультурних протиріч в нашій країні прикладом реалізації соціальної творчості може стати націотворення, як основа консолідації українців та становлення громадянського суспільства в українській державі.

Реалізація соціальної творчості відбувається в такій послідовності: виникнення соціальної проблеми, яка не може бути вирішена традиційними методами – артикуляція інтересу до вирішення цієї проблеми суб'єкта соціальної творчості (суспільна інновативна діяльність агента-інноватора та актора-впроваджувача соціальної творчості) – успішне вирішення даної проблеми та, як результат, соціальне перетворення – утворення нових соціальних інститутів (рутинізація інновативних практик). Отже, кожен учасник соціалотворчого процесу стандартизує та унормовує раніше нову практику перетворюючи її на повсякдення. Прикладом такої рутинізації може бути виникнення та закріплення соціального стереотипу в громадській думці.

Теоретично, суб'єктом соціальної творчості як необхідної складової націотворення, має бути українська інтелігенція, яка підтримується широким загалом населення, а інновативною діяльністю можна назвати створення нових національних традицій, які б, наприклад, утворили новий консолідуючий тип відносин між проєвропейськими «западєнцями» та проросійськими «східняками». За змістом соціальна творчість у цьому випадку – це конструювання в суспільній свідомості образів: Україна, українець, українка, українське, ми, наше, рідне, та ін.

Через поняття конструювання суспільної свідомості ми виходимо на практики та інститути реалізації основної задачі соціальної творчості: ЗМІ та рекламування, авторський медіа текст (відео кліп, концерт, пісня, тощо), література, кіно, ВУЗ та ін. У випадку соціального творення через практики конструювання слід зазначити, що чим авторитетніше та популярніше джерело, яке транслює текст (агент соціальної творчості) – тим успішнішим буде відбуватися прийняття сконструйованого образу читачем (актором соціальної творчості), та його подальше втілення в соціальному житті. Таким чином, соціальна творчість – хоч і має певну незалежну від її суб'єкта структуру свого втілення в соціум, проте неможлива без особливих індивідуальних характеристик свого агента (наприклад, харизми). За Е.Гіденсом, ми можемо

назвати це дуальністю соціальної творчості, що в нашому випадку становить основну проблему її реалізації [1].

Розглядаючи соціальну творчість як конструювання суспільної свідомості, ми не можемо оминати роль сучасних телеканалів у націотворенні. Згідно останніх даних, одними з найпопулярніших українських телеканалів є: Інтер, 1+1, ТРК Україна, СТБ, ICTV, 5 канал, Новий канал [2]. Найкращими ведучими вважають: Андрія Долманського, Ольгу Фреймут, Оксану Марченко, Сергія Притулу, Катю Осадчу, Лілію Ребрик, Юрія Горбунова та ін.[3]. За нашими уявленнями, саме ведучі відображають лице (душу) каналу, та є взірцями наслідування для своїх прихильників, тобто є агентами соціальної творчості в нашому контексті. А це означає, що особливі індивідуальні характеристики цих агентів одночасно сприяють та становлять бар'єр націотворенню в нашій державі: наприклад, ті, кому подобаються Фреймут та Притула, будуть сприймати європейський образ України, а ті, кому не подобається їхній стиль – не будуть його сприймати. Таким чином, особливістю націотворення в Україні є проблема реалізації успішної взаємодії та плідної праці між агентом та актором соціальної творчості, якщо ми трактуємо її в значенні конструювання суспільної свідомості.

Література:

1. Гидденс, Э. Устроение общества: Очерк теории структуризации [Текст] / Э. Гидденс; пер. с англ. – М.: Академический Проект, 2005. – 528 с.
2. Рейтинг телеканалів за 2003-2013 роки за даними Індустріального Телевізійного Комітету [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://itk.ua/ua/page/share/>
3. Сайт «Найкращі ведучі України» за версією Google [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://sites.google.com/site/najkrasiveduciukraieni>

Е.В. Ходус

Днепропетровский национальный университет им. О. Гончара

Город в контексте публично-приватных локаций

Современная социальная жизнь, в том числе и жизнь города, протекает под знаком деконструкции, преодоления традиционного для современной культуры бинарного расчленения пространства на публичную и приватную сферы, в которых действуют разные нормативные регуляторы, репертуары социального поведения, эмоциональные режимы. Актуальные реалии таковы, что мировоззренческой основой современной социальности является не упомянутая выше иерархическая банаризация «публичного/приватного», а как раз, наоборот, исчезновение этой антинормальности, что порождает не столько хаос, а новую конфигурацию социокультурного поля в целом и городского пространства в частности, чьей доминантой становится открытый контекст, стимулирующий пространственные и смысловые смещения и переходы.

Перефразируя П. Флоренского можно сказать, что с потерей «миропонимания» утрачивается и «пространствопонимание». Справедливость этого тезиса ярко просматривается на примере «трэшевой» (от англ. trash – хлам, мусор) организации пространства современного города. Очевидной защитной реакцией на трэш-вторжение стала массовая самоизоляция: общество распадается на атомы. Люди создают вокруг себя защитные оболочки с помощью железных дверей, высоких заборов, шлагбаумов, зон «только для членов», за пределами которых само общество есть «зона риска». То есть жизненное пространство современного человека сузилось до размеров его «прайвеси» (от англ. privacy – уединенность). В этой связи вполне контекстуальны различные практики эстетизации частных форм бытия, в том числе и такие высоко затратные как интерьерный и ландшафтный дизайн. А за «индивидуальным забором» (особенно у нас – украинцев) – ничье общественное пространство: часть населения заявляет о праве закрывать глаза на то, что происходит вокруг, предпочитая держаться в стороне от проблем общественной жизни, считая их обсуждение бесполезным и скучным. Такая позиция служит средством самозащиты от беспощадного, не допускающего иллюзий социального мира.

«Уход в приватность» как личностная практика жизнестроительства, призванная минимизировать угрозы безопасности, проявляет себя в активном процессе «одомашнивания» публичного пространства города, распространении эстетики частной жизни на жизнь публичную и наоборот. Другими словами, дом как место эмоционального комфорта становится сегодня своего рода «регулятивной идеей» в планировании городского пространства: офисные помещения, кафе, парки, галереи, улицы активно осваивают эстетику «домашнего». Указанные тенденции явились своеобразным вызовом публичным городским пространствам как местам социальности и возможности взаимодействия для незнакомых людей.

Вместе с тем, тот факт, что пространство перестает быть общественным, публичным, не означает, что оно автоматически становится частным. Вместо этого оно получает промежуточный статус. На пространственном уровне (имеются в виду, формы территориальной организации – например, пространство города, дома) результатом устранения жесткого территориального деления на публичное/приватное есть появление зон, которые могут принадлежать одновременно и публичной и частной сфере. Такого рода вкрапления одной сферы в другую американский социолог Лин Лофланд называет «пузырями» приватного внутри царства (сферы) публичного – это могут быть места для тусовок (места, где люди живут и чувствуют себя «как дома», то есть ощущают свободу вести себя так, как они хотят) или, например, отмечание свадьбы (чисто приватное действие) в ресторане (публичное место). Современная культура и технологии, по мнению исследовательницы, во многом работают на изживание публичной сферы: личная машина переносит человека из одного приватного кокона в другой, все больше служащих

компаній працюють «на дому»; інтернет-шопінг, домашній кінотеатр роблять ненужними многие публичные сферы. Более того, современная архитектура и те формы, которые она создает, так же работают на изживание публичной сферы, делая ее непубличной (вариант торгового центра) (цит. по: [1, с. 68]). Территориальные мобильные трансформации (только теперь уже наоборот) можно зафиксировать и на уровне такого традиционно приватного пространства как «дом». Философская антропология рассматривает «дом» как границу между двумя мирами: миром частной жизни и миром публичным, как символ укоренённости, пространство защищённости, своего рода экологическую нишу. Сегодня «дом» активно (де)приватизируется средствами коммуникации: телефон, e-mail, интернет, гаджеты в целом продлевают пребывание человека в публичном, он и дома продолжает вести дела, дом становится продолжением офиса, конторы, кафедры.

Таким образом, город сегодня – это культурный текст, не обладающий четким смысловым, коммуникационным, образным ядром, это калейдоскоп как площадка «сборки», где из комбинации зон публичного (мест, где я существую для других) и приватного (всего того, что сокрыто от посторонних, принадлежит частному лицу, потому носит характер интимности), образуется новый порядок, составляется новое образное единство и целостность города. Логика калейдаскопности в социальных пространствах города предполагает отказ от их монофункциональности, напротив как указывает О. Паченков, многообразие современной урбанистической жизни предъявляют к городским пространствам другие требования. Спросом пользуются пространства-трансформеры [2]. Они могут не иметь собственной стабильной идентичности приватного либо публичного «места» – они определяются через ту активность, которую вмещают, превращаясь в «места-процессы».

Литература:

1. Черняева, Н. Культурная география и проблематика «Места» (Обзор новой литературы) [Текст] / Н. Черняева // Известия Уральского гос. ун-та. Сер. Гуманит. науки. – 2005. – Вип. 9, № 35. – С. 67-68.
2. Паченков, О. Публичное пространство города перед лицом вызовов современности: мобильность и «злоупотребление публичностью» [Электронный ресурс] / О. Паченков // Новое лит. обозрение. – 2012. – № 117. – Режим доступа: <http://magazines.russ.ru/nlo/2012/117/p33-pr.html>

П.Г. Церр

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара
Місто як простір формування особистості

Урбанізаційні процеси стають маркером розвитку сучасного суспільства. Розкриваючи регіональні, національні особливості формування, розвитку і функціонування міст в умовах різних суспільно-економічних формацій у центрі дослідницьких стратегій залишається людина та її особливості у пері-

од розвитку міст. У таких умовах постає питання як формується особистість, яка роль її у просторах міста.

На думку Гуляка Р.Е., місто – це історично обумовлена форма поселення, яка характеризується певною територією та чисельністю мешканців, має внутрішні зв'язки і закономірності подальшого розвитку, створює сприятливі умови для повноцінного розвитку особистості, які обумовлені різноманітністю людської діяльності, направленої на реалізацію можливостей міського простору за конкретних економічних, соціальних, політичних та інших умов [1, с. 128].

Отже, місто є складною історично обумовленою соціально-економічною системою. Саме формування цієї системи є результатом розвитку суспільства, внаслідок чого місто виконує власні функції, які прискорюють суспільний прогрес.

Особистість зростає у певному середовищі. Наслідуючи певну поведінку, вона сприяє розвиток власної життєдіяльності. Американський дослідник Характеризуючи міське середовище Е.А. Орлова виділяє в ній виробничі процеси, фізичну та екологічну характеристики, інформаційний вплив і особливості соціокультурної структури [5, с. 23, 46]. На нашу думку, одним з найважливіших факторів впливу на формування особистості є простір міста. Місто, з точки зору естетики, у деякій мірі ушляхетнює, підносить людину, але у той же час і збіднює її, скорочуючи її спілкування з природою, зменшуючи гуманістичний та естетичний вплив природи на людину. Багатопверхові будинки, одноманітність забудов, великі простори викликають відчуття загубленості і дискомфорту; розміщення житлових кварталів на периферії і зосередженість установ культури і мистецтва в центрі призводять до труднощів з долученням до культурних цінностей; збільшення щільності населення з ускладненням міжособистісних відносин і перебуванням людини в натовпі викликають занепокоєння і дратівливість; вимушені контакти в міському транспорті та в інших місцях перебування городянина викликають потреба в самоті. На думку англійського етолога Д. Морріса, такі умови призводять до психологічної травми. На його думку, міста – це людський зоопарк, оскільки сучасна людина живе в умовах, які не притаманні для її виду [4]. Отже, міське середовище, як фактор впливу відіграє важливу роль у формуванні особистості.

У міському середовищі часто говорять про темп життя. На думку Е. Тоффлера, темп життя – це вирішально важлива психологічна змінна, яка практично ігнорується [6]. Але темп життя визначає поведінку, викликаючи сильні і суперечливі реакції у різних людей.

Протягом минулих епох за життя однієї людини темп міг змінитися мало, проте зараз сила прискорення інша. Збільшений темп життя, збільшена швидкість широких наукових, технічних і соціальних змін впливають на життя індивіда. Поведінка людини в значній мірі мотивована привабливістю

або запереченням темпу життя, який нав'язує індивідові суспільство або групи, в яких він включений.

Вирішальну роль відіграє інформаційне поле у місті. Інтенсивний інформаційний вплив в умовах міста має певні наслідки для людей. З одного боку, готова інформація допомагає людям у самовизначенні, у виробленні своїх норм і цінностей. З іншого - інтенсивність впливу позбавляє людину індивідуально- особистісних орієнтацій, все більше витісняються з її свідомості [2, с. 132-133].

Проблемні ситуації створює і специфіка соціальної структури міста. Це складне утворення, що складається з безлічі різноманітних страт, взаємодіючих між собою, яка має свої цінності, норми, включених в інформаційні потоки, зайнятих у різних сферах діяльності. «Достаток культури», у якій людина повинна самовизначитися, зробити вибір ставить під питання, якою їй бути. Самовизначення відбувається залежно від наявних знань, цінностей, норм і зразків, на які особистість орієнтується у своєму житті, і від їх відповідності нових умов життєдіяльності.

Отже, ми можемо сказати, що міське середовище характеризується різноманітністю. Воно формує новий соціально-психологічний тип особистості, який відрізняється раціональністю, рухливістю, готовністю до змін, до поєднання своїх інтересів з інтересами інших, здатністю справлятися з труднощами навколишньої дійсності. Водночас, міське середовище, що включає в себе складні фізичні та екологічні характеристики, інтенсивний інформаційний вплив і різноманітність соціальної структури надає неоднозначний вплив на ситуацію, у якій опиняється людина.

Література:

1. Гуляк, Р.Е. Соціально-економічна сутність та визначення поняття «місто» [Текст] / Р.Е. Гуляк // Научно-технический сборник. – 2008. – № 82. – С. 126-131.
2. Демида, Д.Є. Формування соціально-психологічних особливостей людини під впливом зовнішнього середовища села та міста [Текст] / Д.Є. Демида // Соціологія праці та зайнятості: шляхи інституціоналізації та перспективи розвитку: зб. наук. праць III Всеукраїнської наук.-практ. конф. / Ін-т підготовки кадрів Держ. служби зайнятості України; упоряд. М.В. Туленков, М.П. Лукашевич, Е.М. Кучменко; відп. за вип. О.Ю. Вілкова. – К.: ІПК ДСЗУ, 2011. – С. 110-116.
3. Дридзе, Т.М. Человек и городская среда в прогнозном социокультурном проектировании [Текст] / Т.М. Дридзе // Общественные науки и современность. – 1994. – № 1. – С. 131-138.
4. Моррис, Д. Людской зверинец [Электронный ресурс] / Д. Моррис. – Режим доступа: <http://www.litmir.net/bd/?b=121123>
5. Орлова, Э.А. Современная городская культура и человек [Текст] / Э.А. Орлова; Ин-т философии РАН. – М.: Наука, 1987. – 193 с.
6. Тоффлер, Э. Шок будущего [Текст] / Э. Тоффлер; пер. с англ. – М.: ООО «Изд-во АСТ», 2002. – 557 с.

С.Л. Чемерис

Інститут географії НАН України (м. Київ)

Зміни демографічної ситуації в малих містах Житомирської області

Малі міські поселення (малі міста та селища міського типу) є важливими елементами системи розселення України. Тривалий час вони виконували важливі функції в регіональних системах розселення, особливо слабоурбанізованих районів. Нині в результаті системної кризи в господарстві держави та нераціональної регіональної політики більшість малих міських поселень перебувають в кризовому стані або наближаються до нього. Економічні та соціальні негаразди безпосередньо відображаються на демографічній ситуації населених пунктів та області в цілому.

Житомирська область – регіон, де малі міські поселення становлять 96% міських поселень області. На них припадає 36 % міського населення. Ситуація в цих поселеннях віддзеркалює соціально-економічні процеси, що відбуваються в області. Демографічна ситуація в них є результатом тривалих змін, що відбувалися в господарській діяльності, соціальному розвитку держави і регіону, а також наслідком змін екологічної ситуації.

Житомирська область відноситься до областей, для яких характерне зменшення чисельності населення з першої половини ХХ ст. (див. рис. 1). Зокрема з 1939 р. населення області зменшилося на 415, 8 тис. осіб, в значній мірі за рахунок сільського населення [1].

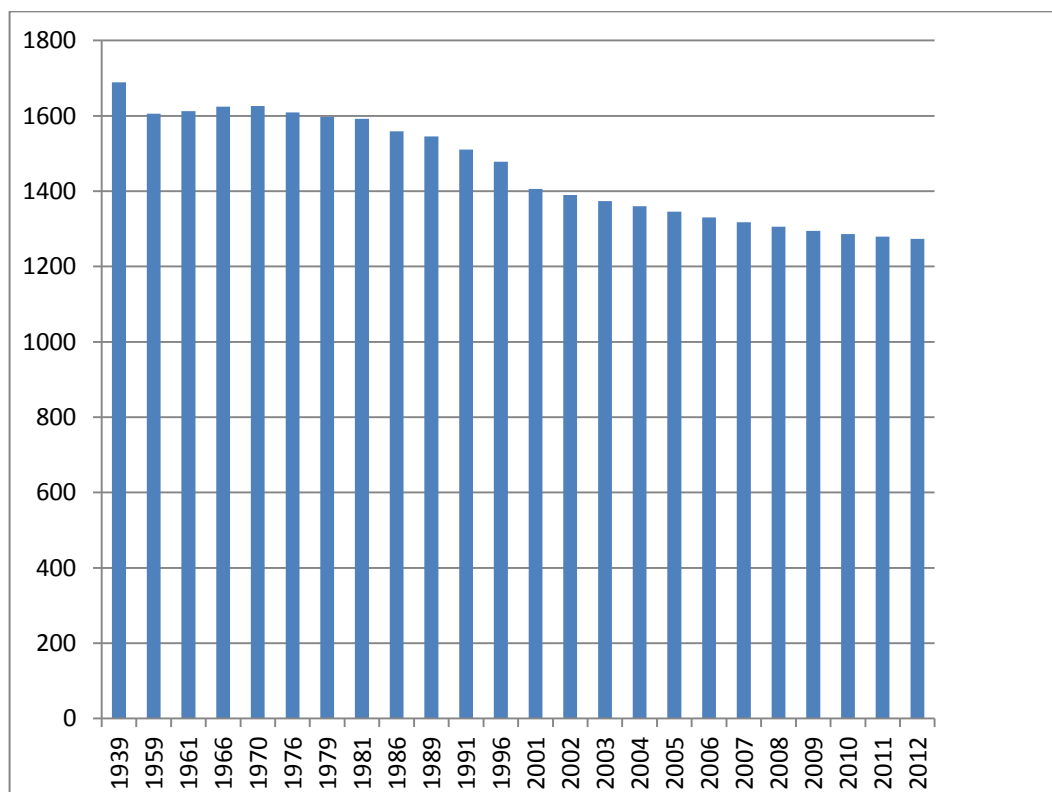

Рис. 1. – Динаміка чисельності населення Житомирської області

Більшість малих міських поселень області (46) характеризується постійним зменшенням чисельності населення. Позитивна динаміка спостерігається лише у невеликій групі населених пунктів, що знаходяться в зоні впливу обласного центру (Гуйва, Новогуївське), деяких районних центрах та навколо них (Коростишів, Олевськ, Чуднів, Гришківці). Також незначне збільшення населення відбувається в окремих промислових центрах з позитивною динамікою розвитку (Володарськ-Волинський, Іршанськ, Нова Борова, Мар'янівка) [1].

Основними причинами зменшення чисельності населення в області і, зокрема, в малих міських поселеннях є складна соціально-економічна ситуація, відсутність робочих місць, високий рівень безробіття, відсутність перспектив для молодого населення. Іншою причиною є висока смертність у результаті поширення соціальних хвороб, погіршення здоров'я населення після аварії на ЧАЕС. З іншого боку, близькість столиці м. Києва посилює міграційну активність населення в молодому віці, яке є найбільш мобільним та дітородним.

Одним з важливих показників, за яким можна проаналізувати демографічну ситуацію є природне відтворення населення. Показники народжуваності, смертності та природного приросту в більшості відображають стан благополуччя населення, впевненості в майбутньому та економічну ситуацію загалом. Динаміка показників природного приросту ілюструє декілька протилежних процесів, що відбулися після останнього перепису населення (див. рис. 2-3) [1]. Зокрема, збільшилася кількість малих міст з додатнім або малим від'ємним природним приростом. Покращилася ситуація в деяких північних (Олевський, Лугинський, Народицький райони), центральних (Житомирський, Володар-Волинському) та південно-західних (Баранівському та частково Любарському й Чуднівському) районах.

Серед причин позитивної динаміки природного приросту можна зазначити вплив обласного центру. Краща демографічна ситуація у поселеннях навколо обласного центру пов'язана з перенесенням філіалів підприємств з м. Житомир, а також можливістю працювати в обласному центрі, здійснюючі маятникові міграції (наприклад, Черняхів, Гуйва, Новогуївське). Малі міста, які є промисловими центрами з тривалою позитивною динамікою виробництва (Іршанськ) та поселення, де відновили роботу містоутворюючі підприємства, або виникли нові (Червоноармійськ, Олевськ, Новоозерянка, Нові Білокорівичі, Полянка) теж характеризуються позитивною динамікою природного приросту. Слід зазначити, що однією з причин покращення демографічної ситуації є «демографічна хвиля», тобто збільшення «відкладених» народжень поколінням народжених у 80-ті роки, які нині досягли 30-35-річного віку.

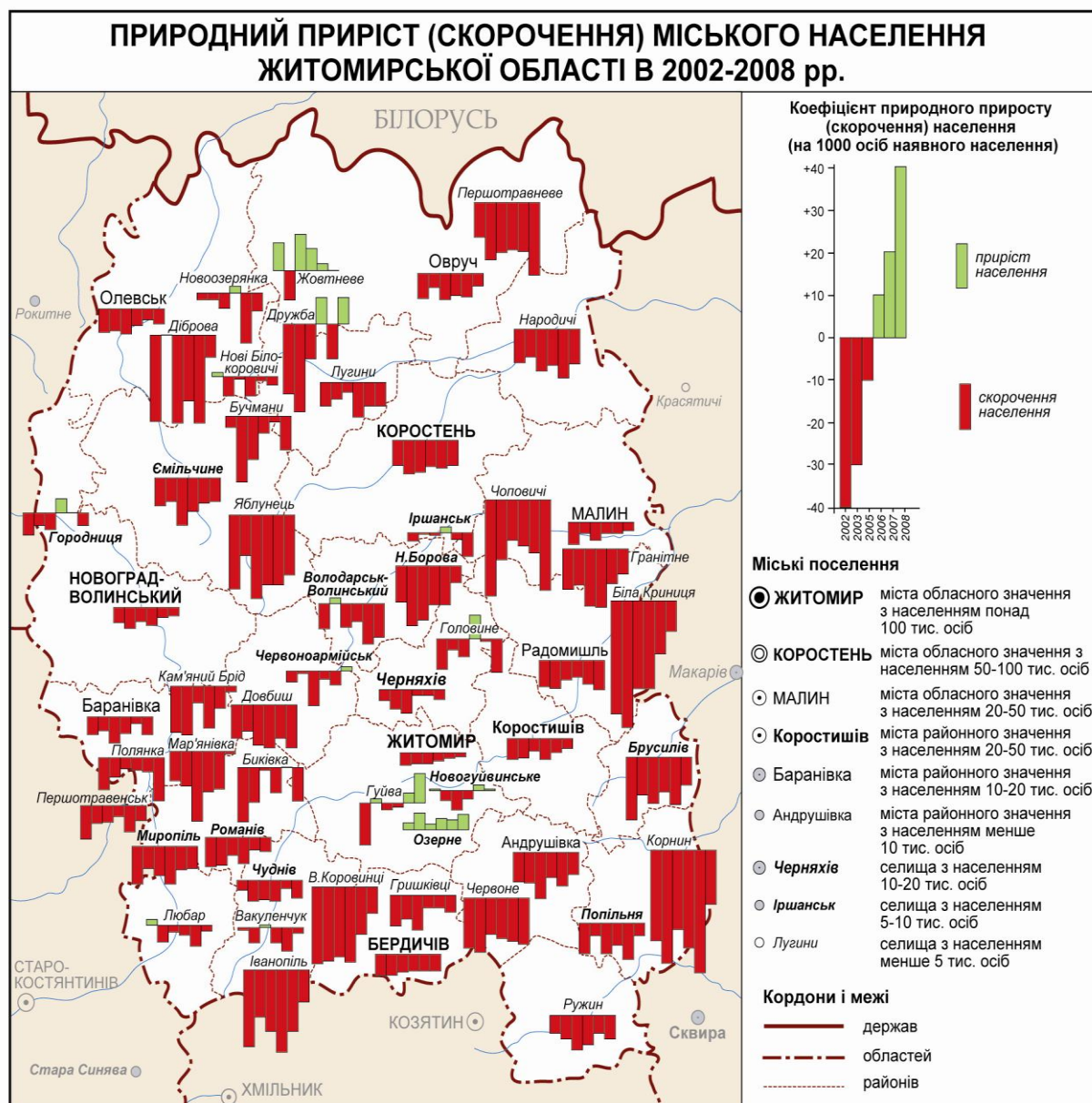

Рис. 2. – Природний приріст (скорочення) населення малих міських поселень Житомирської області в 2002-2012 рр.
Джерело: [1].

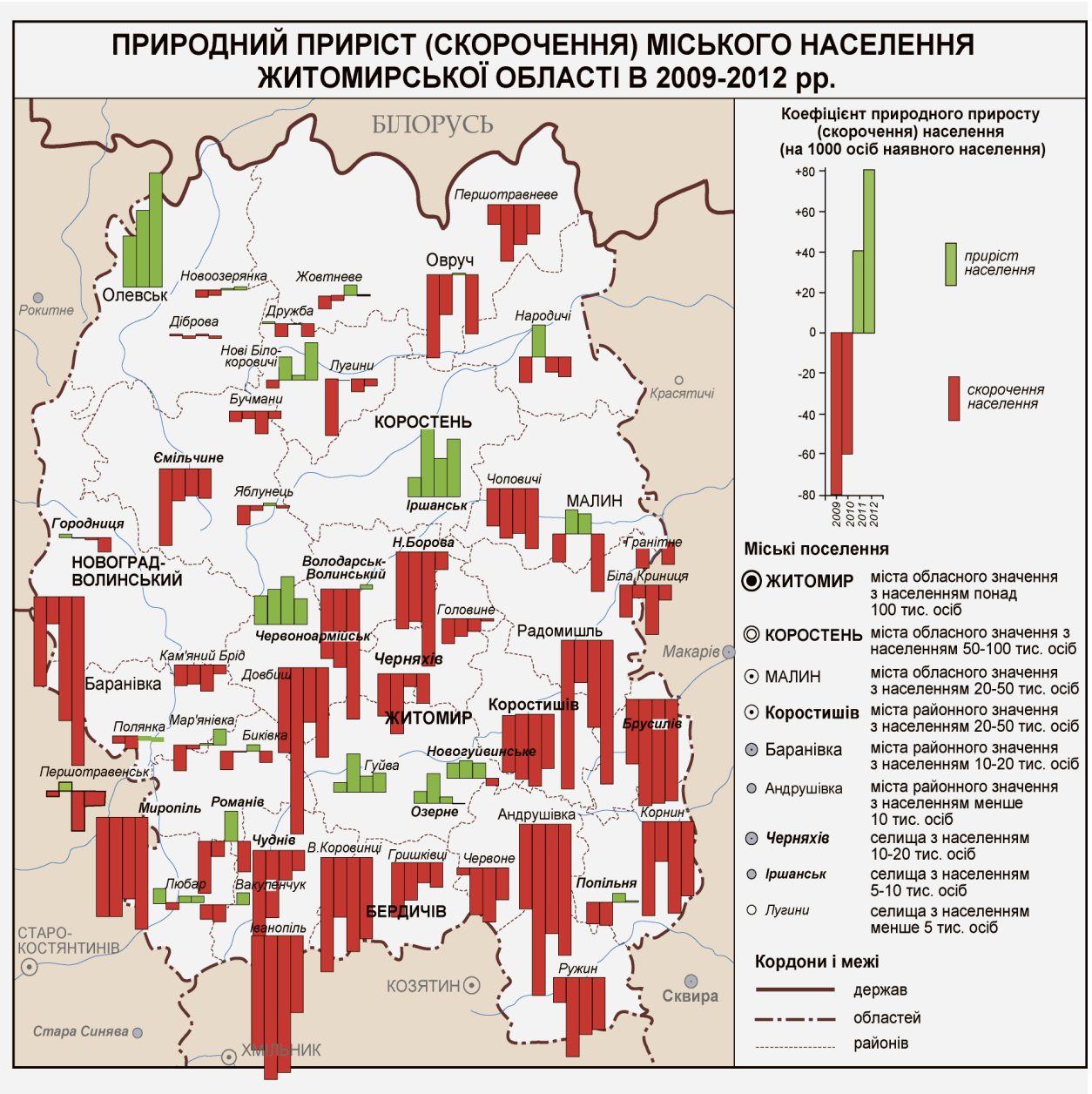

Рис. 3. – Природний приріст (скорочення) населення малих міських поселень Житомирської області в 2002-2012 рр.

Джерело: [1].

Інша особливість природного приросту є збільшення від'ємних показників природного приросту та погіршення ситуації у східних (Радомишльський, Брусилівський, Попільнянський), південних (Ружинських, Андрушівських, Бердичівський) та деяких центральних (Коростишівський, Черняхівських) районах. Основними причинами такої ситуації є складна економічна ситуація в регіоні, зменшення виробничого потенціалу, дефіцит робочих місць, недооцінка працюючих, у результаті міграція молоді та кваліфікованих трудових ресурсів. Природне скорочення населення також відбувається внаслідок погіршення суспільного здоров'я в регіоні у результаті забруднен-

ня навколишнього середовища радіоактивними речовинами після аварії на ЧАЕС.

Природне зменшення населення може нівелюватися міграційними процесами. Однак, майже половина малих міських поселень області (22) характеризуються міграційним відтоком населення (див. рис. 4). «Лідерами» є м. Овруч, смт Головине, Черняхів, Лугини та м. Малин. Найгірша ситуація спостерігається в південно-східних (Ружинський, Попільнянський), південно-західних (Чуднівський, Любарський) районах та частково в північних (Лугинський, Олевський) районах області. Серед основних причин міграційного відтоку населення переважають економічні (відсутність роботи, низький рівень та затримка заробітної плати) та екологічні (це стосується північних радіаційно-забруднених районів).

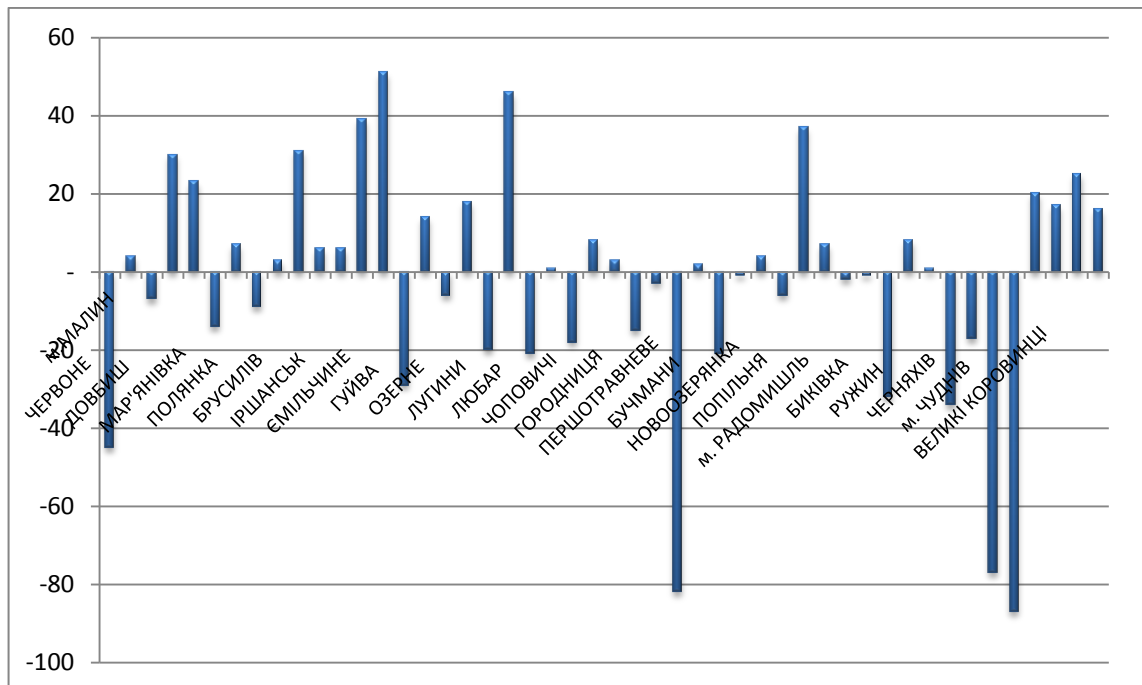

Рис. 4. – Міграційний приріст (скорочення) у малих міських поселень Житомирської області, осіб, 2012 р.

Джерело: [1].

У дещо кращому становищі знаходяться малі міста та селища міського типу, які є районними центрами з більш диверсифікованою структурою господарства (Баранівка, Андрушівка, Червоноармійськ, Коростишів). Характеризуючись стабільною роботою основного промислового підприємства, більшою кількістю робочих місць вони притягують населення з навколишньої сільської місцевості зменшуючи таким чином природне скорочення.

Порівняно з періодом 2002-2008 рр., після останньої економічної кризи збільшилася кількість міських поселень, яким характерна найгірша демографічна ситуація з негативним природним та міграційним приростами,

а їх територіальне розміщення стало більш рівномірним. Така демографічна ситуація нині спостерігається у 8 районних центрах, серед них Радомишль, Малин, Овруч, Ємільчине, які у попередній період характеризувалися додатнім міграційним приростом.

Таким чином, демографічна ситуація малих міських поселень характеризується зменшенням чисельності населення більшості населених пунктів, від'ємним природним приростом та міграційним відтоком населення, збільшення осіб похилого віку. У малих міських поселеннях відбувається поляризація демографічних процесів. Райони з кращою економічною ситуацією та враховуючи матеріальну допомогу за народження дитини характеризуються кращими демографічними показниками, з інших регіонів – населення виїздить, відсоток осіб похилого віку збільшується, а демографічна ситуація погіршується.

Співвідношення різних потоків міграцій підтверджують, що частина малих міст продовжує бути роль посередниками між сільською місцевістю та середніми й великими містами області, а також столицею. Оскільки малі міста для мешканців сіл є центрами економічної діяльності та задоволення соціальних потреб.

Однак, депресивний стан ряду малих міських поселень настільки значний (навіть деяких районних центрів), що вони втрачають цю функцію. Населення оминаючи їх переїздить відразу у більші міста. Отже, невирішені економічні проблеми, незадовільний розвиток соціальної сфери зумовлюють посилення міграційних процесів, погіршення демографічної ситуації та можуть призвести до занепаду ряду малих міських поселень.

Література:

1. Статистичний щорічник Житомирської області за 2012 р. [Текст] // Державний комітет статистики у Житомирській області. – Житомир, 2011. – 80 с.

А.С. Чередниченко

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

Жіночий потенціал української політики: соціологічний аналіз

Соціальною проблемою реалізації жіночого потенціалу в сучасному політичному житті України є наявність певних бар'єрів доступу для жінок до владної верхівки. Про це говорить процентне відношення кількості жінок та чоловіків політиків у Верховній Раді – 9,6 жінок та 90,4% чоловіків у 2013 році. Аналітичне агентство Global Gender Gap Report в 2010 році, поставило Україну на 63 місце серед 134 країн світу з гендерної рівності, звернуло увагу на наявність гендерного дисбалансу в двох основних сферах суспільного життя – політиці та економіці. Гендерна ситуація в українській політиці є достатньо незрозумілою, багато аналітиків відзначають надзвичайну активність українських жінок у громадському житті та те, що в орга-

нах місцевого самоврядування їх навіть більше, ніж чоловіків. Однак, чим крупніше орган влади, тим менше жінок ми зустрінемо там, та й ті відсторонені від прийняття політичних рішень, і займаються тільки проблемами в соціальній сфері [2].

Перші борці за жіночі виборчі права вважали, що участь жінок у політиці радикально перетворює політичне життя, несучи до неї альтруїзм і моральність. Ті ж, хто виступав проти надання жінкам права голосу, вважали, що політична активність жінок дуже швидко приведе до самих згубних наслідків. Загальна думка була така, що участь жінок у політиці зробить політичне життя більш повсякденним і в той же час підірве стабільність сім'ї [5]. Французький соціолог П'єр Бурдьє віддавав жінці велику роль у сім'ї, бо саме в ній, він вважав, формуються цінності, любов один до одного та повага, та саме жінка відповідає за підтримку сімейних відносин. Та не зважаючи на свою неповагу до феміністок, які завжди намагаються вийти з тіні свого чоловіка та проявити свою самостійність, соціолог запрошує жінок брати участь у політичних діях, але не обов'язково в традиційних формах, підкреслюючи значимість символічних засобів впливу на існуючі інститути. З цього можна зробити висновок, що Бурдьє наголошував на тому, що жінка повинна коритися у всьому чоловікові та виконувати головну свою функцію – виховання дітей, але не був повністю проти прояву жіночого потенціалу, загалом в політичній сфері. Але все одно був впевнений, що це тільки спроба вирватись та проявити себе, та вона не буде мати успіху [1].

Не зважаючи на те, що активність жінок в політичному житті України останнім часом зростає, їх роль та участь у законодавчому процесі та державному управлінні ще дуже незначна. Однією з основних перешкод розвитку політичної участі жінок в органах влади залишається стійкий стереотип, що політика і державне управління – це сфера чоловічої діяльності [3].

На мою думку, сьогодні політика стала схожою на закритий чоловічий клуб, бо з кожним роком, представниць прекрасної статі в українському парламенті стає все менше й менше. Це може витікати з того, що жінки які все ж таки пробились в політичну сферу не роблять нічого в сторону гендерного рівноправ'я у політиці. «Більшість жінок-політиків продовжують слухати чоловічим ідеям та не вносити до політики жіночого та материнського початку» – так говорила українська поетеса Лариса Васильєва. Але я вважаю, що жінки роблять так, бо вини не добились рівноправ'я, тому і не можуть вносити значні внески у політичну систему. В Україні 25 травня 2014 року відбудуться вибори президента країни, зареєстровано: 3 жінки та 20 чоловіків. Тому не можна зробити коректний аналіз передвиборних програм по гендерному рівноправ'ю, але можна зазначити, що кандидати-чоловіки не нехтують виокремити пункт в своїй програмі про гендерну рівність. Але зважаючи на досвід попередніх виборів можна зробити висновок, що більшість положень так і залишаються «на папері». Звичайно кандидати-жінки більш на-

голошують на рівності слабкої статі, але результат буде тільки в тому випадку, якщо саме жінка займе місце президента країни.

З цього витікає висновок, що потрібно прийняти необхідність в активності жінок у політиці, та зреагувати на приклади країн (Корасон Акино – президент Філіппін, яка отримала Нобелівську премію, стала жінкою року, а в політиці досягла великих досягнень, одним із яких було виведення американських воєнних баз з країни; Тарья Халонен – президент Фінляндії, яка боролась за здоров'я населення та жіночі права), які довели, що жіноче представництво в політичній системі призводить до поліпшення стану в країні.

Я вважаю, що жіночий потенціал в політиці, не відкритий повністю. В історії є багато прикладів, про жінок які мали вплив на суспільство та займали верхній щабель влади. Україні потрібно змінити свої стандарти по кількості жінок в парламенті та в органах місцевого самоврядування та також регламентувати дане питання на рівні закону. Бо як відзначають експерти, гендерна нерівність в політичній сфері є перепорою для України на шляху до демократичних перетворень. Для цього потрібно вивести політику із стереотипу, що це нібито чоловіча справа та жінці там не місце. Та усвідомити, що прихід жінки у політику робить життя суспільства справедливішим, повнішим, гармонійним та демократичним, а зараз Україні – це необхідно!

Література:

1. Silva, E. Gender, home and family in cultural capital theory [Text] / E. Silva // Brit. j. of sociology. – L., 2005. – Vol. 56, №. 1. – P. 83-103.
2. Марценюк, Т. Жінки в політиці України: виклики та перспективи гендерної політики [Електронний ресурс] / Т. Марценюк. – Режим доступу: http://wcu-network.org.ua/ua/possessing-equal-rights/article/ZHenxhiny_v_politike_Ukrainy_vyzovy_i_perspektivy_gendernoi_politiki.
3. У Мінсоцполітиці визнали: в Україні мало жінок-керівників [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.golosua.com/ru/main/article/politika/20111025_v-minsotspolitiki-priznali-v-ukraine-malo-jenschin-rukovoditeley.
4. Грабовська, І. Проблеми та перспективи жінки в сучасній українській політиці [Електронний ресурс] / І. Грабовська. – Режим доступу: <http://uvkr.org.ua/suchasnist/arhiv/2001/6>.
5. Гіденс, Е. Соціологія [Текст] / Е. Гіденс; пер. з англ. – К.: Основи, 1999. – 726 с.

М.С. Шаповал

Днепропетровский национальный университет им. О. Гончара

Эстетизация телесности в контексте досуговых практик жителей города

Актуальность выбранной темы в том, что современное общество, воспроизводит досуговое пространство ориентируясь на культуру потребления, которая включает в себя репрезентацию визуальных образов, а следовательно, кодирует тело и телесные практики, как товар. Проблемы современного досугового общества, исходя из воззрений западных теоретиков – это расширение функционального поля деятельности «экономики желаний», предназначение которой, максимизировать жизненные наслаждения, эстетизировать

повседневную реальность. Таким образом, телесность, как специфическая форма эстетизации повседневности может анализироваться в контексте досуговых практик.

Объект статьи – телесно-ориентированные досуговые практики, как специфическая форма повседневной деятельности городских жителей. Предмет – повседневные досуговые практики, как аспект формирования феномена эстетизации телесности в современном обществе. Следовательно, целью данной статьи, является изучение аспектов функционирования телесности в контексте современных досуговых практик горожан, ее повседневная эстетизация.

Досуг, как особая сфера общественной жизни является традиционным предметом исследования для социологической науки. Анализируя различные определения досуговой деятельности, следует выделить наиболее четкую формулировку данного понятия в интерпретации В.Д. Патрушева: «Досуг – это совокупность видов деятельности, предназначенных для удовлетворения физических, духовных и социальных потребностей людей в свободное время. Время, затраченное на них, – время досуга – это часть свободного времени. В узком смысле слова под досугом понимают отдых и развлечения: посещение учреждений культуры и массовых зрелищ, игры, танцы, чтение и т. д. В широком смысле слова, отдых и развлечения охватывают множество видов деятельности, включая творческие и любительские занятия, занятия физкультурой и спортом» [2, с. 93]. Следовательно, досуговая деятельность предполагает амбивалентное взаимодействие с телесностью, во-первых, как с объектом на который направлены рекреационные процессы, а так же как с участником данной деятельности. Термин «телесность», в интерпретации В. Подороги, отражает преобразованное под влиянием социальных и культурных факторов тело человека, которое обладает социокультурными значениями, смыслами и выполняет социокультурные функции [3].

Таким образом, одной из современных тенденций изучения телесности в контексте досуговой сферы – возрастающее значение ее символизации, использование тела как товара в системе экономических отношений, а также брендинг и конструирования телесного имиджа согласно занимаемому социальному статусу. Данную тенденцию оптимально рассматривать в контексте городского пространства и повседневных досуговых практик индивида. Такие инновационные процессы, как гедонистическая ориентация человека, феномен нарциссизма, усиление инфантильности людей, увеличение психологических нагрузок, в связи с большим темпом современной городской жизни, приводят к тому, что рекреационные практики призваны, прежде всего, приносить удовольствие индивиду, развлекать и успокаивать. В этом случае, товары и услуги, становятся знаком определенного жизненного стиля, а следовательно, принимают непосредственное участие в конструировании ценностно-нормативного дискурса общества.

Сегодня растущий интерес к стандартам физической привлекательности, все чаще становится признаком статуса, поскольку отражает материальные возможности человека. В частности, проведенное нами исследование жителей города Днепропетровска (N = 200, апрель 2013 г.), показало, что наиболее распространенными практиками моделирования «эстетического тела» выступают: спортивный образ жизни – 25 % из общей совокупности респондентов, а так же контроль потребления продуктов – 15 % из всего массива опрошенных. Так, например, 21% женщин и 30 % мужчин, занятых в секторе частного бизнеса и наемного труда, – чаще посещают спортивные комплексы, чем студенты и наемные работники с меньшей заработной платой, которые соответственно, имеют показатели 11% и 18 %.

Повседневная эстетизация телесности воспроизводится через потребляемые досуговые практики, в контексте выгодно продаваемых коммерческих продуктов. Тело превращается в проект, а человек играет роль «менеджера» собственного физического тела. Таким образом, исходя из современных условий производства коммерчески выгодных продуктов, следует отметить возникновение на рынке потребления «жизненных стратегий», предлагаемых, в качестве товара. Одной из таких стратегий, является модель «здорового образа жизни», включающая в себя увлечение фитнесом, йогой, массажами, различными диетами и т.д. Исходя из данных полученных в ходе опроса жителей г. Днепропетровска, «здоровый образ жизни – согласование физических нагрузок и сбалансированного питания, а так же состояние психологического комфорта и физиологического здоровья», так соответственно считают 31% и 32% респондентов. Что касается диет, как одной из форм проявления модели «здорового образа жизни», следует отметить, что почти 70% опрошенных нами женщин, пытаются контролировать вес с помощью коррекции питания, что с другой стороны, может иметь негативные последствия, так как каждая десятая женщина поддерживает внешнюю привлекательность тела «жесткой» диетой. То есть, мы можем отметить, что моделирование социально-привлекательной телесности, занимает важное место среди досуговых практик, и связано как с материальным положением индивида, так и с желанием обладать более позитивным социальным статусом. Собственно, 50% респондентов, на вопрос, касающийся занятий спортом в досуговое время, ответили положительно.

Среди факторов и мотивов, которые ориентируют людей заниматься спортом, можно выделить: желание улучшить свое здоровье – 24% респондентов; быть привлекательным – 36% респондентов; удовлетворение потребности в общении – 18% опрошенных; влияние средств массовой информации – 32% опрошенных. Следовательно, факторы, обуславливающие пассивное отношение людей к спортивно-ориентированным досуговым практикам: дефицит личных средств для посещения спортивных клубов, фитнес-центров и на приобретение необходимой одежды и обуви – 40% опрошенных; недостаточность пропаганды ценностей спорта и здоровья – 26% респондентов; низ-

кий уровень развития в обществе культуры спорта и здорового образа жизни-34% респондентов [1]. Очевидно, что такие данные, затрагивают вопрос социальной поляризации, так как занимая более низкую статусную позицию в обществе, индивид качественно снижает уровень квалификации получаемых услуг.

Таким образом, проблемная ситуация в сфере потребления модели «здорового образа жизни» не только в коммерциализации данной сферы досуговой деятельности, но и в отсутствии правильного конструирования имплицитных свойств поведения индивида, идейных характеристик досуговых практик. Индивид, не владеющий качественной информацией, из-за различных причин, как материальных, так и ценностно-нормативных, попадает в зависимость от различных медиа-продуктов. Проводимое нами исследование жителей г. Днепропетровска, показало, что 25% респондентов-отмечают влияние СМИ, с помощью каналов которого формируется понимание модели «здорового образа жизни», среди прочих выделяют – телепередачи о «правильном питании», приготовлении пищи – 23% респондентов; 19% респондентов отмечают влияние видео-роликов, из интернет-ресурсов.

Резюмируя вышесказанное, мы должны отметить, что формирование культуры здорового образа жизни, затрудняют: широчайшая распространенность вредных привычек, недостаток времени и средств на занятия спортом, на качественное питание, а так же низкий уровень культуры здорового образа жизни и спорта. На наш взгляд, одна из задач социологов в данной сфере жизнедеятельности – это создание институциональных условий для ознакомления населения с понятием модели «здорового образа жизни», воспроизводство социализирующей и интегрирующей функции, что непосредственно должно формировать индивидуальную культуру здоровья и здорового образа жизни, начиная еще со структуры среднего образования, т.е. к примеру, введение лекционных курсов, специальных уроков, закрепленных на государственном уровне.

Надо отметить, что современные взаимоотношения между индивидами, вынуждают конструировать как мужчин, так и женщин в равной доле, свой позитивный и эстетически «привлекательный» внешний вид. В качестве примера можно рассмотреть городское пространство, которое стирает гендерные стереотипы в области разнообразных косметологических, спортивных, гастрономических, медиализированных досуговых практик конструирования телесной «эстетичности», ведь сегодня обыденно посещение мужчинами салонов красоты, и занятия бодибилдингом у женщин. Собственно, рост интереса к стандартам непосредственно физической привлекательности – прежде всего признак статуса и социального капитала, поскольку отражает материальные возможности индивида. Таким образом, современное общество создает и поддерживает желаемые эстетические конструкты телесного, квалифицируя их в качестве одного из каналов социальной мобильности. Такие процессы обеспечивают воспроизводство «экономки желаний» в различ-

ных социальных слоях общества, которые так или иначе непосредственно составляют «общество потребления». Следовательно, товары и услуги, связанные с досуговым времяпровождением и телесной деятельностью, становятся маркерами жизненного стиля, конструируют нормативные стандарты общества, призывая к «эстетическому апгрейду» своего тела всех тех, кто не желает быть социальным аутсайдером.

Литература:

1. Кириленко, О. Соціологічний аналіз спортивної активності населення України [Текст] / О. Кириленко // Соціологія: теорія, методи, маркетинг: Наук.-теорет. часопис. – 2007. – № 3. – С. 169-187.
2. Патрушев, В.Д. Использование совокупного времени общества: (проблемы баланса времени населения) [Текст] / В.Д. Патрушев. – М.: Мысль, 1978. – 216 с.
3. Подорога, В.А. Феноменология тела. Введение в философскую антропологию. Материалы лекционных курсов 1992-1994 годов [Текст] / В.А. Подорога. – М.: Ad Marginem, 1995. – 340 с.

О.В. Шевцова, І.О. Фадеева

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

Механізми реалізації безперервної освіти у великому місті

У сучасному інформаційному суспільстві безперервна освіта – це один із основних чинників якісного професійного зростання та конкурентоспроможності робітника. З одного боку, без якісної поглибленої освіти вузького профілю не може бути висококласних спеціалістів, з іншого боку – обмеженість такого спеціаліста профілем навчання не гарантує забезпеченості робочим місцем по спеціальності. Це стає причиною не тільки того, що сучасна людина стає зацікавленою в отриманні вищої освіти, а й того, що вона прагне постійно вдосконалювати свої знання, та мати можливість адаптувати свої вміння до нових вимог ринку праці. Знання, як різновид інформації у такому суспільстві вже не є абстрактним явищем, вони перетворюється на об'єкт обміну, інтелектуальну власність, адже інформація стає товаром, а володіння нею – найвищою цінністю [1].

Е. Тофлер підкреслює важливість постійного отримання нових знань: «Нас наздоганяє все нова інформація, і ми змушені постійно переглядати картотеку образів. Старі, що відносяться до минулого життя образи повинні замінитися новими, інакше наші дії не будуть відповідати новій реальності, ми станемо більш некомпетентними» [2]. Соціальне значення інформації в інформаційному суспільстві полягає в тому, що вона використовується як економічний ресурс, що додає вартість товарам та послугам, як засіб підвищення ефективності праці, стимулювання і накопичення інновацій, підвищення конкурентоспроможності індивіда та організації [3]. Сучасна людина, як фахівець, потребує певної захищеності у ринкових відносинах, адже вона «продає» свої знання і вміння на ринку праці. Таку захищеність їй

може дати лише безперервна освіта, що стає запорукою її конкурентоспроможності. В сучасних умовах удосконалення персональної освіченості диктується змінами в науці, техніці, виробництві, які вимагають постійного підвищення кожною людиною своїх загальноосвітніх та професійних знань, їх ефективного застосування. Безперервність освіти є необхідністю, адже світ постійно змінюється, людині потрібно засвоювати нову інформацію постійно також.

Виходячи з цього, людині потрібно постійно навчатись чомусь новому, мати безперервний доступ до нової інформації. Освіта побудована на принципі неперервності, найповніше відповідає природі високорозвиненої суспільної формації, якою є «інформаційне суспільство».

У системі безперервної освіти виділяють три складові.

Додаткова професійна освіта. Вона сприяє поліпшенню професійних навичок, отримання знань про інновації у певних сферах. Такий тип освіти отримують ті люди, які вже мають основну професію і лише підвищують свою кваліфікацію, отримуючи нові знання.

Освіта протягом життя, що забезпечує адаптацію й реабілітацію різноманітних соціальних та професійних груп, що не здатні пристосуватись до швидкозмінного соціального середовища.

Задоволення індивідуальних освітніх потреб громадян (мовна підготовка, отримання психологічних знань, комунікативних навичок, спеціальних умінь).

Розглянемо механізм реалізації додаткової професійної освіти. Додаткова освіта включає в себе підвищення кваліфікації і професійної перепідготовки, сприяє отриманню освіти нового рівня, задоволенню інтелектуальних та інших потреб особистості, у тому числі з ініціативи роботодавця. Освітньо-інформаційна діяльність у сфері додаткової освіти здійснюється за допомогою короткострокових програм навчання, у тому числі окремих лекцій та консультацій, здійснюють академії підвищення кваліфікації і професійної перепідготовки, інститути підвищення кваліфікації та навчальні центри. У Законі України «Про освіту» йдеться про післядипломну освіту: «Післядипломна освіта – спеціалізоване вдосконалення освіти та професійної підготовки особи шляхом поглиблення, розширення й оновлення її професійних знань, умінь та навичок або отримання іншої професії, спеціальності на основі здобутого раніше освітньо-кваліфікаційного рівня та практичного досвіду [5].

Додаткова освіта реалізується у короткострокових та середньострокових програмах, наприклад у курсах, семінарах, тренінгах; у підвищенні кваліфікації; у професійній перепідготовці. Вони розраховані на людей, які вже мають певний освітній рівень та досвід роботи в тій чи іншій області і які відчувають нестачу практичних навичок, знань законодавства і т.д. Матеріал, засвоєний в ході реалізації таких програм, можна вже на наступний день використовувати в конкретній сфері діяльності. Нині на зміну загальним ознайомчим короткостроковим курсам приходять семінари,

тренінги, ділові ігри, часто проводяться на території компаній і на основі цільових замовлень.

У більшості випадків додаткова професійна освіта зумовлена вимогами керівництва щодо поліпшення кваліфікаційних знань, умінь та навичок. Такий тип безперервної освіти здобувається з опорою на певну базу знань отриманої професії. Якщо ж людина хоче розвиватися та здобувати нові знання не лише у межах своїх кар'єрних сходів, то вона може звернутися до низки освітніх курсів, що пропонуються в нашій країні. Таблоїди й бігборди заманюють рекламою різноманітних курсів. За допомогою пошукових систем в мережі Інтернет можна знайти багато можливостей для самоосвіти. На сайті м. Дніпропетровська [6] у розділі «Освіта» введена окрема категорія «Курси та додаткова освіта», у якій представлені такі курси: автошколи, образотворчі мистецтва, курси вивчення мов, комп'ютерні курси, курси моделювання та дизайну, музичні школи, вивчення танців.

Для отримання більш професійних знань можна звернутися до Дніпропетровського центру професійно-технічної освіти [7], у якому існує безліч напрямів підготовки. Наприклад, основи web-дизайну, комп'ютеризація бухгалтерського обліку, основи підприємницької діяльності, роботи в садовому господарстві і т.п.

Загалом, у дніпропетровчан є достатня кількість можливостей для задоволення індивідуальних освітніх проблем, адже Дніпропетровськ нараховує 187 шкіл вивчення іноземних мов, 76 арт-студій живопису, 43 учбових комп'ютерних центрів, 19 музичних шкіл, 53 театральні студії, понад 100 танцювальних шкіл. Заняття у таких закладах доступні для населення будь-якого віку. У Дніпропетровську також працює безліч фірм, що проводять тренінгові навчання (Ant-hill systems, B2B Service Group, Business Leader, Visotsky Consulting Dnepropetrovsk, StartUp Club тощо).

Періодично проводяться різноманітні бізнес тренінги, покликані поглиблювати професіональні знання. Лише цієї весни відбудуться тренінги з тем: фінанси та банківська справа – 9 (Елькон, образовательный центр, Бизнес образовательный альянс, Национальная металлургическая академия Украины); бухгалтерія, аудит – 13 (Елькон, образовательный центр, Блиц-информ); готельно-ресторанний бізнес – 18 (Лидер, тренинг-центр); маркетинг, реклама, PR – 12; менеджмент та управління персоналом – 91 (Лидер, тренинг-центр); психологія – 23 (Grow Group consulting, OrlovaTraining); керування проектами, бізнес планування – 25 (PLT Group); особистісний розвиток, тайм-менеджмент – 38 (Grow Group consulting, PLT Group). Велика кількість тренінгів, різноманітність тем свідчать про те, що отримання додаткових знань є популярним на сьогоднішній день.

На жаль, у сучасної людини у більшості випадків не вистачає часу на відвідування конкретних місць навчання, але можна використати можливості дистанційного навчання. Популярним місцем для дистанційного навчання в Україні є Європейська школа кореспондентського навчання (ЄШКО) [8]. На

прикладі цієї школи можна побачити, що існує велике розмаїття дистанційних курсів: мовні курси, психологія, фінанси й облік, менеджмент, маркетинг, реклама, PR та ін. По закінченню курсів такого типу видається свідоцтво, що засвідчує отримані знання.

Отже, безперервна освіта є важливим атрибутом сучасної людини, так як інформаційне суспільство вимагає від неї постійного оновлення горизонту знань. Щоб бути конкурентноспроможним фахівцем та отримати гарантію працевлаштування сучасній людині необхідно постійне оновлення освіти. Роботодавці зацікавлені у підвищенні професійної кваліфікації своїх працівників і періодично забезпечують їм доступ до різноманітних тренінгів, семінарів, курсів, які сприяють цьому, а для осіб, які хочуть отримати знання поза межами своєї професії, існують програми дистанційного навчання, що дозволяють здобути певний освітній рівень, підтверджений офіційним документом. Україна поступово залучається до системи безперервної освіти, в особливості м. Дніпропетровськ. На наш час, вже існує вибір професій, яким можна навчатися додатково, дистанційно. Але система неперервної освіти не розвинута досконало, на курсах отримують переважно теоретичну інформацію, не вистачає практичних занять, занурення у робочий процес. Також обмежений вибір професій, які можна посягнути. Розширення кількості доступних професій та залучення до практики сприятимуть підвищенню ефективності отриманої освіти.

Література:

1. Белл, Д. Грядущее постиндустриальное общество [Текст] / Д. Белл; пер. с англ. – М.: Издат. Дом «Basic Books», 2001. – 578 с.
2. Тоффлер, Э. Третья волна [Текст] / Э. Тоффлер; пер. с англ. – М.: Изд-во АСТ, 1999. – 261 с.
3. Балабанова, Н. Суспільство знань та інновацій: шлях до майбутнього України [Текст] / Н. Балабанова. – К.: Арістей, 2005. – 104 с.
4. Карпенко, М. Освіта протягом життя: світовий досвід і українська практика [Електронний ресурс] / М. Карпенко; Нац. ін-т стратегічних досл. при Президентові України. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/252/>
5. Закон України «Про освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1060-12/page2>
6. Сайт м. Дніпропетровська [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://gorod.dp.ua/inf/edu/catalog/?place_type=55
7. Дніпропетровський центр професійно-технічної освіти Державної служби зайнятості [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://cpto.dp.ua>
8. Європейська школа кореспондентського навчання [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://eshko.ua>

М.О. Шевчук

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

**Репрезентація національної ідентичності в туристичних об'єктах
міста Дніпропетровськ**

Фізична мобільність взагалі, а туризм особливо є важливою частиною процесу, через який представникам окремих країн навіюється уявлення про спільну ідентичність, пов'язану з певною територією, що займає та чи інша спільнота та претензіями на неї. В просторі міста образи різних окремих місць, ландшафтів, національних емблем та символів набувають великої ваги та значення, оскільки формуються самими мешканцями не лише для презентації себе гостям міста, але й для себе особисто. Різні туристичні об'єкти є постійним «банальним» нагадуванням нам нашої національної приналежності. Тобто мешканці міста як учасники місцевого самоуправління, і як представники держустанов та індустрії туризму є і агентами репрезентації національної ідентичності, і реципієнтами цих смислоутворюючих образів – об'єктів національної ідентичності.

Дніпропетровськ досить цікавий і показовий для аналізу з цього приводу, оскільки власне туристичність в Дніпропетровську не є характерною рисою. До початку 90-х він був так званим «закритим для іноземців містом», через розташування в ньому ракетного виробництва, але навіть по зміні статусу офіційні органи влади не ставили собі за мету розвивати його туристичний потенціал. В офіційних зверненнях голови міста ми зустрічаємо метафори «Дніпропетровськ – ділова столиця України», «Місто комфортне для життя», але не йдеться про його туристичну привабливість і необхідність її розвивати.

Але тим не менше місто не може ігнорувати виклики сучасності. І навіть такі стихійні процеси розвитку туристичної сфери як поява в Дніпропетровську free-walking турів, ріст кількості коусерферів з Дніпропетровська, поява таких проектів спільнокошту як «Квартал мистецтв», залучають все більше і більше звичайних мешканців Дніпропетровська до участі в його туристичній розбудові та рефлексії над його простором для презентації Іншому. І навіть на офіційному рівні останнім часом відбуваються спроби використати такий ріст інтересу до туристичної привабливості міста. Так проект голови обласної ради Є. Удода «Гарне місто» передбачав конкурс серед місцевих мешканців на кращі нові туристичні маршрути в місті та області [4].

Які туристичні об'єкти можуть стати об'єктами репрезентації національної ідентичності? В першу чергу, це об'єкти напряму пов'язані з національною культурою та історією – національні музеї, театри, художні галереї, які апелюють до співучасті міста в історичному і культурному становленні нації.

Британський соціолог Девид МакКрон в своїй роботі «The Sociology of Nationalism» зазначає, що з середини XIX ст. мандрівки з метою ознайомлен-

ня з найважливішими місцями, текстами, виставками, спорудами, пейзажами та суспільними досягненнями внесли значний внесок в укріплення культурного уявлення про існування уявної нації. Особливо важливу роль в генеалогії націоналізму в більшості спільнот зіграло створення національних музеїв, поява національних художників, архітекторів, музикантів, драматургів, письменників, істориків, археологів, а також демонстрація національних досягнень на міжнародних (всесвітніх) виставках [6].

У Дніпропетровську Історичний музей ім. Д. Яворницького активно виконує цю функцію і пов'язує історію міста з прадавніми часами не лише козацької доби, але й часів кочових племен. Цікавим об'єктом для туристичного погляду, з цієї точки зору стали так звані «скіфські баби», дійсна експозиція яких розташована поряд з самим музеєм і репліки на яких ми можемо побачити серед сучасного оформлення відремонтованих дніпропетровської набережної та скверу ім. Леніна. Цей факт демонструє спробу міцніше нас прив'язати до нашої прадавньої історії на «банальному», повсякденному рівні.

Інша група туристичних об'єктів – це унікальні місцеві об'єкти, ті з якими місцеві мешканці пов'язують унікальність свого регіону. Серед них традиційно присутні історичні об'єкти, архітектурні, природні. Дніпропетровськ же має і новітні об'єкти цікаві для туристичного погляду.

Так в жовтні 2012 року в Дніпропетровську був відкритий Культурний Єврейський центр «Менора». І на перший погляд, це подія стосується не зовсім української національної ідентичності. Але так було б якби ми розглядали національне лише в етнічному зрізі, а не в державно-політичному. Тож на нашу думку, підкреслення унікальності цього культурного центру, відзначення його як «Найбільший у світі» та розташування його саме в Дніпропетровську викликає почуття гордості у місцевих мешканців за своє місто і за свою країну, бо саме тут це стало можливим. На підтвердження цього маємо зазначити, що у день відкриття центр відвідали чимало дніпропетровців, які до єврейської спільноти не мають відношення [3].

У жовтні 2013 в Дніпропетровську був відкритий музей «Парк ракет» на підтвердження самопроголошеного звання Дніпропетровська – космічна столиця України, що підкреслює власну унікальність в межах національної спільноти [1].

Іншим важливим зрізом для аналізу репрезентації національної ідентичності в просторі міста Дніпропетровськ є його промисловий образ. І він також має що запропонувати туристичному погляду – з 2012 року організовуються регулярні безкоштовні екскурсії на завод Інтерпайп Сталь, що позиціонується як унікальний в національному масштабі – як перший завод в незалежній Україні, що побудований з «нуля», та один з найбільших виробничих комплексів такого типу в Європі та СНГ [5].

Серед важливих для нашого міста об'єктів репрезентації національної ідентичності маємо зазначити і символ спортивної звитяги місцевий ФК

«Дніпро», який в просторі міста представлений відбудованим стадіоном Дніпро-Арена та пам'ятником присвяченим перемогам команди «Дніпро – Чемпіон», встановленим на бульварі Кучеревського – видатного тренера команди. ФК Дніпро є одним з лідерів національного чемпіонату та постійним учасником європейських турнірів, тому він одночасно є і сильним емоційним ресурсом національної ідентичності дніпропетровців.

Природні об'єкти також можуть виступати об'єктами репрезентації національної ідентичності. І головним таким об'єктом для Дніпропетровська безумовно є ріка Дніпро, що є важливою частиною національної культури та історії. В якості туристичних об'єктів, що актуалізують Дніпро для мешканців та гостей міста, в першу чергу виступає набережна, якою дуже пишаються місцеві жителі – називають найдовшою в Європі та найкрасивішою в Україні, і яка визитівкою міста та присутня на більшості зображень, що презентують місто. Іншим туристичним об'єктом, що репрезентує національну ідентичність, апелюючи і до націєтворчого образу Дніпра, можна відзначити штучний водоспад «Порог Ревучий», відкритий мером міста у вересні 2013 року і пов'язаний з реконструкцією пам'ятника Тарасу Шевченку, що знаходиться поруч з водоспадом і є доречі «найбільшим в Україні». В своїй урочистій промові мері міста І.Куличенко відзначив, що «Тарас Шевченко дивиться як раз на Порог Ревучий. Ми виконали його заповіт і подарували мешканцям гарний водоспад» [2].

Таким чином, ми бачимо, що туристичному погляду в місті Дніпропетровську доступні об'єкти репрезентації національної ідентичності у різних зрізах, які демонструють історичний, культурний, природний, промисловий, спортивний образи не просто міста, а міста інтегрованого в націєтворчі процеси, міста тісно пов'язаного і з історією, і с сучасністю, і з майбутнім нації.

Літератури:

1. В Днепропетровске открылся Центр инновационных технологий «Парк ракет» [Электронный ресурс] // Новости Аэрокосмического портала Украины. – Режим доступа: <http://www.space.com.ua/gateway/news.nsf>
2. Декоративный водопад «Поріг ревучий» на Монастырском острове открыли под пушечные залпы [Электронный ресурс] // Материалы информационного агентства Мост-Днепр. – Режим доступа: http://most-dnepr.info/photo-report/photo-society/dekorativnyj_vodopad_fotoreportazh.htm
3. Крупнейший в мире еврейский центр «Менора» откроется в Днепропетровске 16 октября [Электронный ресурс] // Новости 34 телеканала. - Режим доступа: <http://34.ua/news/view/11413--krupneyshiy-v-mire-evreyskiy-centr-menora-otkroetsya-v-dnepropetrovske-16-oktyabrya/>
4. Сайт Председателя Днепропетровского областного совета Евгения Удода [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://udod.dp.ua/projects/>
5. Экскурсии на Интерпайп Сталь [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://interpipe.biz/ru/company/steel/excursions/>
6. McCrone, D. The Sociology of Nationalism [Electronic resource] / D. McCrone. – L.: Routledge, 1962. – Regime to access: http://bib.convdocs.org/docs/31/30392/conv_1/file1.pdf

С.Д. Щеглюк

Інститут регіональних досліджень НАН України (м. Київ)

Оцінювання рівня розвитку соціально-демографічної метрополійної функції (на прикладі обласних центрів Західної України)

На даний час обласні центри сучасної України є потужними соціально-економічними утвореннями, які виступають основними структурними елементами просторової організації суспільства не лише в межах регіонів, а й на над регіональному рівні.

Характерними особливостями формування метрополій є збільшення кількості функцій, які виконує велике місто та зміна ролі таких функцій, які виходять далеко за адміністративні межі міста та його приміську зону. Оскільки кожне місто за означенням виконує певні несільськогосподарські функції (торгівельні, оборонні, освітні та ін.) важливим є визначити метрополійні функції міст, які дають право ідентифікувати місто як метрополію певного ієрархічного рівня. Однією з основних характерних особливостей найбільших міст є здатність до одночасної концентрації та генерації масштабних фінансово-економічних, соціо-культурних, матеріальних, людських та інформаційних потоків.

Визнаючи значне напруження вищезазначених вчених, слід відмітити відсутність у науковій літературі однозначного визначення метрополійних функцій та розуміння спільних та відмінних рис між функціями міста й функціями метрополії. Встановлення єдиного розуміння метрополійності функцій міста дасть змогу чітко їх детермінувати та оцінювати вплив на територію. Саме тому оцінка характеру взаємодії міста-метрополії з іншими територіальними суспільними системами через виконання їхніх функцій є необхідною для визначення потенціалу розвитку метрополії і розробки відповідного економіко-організаційного забезпечення, яке сприятиме реалізації певних функцій

За відношенням до міського середовища розрізняють функції: зовнішні та внутрішні (центральної), спеціалізовані. Тобто, характер дії метрополійної функції, на відміну від функції великого міста полягає у її значному зовнішньому впливі та більшому (стратегічному) значенні щодо розвитку навколишньої території. Такий вплив можна оцінювати як якісно, так і кількісно.

На думку С. Шульц, метрополійні функції полягають у: виконанні містами суспільної ролі в урбанізаційному просторі; формуванні високо диференційованої структури економіки міст з орієнтацією на міжнародні зв'язки; домінуванні організаційно-управлінських, креативних, інформаційних, духовно-культурних, комунікаційних функцій; формуванні центрів дифузії інновацій та розвитку нових видів економічної діяльності; розвитку транспортної складової: аеропортів, залізничного та автомобільного сполучення тощо [3].

Велике значення у виконанні містами своєї ролі в організації простору

належить певним міським функціям, які називають метрополійними. Важливість їх дослідження полягає у тому, що саме метрополії стають центрами перерозподілу та акумулювання прибутку, місцем проживання найбільш заможної частини населення регіону, полюсом влади, багатства і, відповідно – надспоживання [1].

Для трансформації великого міста в повноцінну метрополію істотним є поєднання взаємозв'язаних чинників: розмір і потенціал контрольованої території, демографо-економічний масштаб самої метрополії, її структурні особливості, характер взаємодії з іншими метрополіями, у тому числі і в рамках процесу глобалізації. Співвідношення даних факторів, їх масштабність та пропорційність, дозволяє окреслити основні передумови для метрополійності того чи іншого міста.

Критеріями формування функцій міста є система цінностей та ресурсів. Пріоритетність функцій визначається різними чинниками: історичними, політичними, географічними, економічними, соціальними [2, с. 3].

Еволюція міських функцій пов'язана із розвитком міста: набір таких функцій часто змінюється в залежності стадії розвитку міста та витісненням традиційних інноваційними функціями, що виникають із цивілізаційним поступом. Так, у індустріальному суспільстві домінуючими функціями міста були виробнича, адміністративна, а у постіндустріальному – екологічна, сервісна (сфера послуг), культурна тощо. Водночас постає потреба у чіткій ідентифікації нових функцій міст. Окремі вчені стверджують, що більш швидкими темпами ростуть ті глобальні міста, які концентрують нові функції. Інноваційні імпульси зароджуються в найбільш розвинених містах, які лідирують у розробці й освоєнні новітніх технологій, мають фінансові ресурси й кваліфіковані кадри. Для постіндустріального етапу розвитку міста характерні домінуючі функції: сфера послуг (послуги четвертинного сектору економіки: фінансове і юридичне обслуговування, інформаційні послуги, інформаційно-інноваційне виробництво, наукова діяльність). Така тенденція до зростання сервісної економіки призводить до зміни функціональної орієнтації міст, що зумовлює відповідні зміни на ринку праці тощо.

Суть демографічної метрополійної функції полягає у концентрації людського капіталу для реалізації трудового потенціалу та формування нової якості життя населення – міських стандартів якості життя особливо в умовах зниження приросту населення.

Виділяють ще й соціальну (сприяє вирівнюванню рівня та якості життя населення різних територіальних громад, водночас загострює територіальну сегрегацію між ядром та периферією, розширює можливості для зайнятості населення через просторову експансію ринку праці) функцію міста.

Головними індикаторами при визначенні статусу міста є роль функцій у регіоні, доступність до них. А відтак, просторовий рівень реалізації функції є визначальним індикатором міських функцій. Чим більшу територію за своїм впливом охоплює та, чи інша функція, тим більше проявляються в ній

ознаки метрополійності. Тому, кожне місто може виконувати метрополійні функції в межах адміністративної території, але не кожне місто може бути метрополією. Бо для метрополії характерними індикаторами є: чисельність населення від 500 тис. осіб та значна орієнтація функцій на прилеглі території.

Отже, міста-метрополії характеризуються, окрім особливої якості міського середовища, значно вищою чисельністю населення (зазвичай понад 500 тис. осіб), в порівнянні з оточуючими їх містами, високим потенціалом споживчого ринку, бюджетно-фінансовими можливостями, що, у свою чергу, трансформується у вищий рівень розвитку соціальної та транспортно-комунікаційної інфраструктур тощо.

Пріоритетними для розвитку сучасних міст-метрополій є концентрація людського потенціалу та забезпечення високої якості життя. При цьому визначальною стає конкуренція за високоінтелектуальний людський капітал, оскільки інтелектуальні ресурси, що здатні генерувати інновації у різних сферах, вважаються потужним імпульсом розвитку сучасних міст. Сприятиме реалізації демографічної функції метрополії активізація зайнятості населення, сприяння підвищенню народжуваності, заходи з протидії міграції висококваліфікованого капіталу з метрополії, оскільки визначальною стає конкуренція за високоінтелектуальну людину, яка здатна генерувати інновації у різних сферах, що є потужним імпульсом розвитку сучасних міст.

Тобто, кількісний підхід до визначення метрополійних функцій потребує достовірної статистичної бази для їх оцінки, або ж для оцінки якісних характеристик – проведення соціологічного опитування.

За оцінками вітчизняних вчених встановлено, що вивчення виробничих, торговельних і трудових (маятникових) зв'язків є обов'язковим при оцінці функцій метрополійного міста.

При успішному соціально-економічному розвитку міста-метрополії відбувається накопичення значної кількості функцій (критичної маси) та передача їх на периферію шляхом заміщення традиційних функцій новими.

Отже, оцінка метрополійних функцій полягає у їх ідентифікації на основі порівняння кількісних параметрів функцій, делімітації просторового поширення через визначення функціонального радіусу дії регіональної метрополійної функції; оцінки ролі та інтенсивності впливу функції на прилеглу територію, визначення етапу розвитку функції (традиційна, нова). Рівень соціального розвитку метрополії оцінюється за середньою величиною територіальних індексів: введення в дію житла (на одну особу), середньої заробітної плати та рівня безробіття.

Підсумовуючи низку наукових підходів щодо особливостей розвитку та оцінки функцій метрополії, виділено ті, які найбільш підходять меті даного дослідження. Регіональні метрополії суттєво впливають на своє оточення в межах регіону, а відтак і метрополійні функції слід оцінювати в межах адміністративної області, причому в порівнянні з аналогічними метрополіями

у інших регіонах для виявлення її спеціалізації. Обґрунтуванню вибору індикаторів метрополійних функцій регіональних метрополій будуть присвячені подальші наші дослідження.

Література:

1. Дружинин, А.Г. Метрополизация как доминантная тенденция территориальной организации общества в постсоветский период: универсальные проявления и южно-российская специфика [Электронный ресурс] / А.Г. Дружинин. – Режим доступа: http://www.geo-vestnik.psu.ru/files/vest/174_metropolizaciq_kak_dominantnaq_tendenciq.pdf.
2. Шевченко, А. Полеміка щодо визначень поняття «місто» та його функції [Електронний ресурс] / А. Шевченко. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/Patp/2009_2/09saspmf.pdf.
3. Шульц, С. Метрополійні процеси та розвиток міської мережі в Україні [Текст] / С. Шульц // Metropolie pogrnicza polsko-ukrainskiego. Метрополія польсько-українського пограниччя / pod redakcja Zbigniewa Makiely. Wydawnictwo Panstwowej Wyzszej Szkoły Zawodowej im. Ks. Bronislawa Markiewicza w Jaroslawiu. – Jaroslaw 2010. – S. 251-258.

М.А. Шепелев

Днепропетровский национальный университет имени Олеся Гончара

Мировой опыт перенесения столиц и геополитические реалии постсоветских государств

Столица всякого государства является его олицетворением и средоточием политических, финансовых, управленческих ресурсов и источников власти. В современном мире большинство столиц сочетают функции политических, культурных и экономических, хотя есть яркие исключения. Так, в полицентричной Германии Берлин – политическая и отчасти культурная столица, финансовая и деловая – это Франкфурт-на-Майне, а юридическая – Карлсруэ.

По степени их влияния на другие страны столицы разделяют на макротерриториальные (в т.ч. мировые), надрегиональные и внутринациональные. Макротерриториальные столицы оказывают влияние на культуру, экономику и политику многих других стран. К ним относятся Париж, Берлин, Лондон, Москва, Пекин. Некоторые национальные столицы оказывают сильное влияние на две-три соседние страны и являются, таким образом, надрегиональными. Большинство остальных столиц не распространяют влияние за пределы своей страны, поэтому являются сугубо внутринациональными. В несостоятельных государствах влияние столиц не распространяется даже на всю территорию собственной страны.

Столицы империй являются также ключевыми пунктами трансляции иностранной культуры, локомотивами модернизации. Нередко для этой цели приходилось создавать новое основание, заложенное на новой почве. Так, например, Петр Великий избрал сооружение новой столицы методом продвижения западной культуры в Россию. Перенос столицы из Москвы в Санкт-Петербург состоялся в 1712 г., еще до формального присоединения земель к России по Ништадтскому договору, таким образом, столица разме-

щалась на території, формально приналежачей другому государству. В целом в течение XVIII-XXI вв. столицы были перенесены в 69 странах. Наиболее мобильными в течение последних двух с половиной столетий были столицы США (в 1776-1800 гг.), Канады (1841-1866 гг.), Индии, Казахстана, Китая, Кот-д'Ивуара, Мьянмы.

Перемещения столиц могут быть одноразовыми (доминируют) или многократными (два-три и более: 7 – в Польше, 11 – в США и 18 – в Китае); по числу географических направлений переноса – однонаправленными, разнонаправленными, круговыми, попятными.

В истории Норвегии столица последовательно переносилась с севера на юг из Тронхейма в Берген, а оттуда – в Осло. В Бразилии первоначальная столица Салвадор была перенесена южнее, в Рио-де-Жанейро, а оттуда вглубь страны – в специально построенный для осуществления столичных функций город Бразилиа.

Столица британской колонии Канада перемещалась несколько раз в 40-50-х гг. XIX в., мигрируя между англоязычным Онтарио и франкофонским Квебеком. Ни Квебек, ни Торонто не могли быть общей столицей, поскольку в обоих случаях ущемлялись права либо французов, либо англичан. После неудачных переносов столицей был определен небольшой город, находящийся прямо на границе – Оттава.

Согласно А. Тойнби, основатели империй обычно начинают с обустройства территорий, наиболее для них удобных. В таком случае столица устанавливается либо на их собственной родине, превратившейся из местного государства в универсальное через победу над соперниками, либо на каком-либо окраинном месте недавно покоренной территории, показавшемся завоевателям вполне удобным для столицы. Однако с течением времени опыт имперской администрации или давление событий подсказывает основателям империи или их последователям, которые, захватив империю, перестраивают ее, что для империи в целом целесообразно перенести столицу в новое место, более удобное в сложившейся ситуации. В таком случае перенос столицы на новое место может быть связан с выбором наиболее оптимального варианта коммуникаций, и с этой точки зрения предпочтительнее считается центр империи. Если же требованием дня является оборона от варварского или иностранного агрессора, то столица передвигается к той части имперской границы, где ощущается наиболее сильное давление. Ну а в тех империях, которые не были образованы ни чужеземцами, ни варварами, ни приграничными племенами, а были созданы властью метрополии, обнаруживается тенденция постепенного перемещения к окраинам столицы, первоначально основанной в центре (см.: [1]).

В древнем и средневековом Китае столица страны переносилась много раз, главным образом из-за внешних угроз или распада царств. В этот период столица «блуждала» в коридоре к югу от реки Хуанхэ – от Сианя до Лояна и Кайфына. Внешняя угроза с севера вынудила перенести столицу из Кайфына в Ханчжоу в 1127 г. Захват монголами сначала севера, а затем и центра Китая привел к тому, что монголы впервые сделали столицей страны Пекин. Смещение монголов с престола сопровождалось переносом столицы вновь на юг,

в Нанкин. После прихода к власти маньчжурской династии столицу вновь передвинули на север, в Пекин, ближе к Маньчжурии. Революция 1911 г. означала переориентацию на юг, и в результате столицей Китайской Республики в 1928 г. стал Нанкин. Японский захват Восточного Китая в 1937 г. вынудил гоминьдановское правительство Китайской Республики переехать в безопасную провинцию Сычуань, в Чунцин, но после освобождения территории от японцев в 1945 г. столица вернулась обратно в Нанкин.

С поражением Гоминьдана в гражданской войне правительство Китайской Республики бежало на о. Тайвань, а пришедшие к власти китайские коммунисты последовали логике старых китайских императоров северной ориентации и перенесли столицу подальше от «гнезда Гоминдана», вновь в Пекин, у которого уже имелись столичные традиции. Так столица Китая «мигрировала» между Севером и Югом, каждый раз показывая главный геополитический ориентир государства. Примечательно, что согласно обнаруженной в марте 2014 г. программе продвижения урбанизации нового типа провинции Хэбэй, планируется перенос некоторых столичных функций из Пекина в эту провинцию, в города Баодин и Ланфан, которые находятся на юге Пекина и образуют с ним треугольник.

Удачным примером переноса столиц в новейшее время является опыт Казахстана, где столица была перенесена с юга, из Алма-Аты на север, в целинные степи. Новая столица Астана (бывший Целиноград) способствовала более тесной интеграции севера и юга страны с их заметными культурно-историческими отличиями. В конце 2005 – начале 2006 гг. в срочном порядке осуществлен перенос столицы Мьянмы из Янгона на север, ближе к Мандалаю, в новую столицу Найпьядай (близ города Пьинмана). В Монголии обсуждается вопрос о возможном переносе столицы из Улан-Батора в Харахорин (Каракорум), прежнюю столицу Чингисхана, которая была заложена им в 1220 г. и не достроена. Ее сооружение должно быть завершено к 2036 г. В Иране также полтора десятилетия ведется дискуссия о необходимости переноса столицы из Тегерана в другой город из-за высокой сейсмичности, но конкретного решения пока не принято.

В течение непродолжительной истории гетманской Украины столица перемещалась из Чигирин в Батурин, затем в Глухов, снова в Батурин, после создания украинской государственности в форме УССР первой столицей Советской Украины стал Харьков, чье развитие в 20-30-е годы определялось потребностями осуществления столичных функций, но в 1934 году столица была перенесена в Киев. Примечательно, что еще во время Первой мировой войны, летом 1915 г., в России обсуждался проект переноса имперской столицы в Киев из Санкт-Петербурга.

За период после провозглашения независимости Киев как столица Украины превратился в своеобразный мегаполис, развивающийся за счет пополнения его региональной интеллектуальной и бизнесовой элитой и их капиталов. Так, из общего количества покупателей жилья в столице Украины до 40% являются жителями других регионов страны и иностранцы. Следствием этого являются серьезные диспропорции в региональном развитии страны. Концентрация в Киеве административных функций столицы, област-

ного центра и центра Киево-Святошинского района приводит к излишним затратам на содержание органов управления и создает дополнительную нагрузку. Причем все службы областной администрации разбросаны по Киеву. Понятно, что это очень неудобно. Даже помещение Киевской областной государственной администрации арендуется. Власти подумывали над тем, чтобы перенести административный центр Киевской области в Борисполь, Ирпень, Вышгород или Бровары. В мае 2010 года тогдашний губернатор Киевщины А. Присяжнюк предложил перенести административный центр региона из Киева для увеличения инвестиций в экономику области.

На протяжении полутора десятилетий среди украинской общественности обозначилась в качестве предмета дискурса тема неэффективности Киева как столицы и необходимости ее переноса. В пользу этого приводится множество аргументов, начиная от исторического провинциализма Киева, со времен нашествия Батыя утратившего столичный образ и превратившегося в провинциальный, губернский центр. Исторически сложившаяся городская застройка не способствует эффективному осуществлению столичных функций. Приводится и такой аргумент, что геопатогенная зона в Киеве накрывает собой здания Верховной Рады, Кабмина и Администрации Президента. По мнению Е. Галагана, «Киев, как политический центр, всегда выполнял чисто декоративную роль. Пораженческий символ расхлябанности, провинциальности, тугодумия и ограниченности. Город без лица, без динамики, без надежды» [2].

По утверждению А. Михайлюты, «анализ исторических, политических, общественных, экономических и даже психологических условий убеждает в том, что «первопрестольный, златоглавый, княжеский град Киев» как город раздора князей и распада супердержавы Киевской Руси не может стать городом обновления и возрождения Украины после нескольких столетий неволи и атмосферы сплошного конформизма мещанства, которое никогда украинским и не было» [3].

Еще в 20-е гг. XX в. известный украинский географ и философ Степан Рудницкий писал, что столица должна быть в Приднепровье, где располагались Запорожские Сечи. В последние десятилетия также неоднократно предлагались проекты переноса столицы из Киева в Нижнее Приднепровье. В пользу этого приводились такие аргументы, что это позволит продуманнее и ответственнее проводить государственную политику ради единения и развития в интересах всей страны, даст шанс сформировать новые управленческие силы, которые смогут эффективнее направлять процессы для выхода из социально-экономического кризиса, находясь на два порядка ближе к промышленному региону и основным сельскохозяйственным зонам. Важной задачей новой столицы считается также содействие реальной децентрализации и осуществление программы равномерного развития регионов. По мнению А. Михайлюты, новая столица может быть расположена между Днепропетровском и Запорожьем на берегу Днепра.

Новая Украинская столица должна быть размещена по центру страны. На стыке современных Днепропетровской и Кировоградской областей. Андрей Кулиш в 2011 году так обозначил следующие плюсы такого проекта:

- 1) Новая столица – как символ перерождения, как символ окончания эпохи постсоветской «руины». Строительство столицы начнет эпоху украинского прогресса.
- 2) Большое количество рабочих мест, подъем промышленности.
- 3) Строительство современного, комфортного жилья в большом количестве.
- 4) Разгрузка Киева: перенос оттуда государственных учреждений облегчит напряжение на дорогах.
- 5) Неограниченные возможности для архитекторов и ученых. Возможность спроектировать новый город с учетом всех потребностей и экологических норм. Возможность вводить новые технологии. Отсутствует необходимость освобождения территории и перепланировку.
- 6) Подъем патриотизма. Нам есть чем гордиться и что защищать.
- 7) Снижение сепаратистских тенденций в Крыму и Донбассе в связи приближением к этим регионам столицы (см.: [4]).

Возможно, неудачный выбор столицы стал одной из причин системного кризиса, переживаемого украинским государством. Очевидно, что в нынешней политической ситуации перенос столицы не станет панацеей от вызревших за два десятилетия проблем, но понимание наличия проблемы необходимо для более целостного понимания природы данного кризиса.

Литература:

1. Тойнби А.Дж. Постигание истории [Текст]: сб. / А.Дж. Тойнби; пер. с англ.; сост. А.П. Огурцов; вступ. ст. В.И. Уколова. – М.: Прогресс, 1990. – 730 с.
2. Галаган Е. Украина будущего [Электронный ресурс] / Е. Галаган. – Режим доступа: <http://aktiv.com.ua/archives/5487>
3. Столицу Украины нужно перенести [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://newsland.com/news/detail/id/833034/>
4. Куліш А. Україні потрібна нова столиця! [Електронний ресурс] / А. Куліш. – Режим доступу: <http://blogs.korrespondent.net/users/blog/andrey23k/a39114>

К.В. Яцук

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара **Особливості прояву індивідуалізму в умовах сучасного українського суспільства на прикладі м. Дніпропетровськ**

Багато вчених відмічають, що однією з базових характеристик сучасного типу суспільства є прояв індивідуалістичних установок. Одним з найвідоміших дослідників індивідуалізму вважається нідерландський соціальний психолог Г. Хофстеде. Індивідуалізм в концепції Хофстеде трактується як показник того, чи вважають за краще люди піклуватися тільки про себе і власні сім'ї, або мають схильність об'єднуватися в якісь групи, які несуть відповідальність за людину в обмін на його підпорядкування груповим цінностям. Багаторічний досвід дослідження різних культур дозволили Г. Хофстеде виокремити чотири фактори, що лежать в основі розбіжностей між національними управлінськими культурами, й сформулювати наступні осі культурних

протиставлень [2].

Чоловічість – жіночість (маскулінність – фемінність). За цим показником культурна диференціація позицій пов'язана зі ставленням людей до ролі чоловіків і жінок у суспільстві. Домінуючими цінностями з високим показником чоловічого начала є досягнення й успіх; домінуючими цінностями в суспільстві з високим показником жіночого начала є піклування про близьких і якість життя. В культурах з високим показником чоловічого начала особливої ваги набувають професійні досягнення, які віддзеркалюють суспільний статус особистості. Роль статей тут строго визначена. Згідно з результатами проведеного нами дослідження, Дніпропетровськ належить до міста з маскулінною культурою, так як серед найважливіших цінностей на першому місці опинилися сім'я і здоров'я (по 75,9%), на другому – любов (44,8%), і на третьому – матеріальний статок (34,5%).

Індивідуалізм – колективізм. Індивідуалізм, за Г. Хофстеде, відображається в культурах, де люди піклуються насамперед про себе і членів своєї родини, що не характерно для людей, котрі належать до інших членів групи або груп, представники яких піклуються про членів родини в обмін на їхню вірність. Тому позиція стосовно інших членів суспільства, уявлення про взаємодію у них різні. Якщо у представників культури з високим показником індивідуалізму прийнято покладатися на особисті якості, коли «Я» має велике значення в житті, то в культурах з домінуванням колективізму вирішального значення набувають відносини з іншими. Представники таких культур частіше мислять категорією «Ми». Дніпропетровськ у даному випадку можна віднести до індивідуалістичної культури, адже 69% опитаних помітили, що більшою мірою їм допомагає орієнтуватись в житті особистий досвід та 21% вказали на думки родичів, друзів (що цікаво, ніхто не вибрав варіанти «преса, радіо, ТБ, Інтернет», «проорокування екстрасенсів та астрологів» і «долученість до релігії»), а також більшість респондентів вказали, що вбачають смисл життя у сімейному благополуччі (21%), у душевному спокої (18%) і реалізації творчих замислів (15%) (останнє місце посідає варіант «у демократичному розвитку суспільства» – 4%). Тож, якщо жителі вказаного міста – індивідуалісти, то яким чином вони проявляють свою індивідуальність? 42% відповіли, що через дозвілеві практики, а 28% – завдяки навчанню і роботі.

Уникнення невизначеності – це ступінь почуття невпевненості і прагнення уникати таких ситуацій. Це відбивається на позиціях людей у їх ставленні до невизначеності. Представники культур з високим ступенем уникнення невизначеності відчують необхідність у запровадженні великої кількості правил і формальностей для організації свого життя. Звичайно люди в таких країнах часто зазнають почуття тривоги і демонструють свої емоції. Вони вірять експертам у всіх сферах життя, уникають конфліктів і конкуренції. В суспільствах з низькими показниками в категорії уникнення невизначеності правила і закони, а тим більше ритуали в діловому житті скорочені до необхідного мінімуму. Жителі м. Дніпропетровськ характеризуються високим рівнем уникнення невизначеності: 58% респондентів сприймають оточуючий світ як поле дій, 83% постійно замислюються над

майбутнім і 31% мають запас коштів, що свідчить про те, що вони хочуть бути впевненими у наступному дні і готові взяти відповідальність за свою долю у власні руки.

Дистанція влади. Дистанція влади – ступінь, на якому люди, наділені меншою владою, приймають факт нерівномірного її розподілу. Це визначає їх позицію стосовно влади: в суспільствах з високим рівнем дистанції влади (як Україна в цілому і Дніпропетровськ зокрема) ієрархія вважається нормальним явищем, кожний член суспільства має певне становище в суспільстві, в родині й у професійній діяльності.

Отже, результати проведеного дослідження показали, що за ознаками, визначеними Г. Хофстеде, Дніпропетровськ можливо віднести до міст маскуліної культури з високим рівнем уникнення невизначеності та великою дистанцією влади. Але при цьому важливо зазначити, що повної відповідності з жодною культурою немає, скоріше, можна сказати, що ми відносимося до пограничної культури, яка містить у собі не тільки риси культур, що змішуються, але і якісно нові, котрі виникають внаслідок адаптації до життєвих обставин, що змінилися.

Література:

1. Бондаренко, О.В. Особливості соціально-філософського дослідження ментального феномену в аспекті «індивідуалізм – колективізм» [Текст] / О.В. Бондаренко // Мультитиве-реум. Філософський альманах. – К.: Центр духовної культури, – 2006. – № 55. – С. 137-146.
2. Мейжис, І. Індивідуалізм чи колективізм? Соціально-психологічний погляд на історію і політичну культуру України [Текст] / І. Мейжис // Соціальна психологія. – 2006. – № 6. – С. 47-59.
3. Украинское общество в европейском пространстве / Под ред. Е. Головахи, С. Макеева. – К.: Ин-т социологии НАНУ; Харьковский нац. ун-т им. В.Н. Каразина, 2007. – 274 с.

А.М. Ячный

Днепропетровский национальный университет им. О. Гончара

Социоинженерные аспекты в процессе социального управления городом

При рассмотрении проблем города и путей их решения, авторы многих публикаций отмечают, что в процессе управления городом следует особо рассматривать социальный аспект и пути реализации его потенциала. Подчеркивается, что в современных условиях необходимо принципиально изменить систему управления, и соответственно изменить видение объекта и субъекта управления. Отмечается, что социальное становится основным объектом управления. Очевидно, по этой причине, широко используются словосочетания «социальное управление», «социальные технологии» и т.п.

Субъекты городского управления постоянно сталкиваются с необходимостью решения серьезных проблем, при этом, распространено мнение, что источник испытываемых трудностей находится в самой природе такой деятельности. Однако, по нашему мнению, проблемы, с которыми «встречаются» субъекты государственного управления в условиях современной Украи-

ны, имеют методологический характер. Прежде всего, поиски управленческой инноватики, по нашему мнению, изначально ограничены технократическими подходами.

В современных условиях провозглашения демократизации, как социальной ценности, государственное управление определяется как разновидность социального управления. Однако, реально осуществляемая практика управления городом во многом только приближается к социальному управлению. Субъекты управления, будучи «прикованными» к необходимости решения возникающих социальных проблем, к сожалению, пытаются их решать административными методами хозяйствования, основное направление которых – по возможности сдерживать рост социальных напряжений путем удовлетворения потребностей населения. По этой причине мы наблюдаем практику «государственных инициатив улучшения благосостояния населения», что, по сути, является «подачками вечно голодному охлосу». Сложившийся «порочный круг» возможно разорвать лишь путем изменения представлений о роли государства в социальном развитии и прекратить рассматривать управление городом как средство хозяйственного регулирования. Следует сместить акценты и определять управление как механизм формализованного влияния на развитие территорий, который призван осуществлять социальное управление путем координации развития социальных процессов.

Следует признать, что определение «социальное управление», позволяющее теоретически полноценно говорить о современной управленческой инноватике, еще окончательно не сформулировано. По этой причине отдельные исследователи отождествляют социальное управление с самоуправлением, другие делают акцент на социальном объекте или общественно значимых целях управления, многие говорят о специфическом характере применяемых принципов, методов и социальных технологий. Широко распространено определение социального управления как процесса целенаправленного воздействия субъекта управления на объект (т.е. общество) для обеспечения его эффективного функционирования и развития. Подобные определения имеют право на существование, так как социальное управление включает в себя все эти качества и характеристики. В конечном счете, авторы в той или иной мере ведут речь об актуализации социальных стимулов, вот только исследователи выявляют различные социальные стимулы, так как преследуют различные цели. Так, широко распространен технократический подход в определении «вектора» социального управления – максимально мобилизовать потенциал конкретного человека, актуализируя (фиксируя) их для субъектов управления, признавая их значимость в управлении социальными процессами. Однако в свете происходящих изменений в системе общественной регуляции следует признать, что управление становится все более и более «социальным», поскольку процессы демократизации приводят к более сложному (диффузному) распределению управленческой воли, полномочий и ответственности между субъектами социального взаимодействия. Однако система

управления в украинском обществе и соответствующие социальные практики характеризуются повсеместным административно-управленческим консерватизмом. В традиционной системе координат население рассматривается как объект управленческой деятельности, где доминируют цели и планы субъектов управления, которым лучше известно в каком направлении находится «счастье и благополучие» населения. Мы считаем, что подобная позиция в условиях современных реалий теряет свою социальную привлекательность, а главное – перспективность, поскольку из процесса обеспечения этого благополучия само население исключается. Формируются ложные, потребительские представления, что «власть должна обеспечить», а население ждет наступления благополучия.

Действенным средством преодоления этой проблемы «задействования» социального потенциала может выступить социоинженерный подход, который рассматривает задания, решаемые социальным управлением, как деятельность по максимальному высвобождению потенциала субъектов социального взаимодействия. Наличие позитивных перспектив социоинженерного подхода в преодолении возникающих социальных проблем подтверждается в разработанных правилах достижения эффективного социально-экономического развития. Так, одно из них гласит, что технический успех превращается в коммерческий, когда учтены социально-культурные особенности и контексты развития производства, а именно: 1) потребности людей, обеспечивающих создание продукта или услуги, и 2) потребности людей, потенциально нуждающихся в предлагаемом товаре [1, с. 14]. Однако рассматривается это положение исключительно в ракурсе потребительских практик. В этой связи звучат призывы к субъектам управления широко использовать социологическую информацию для выявления побудительных мотивов производителей и потребителей результатов производства, при этом социальные цели и задачи не рассматриваются.

В современных условиях взгляд на население как на стимулирующий «фактор производства» и осуществление управления на принципах управления машинами и капиталом, не может быть результативным. Технократический подход в управлении людьми когда-то позволял повышать производительность труда, то сегодня он порождает стагнацию и обратный эффект. Функциональная, ориентированная на реализацию цели логика индустриального менеджмента сама по себе стала подрывным элементом, который обусловил разрушительные процессы в линейных системах производственного управления. Парадокс этого типа развития заключается в том, что установка на «решение задач» обусловила неудержимое стремление менеджмента осуществлять технические инновации и экономить на затратах труда. Технократизм социального управления основной целью видит в пополнении ресурсов общества – прежде всего в пополнении материально-технического базиса производства, а вот обеспечение качественного воспроизводства жизни декларируются как последующие задачи и, в конечном счете «выпадают» из по-

ля зрения. В результате подобной управленческой деятельности исчезает энтузиазм и заметно снижается экономическая отдача основного фактора производства и источника любых инноваций – «человеческого капитала».

В современных условиях активно обозначается вектор развития украинского общества – интеграция в Европу. Однако пути этой интеграции предлагаются опять таки технократические, которые нивелируют саму идею, делают ее опасной для украинского социума. Так, в стремлении стать «европейцами» не рассматриваются качественные различия в общественном сознании европейского и украинского общества, и соответствующие системы управления. Следует признать, что европейцы находятся в ином социальном пространстве саморазвития и благодаря использованию ими потенциала инновационного менеджмента, сформировали в общественном сознании иную «философию управления» [2, с. 181]. Распространено мнение, что изменения в сознании управляющих и исполнителей произойдет автоматически – достаточно поместить украинцев в «европейскую среду», которая обяжет граждан Украины стать европейцами, субъектов управления – европейскими менеджерами. Считаем, что европейские ценности следует формировать самому украинскому обществу без экспансии и диктата со стороны этих европейских ценностей. Преодоление технократических проблем государственного управления возможно путем внедрения основных принципов инновационного менеджмента исходят из посылки о наивысшей ценности в производстве «человеческого фактора», что позволяет преодолеть отчуждение, стимулирует инициативу, высвобождает творческий потенциал людей – что является основами деятельности по реализации социоинженерного подхода.

Субъекты государственного управления, «управленцы» высокого ранга определяют причину современных трудностей Украины: в экономическом кризисе, в наличии/отсутствии зарубежных кредитов, инвестиций, несовершенной налоговой политике, при этом редко поднимают вопрос о качестве социального управления в украинском обществе. Действия субъектов социального управления в рамках социоинженерного подхода позволит осознать необходимость направления усилия на регулирование и создание оптимальных социальных систем, создающих условия для реализации интересов населения, а также заинтересовать массы талантливых и предприимчивых людей, трудолюбивых, патриотичных украинцев, готовых строить перспективное будущее в собственной стране.

Литература:

1. Гладких, Н. Почему слово «менеджмент» не переводится на русский язык? [Текст] / Н. Гладких // Экономика и организация промышленного производства. – 1996. – № 4. – С. 12-15.
2. Тарасова, Н.Н. От приказа к мотивации: новые принципы управления в США [Текст] / Н.Н. Тарасова // Полис. – 1993. – № 2. – С. 179-184.

Резолюція Всеукраїнської науково-практичної конференції «Урбаністичні студії: сучасний стан та перспективи розвитку»

Заслухавши та обговоривши доповіді, виступи та повідомлення, учасники Конференції **констатували:**

1. Звернення до урбаністичних проблем, використання їх як об'єкт наукових досліджень не є випадковим, оскільки визначається тією надзвичайною роллю, яку місто відіграє у житті суспільства як у минулому, так і в сьогоденні. Місто виступає своєрідним фокусом мереж влади, культури, комунікації та інформації, фінансових, торговельних, соціальних потоків, індивідуальної та колективної уявності; простором одночасно як можливостей, так і проблем.

2. Конференція визнала дискусійним характер головних питань, пов'язаних із дослідженням міста, міського способу життя.

3. Враховуючи актуальність питань, пов'язаних із сучасним станом та перспективами розвитку міста, необхідним є активізація наукових досліджень з таких напрямків:

- українське місто: історія і сучасність;
- людина в сучасному мегаполісі;
- якість міського середовища: проблеми, ризики та засоби їх вирішення;
- соціальні технології в управлінні містом;
- просторовий вимір міського середовища;
- місто в системі політичних та міжнародних відносин.

4. Учасники конференції зазначили, що сучасне місто повинно стати загальним проектом для всіх його жителів. Лише відчуваючи особисту залученість у міські справи та відповідальність за місто та його розвиток, взаємопідтримку, можливо створення якісного міського середовища, комфортного для життя. У цьому зв'язку важливим є співробітництво міської влади з науковцями, які зможуть, використовуючи сучасні методики, вказати найбільш перспективні вектори розвитку міста.

Учасники конференції **запропонували:**

1. Схвалити та розширювати співпрацю міждисциплінарних досліджень міста у філософському, історичному, географічному, культурологічному, економічному, політологічному, соціологічному ракурсах.

2. Продовжити практику проведення наукових конференцій з міської проблематики за участю науковців, аспірантів, студентів вищих навчальних закладів України та науково-дослідних центрів.

3. У рамках накової співпраці налагодити проведення сумісних конкретних соціологічних досліджень міста та міської проблематики.

4. Запропонувати міській владі налагодити спіробітництво з науковцями, які займаються дослідженням міста з метою соціальної експертизи проєктів, що запроваджуються міською владою.

ЗМІСТ

Вітальне слово ректора Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара, професора М.В. Полякова	3
Привітання учасникам конференції Дніпропетровського міського голови І.І. Куліченка	4
Приветственное слово Президента Академии наук Социальных технологий и местного самоуправления, профессора В.И. Патрушева	5
Безрукова О.А. Стан відповідальності жителів міста Запоріжжя в емпіричному вимірі	6
Богомаз К.Ю. Соціокультурні практики населення в міському середовищі	9
Мачуліна І.І. Третя професійна революція крізь призму поколінної диференціації	11
Бойко В.А. Інформаційна політика міст в контексті digital дипломатії	13
Бондаренко С.В. Роль креативних городских проектов в конструировании имиджа города	16
Быцюра Е.В. Секуляризация в пространстве большого города: к постановке проблемы	18
Вербицкая В.В. Виртуальная дипломатия как средство коммуникации в городе	20
Гилюн О.В. Зміни в освітніх мотиваціях студентів-першокурсників	24
Глушкова Л.В. Особливості сучасної урбаністичної культури	26
Городяненко В.Г. Социальная память как конструкт идентификации населения мегаполиса	27
Гудзенко О.З. Соціальна пам'ять міста: практики конструювання та репрезентації	29
Гуменюк А.Ю. Самореалізації особистості в сучасному українському місті: соціологічний вимір проблеми	30
Демичева А.В. Дипломатія міст як форма децентралізації міжнародних відносин	35
Забродін С.І. Геополітика великого міста: український контекст	37
Зубарева О.И. Архитектура города как пространство репрезентации социального контроля	41
Кольвах А.С. Місто як символічний простір	43
Комих Н.Г. Соціологічне тлумачення штучного середовища існування сучасного індивіда	45
Короткова М.А. Ночной клуб как пример карнавализации досуговых практик молодежи большого города	47
Кошовець М.К. Моральність мешканця великого міста: теоретичний та емпіричний виміри	49
Кублік К.Ю. Механізми регулювання політичної стабільності в м. Дніпропетровську	51
Макаренко В.А. Любовь к большому городу: автоэтнографическая рефлексия	53

Малес Л.В.	Зміна символічного тексту міста у новоявлених контекстах	55
Мир Мохаммад С.Р.	Модели потребления большого города в условиях глобализации	57
Мітрова О.Р.	Сучасне місто в контексті процесів соціальної приватизації	61
Мозговий А.А.	Конфліктогенність міського розвитку: об'єктність і параметризація	64
Мусієздов О.О.	Міська ідентичність у (пост)сучасному мегаполісі	68
Нагорняк Т.Л.	Сучасне українське місто у контексті світової конкуренції	70
Новикова Д.	Трансформация практик потребления в контексте современного города	72
Ободовська М.С.	Урбаністичні процеси в Україні наприкінці XIX - початок XX ст.	76
Озимко М.В.	Працевлаштування випускників ВНЗ на ринку праці	80
Палкин В.А.	Проблемы организации досуга городской семьи (на примере Украины)	82
Познанська К.В.	Кар'єра у промисловому місті на прикладі м. Дніпродзержинська Дніпропетровської області	84
Покляцький С.А.	Феномен «життєвих категорій» на прикладі великих міст України	87
Попова А.Ю.	Антисуїцидальний бар'єр: можливості втілення в соціальній політиці міста	93
Прошин Д.В.	Терроризм как городской феномен	95
Радіонова І.О.	Сучасне місто: виклики та ризики переходу до креативної економіки	99
Руденко А.Ф.	Партійна організація як форма політичної активності міського населення в Україні	101
Сергєєв В.С.	Міські мережі в системі управління містом	103
Скляренко К.О.	Місто як простір повсякденності: ракурси методологічної концептуалізації	108
Сорока Ю.Г.	«Пострадянський песимізм» та інші проблеми дослідження міського оновлення	110
Сорокіна Л.М.	Вплив театрального мистецтва на соціокультурний розвиток міста та суспільства в цілому	112
Ставченко С.В.	Антикризове управління містом: політичний контекст	115
Сторож А.О.	Феномен благодійності в умовах сучасного міського простору України	118
Сторожилова О.І.	Зміна міських ідентичностей в період кризи чи трансформації суспільства	124
Стоянов Д.В.	Реформирование административно-территориального устройства Украины в дискурсе политиков	126
Тупикова С.В.	«Места памяти» в городском пространстве: прошлое vs настоящее	129
Фадєєва І.О.	Особливості націотворення як проблема реалізації соціальної творчості в Україні	131

Ходус Е.В.	Город в контексте публично-приватных локаций	133
Церр П.Г.	Місто як простір формування особистості	135
Чемерис С.Л.	Зміни демографічної ситуації в малих містах Житомирської області	138
Чередниченко А.С.	Жіночий потенціал української політики: соціологічний аналіз	143
Шаповал М.С.	Эстетизация телесности в контексте досуговых практик жителей города	145
Шевцова О.В.	Механізми реалізації безперервної освіти у великому місті	149
Фадеева І.О.	Репрезентація національної ідентичності в туристичних об'єктах міста Дніпропетровськ	153
Шевчук М.О.	Оцінювання рівня розвитку соціально-демографічної метрополійної функції (на прикладі обласних центрів західної України)	156
Щеглюк С.Д.	Мировой опыт перенесения столиц и геополитические реалии постсоветских государств	159
Яцук К.В.	Особливості прояву індивідуалізму в умовах сучасного українського суспільства на прикладі м. Дніпропетровськ	163
Ячный А.М.	Социоинженерные аспекты в процессе социального управления городом	165
Резолюція Всеукраїнської науково-практичної конференції «Урбаністичні студії: сучасний стан та перспективи розвитку»		169

УДК 304.3
У 69

У 69 Урбаністичні студії: сучасний стан та перспективи розвитку: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Дніпропетровськ, 25 квітня 2014 р.) / відп. за випуск, професор В.В. Кривошеїн. – Д.: Видавництво «Грані», 2014. – 172 с.

Подані матеріали (тези доповідей, статті) Всеукраїнської науково-практичної конференції «Урбаністичні студії: сучасний стан та перспективи розвитку», яка відбулася 25 квітня 2014 р. у Дніпропетровському національному університеті імені Олеся Гончара.

Для всіх, хто цікавиться проблемами дослідження міського способу життя.

Наукове видання

Урбаністичні студії: сучасний стан та перспективи розвитку
Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції
(м. Дніпропетровськ, 25 квітня 2014 р.)

Підписано до друку 20.05.2014 р. Формат 60х84/16. Папір друкарський. Друк плоский. Ум. друк. арк. 10,27. Обл.-вид. арк. 11,22. Тираж 100 прим. Зам. № 046.

Свідоцтво про видавничу діяльність та розповсюдження видавничої продукції
Серія ДК № 2131 від 23.03.2005 видано Державним комітетом телебачення та радіомовлення України.

ISBN 978-966-8841-93-4

© Дніпропетровський національний
університет імені Олеся Гончара, 2014
© Видавництво «Грані», 2014